

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

98953

**ÇEMİŞGEZEK İLÇE MERKEZİNDE (TUNCELİ) NÜFUS,
YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ

HAZIRLAYAN

Bülent GÜNER

ELAZIĞ
2000

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**ÇEMİŞGEZEK İLÇE MERKEZİNDE (TUNCELİ) NÜFUS,
YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER**

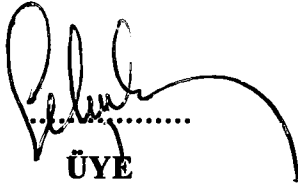
Bülent Güner

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez ~~08/01/2000~~ tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından oybirliği ile / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı / ~~başarısız~~ olarak değerlendirilmiştir.

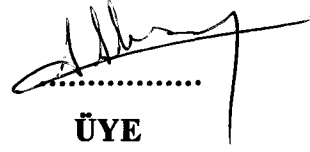

.....
DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ

.....
ÜYE

Yrd. Doç. Dr.
Selçuk Hayli

.....
ÜYE

.....
ÜYE

Yrd. Doç. Dr.
Ahmet Aksın

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Türkiye, sınırlı ekonomik potansiyellere ve yer yer kırsal özellikler gösterebilen pek çok küçük şehir yerleşimine sahiptir. Araştırma alanımız olan Çemişgezek ilçe merkezi bahsedilen yerleşimlerden biridir. Araştırma alanımızın nüfusu, ekonomik yapısı ve yerleşim özellikleri, büyük ölçüde coğrafi etkenlerle şekillenmiştir. Bunun yanında yerel, bölgesel ve Türkiye süreçlerinin etkisi, araştırma alanımızın gerek nüfusunu gerekse ekonomik yapısını şekillendiren diğer unsurlardır. Çalışmamızda coğrafi ilkeler çerçevesi ve beşeri coğrafya alt bölümünün bakış açısıyla araştırma alanımızda inceleme ve değerlendirmelerde bulunmaya çalıştık. Ümit ederiz çalışmamız konumuzla ilgili bir eksikliği gidermiş olsun.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve tezimin yöneticiliğini üstlenen hocam Yrd. Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ' ye katkıları nedeniyle teşekkür ederim. Özellikle seminerimi sunuşumda yaptığı önerilerden, tez çalışmamda da fazlasıyla yararlandığım hocam Prof. Dr. Saadettin TONBUL'a, bundan önceki çalışmalarımda olduğu gibi bu çalışmamda da araştırma yönteminden yararlandığım hocam Yrd. Doç. Dr. Ali YİĞİT'e, benzer çalışmalarını nedeniyle tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Yrd. Doç. Dr. Erdal KARAKAŞ ve Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ'ye teşekkürü borç bilirim.

Çemişgezek Belediye Başkanı Sayın Nevzat ALTAN'a ilçe ile ilgili rapor ve kaynakları temine yardım eden Sayın Ahmet ALTAN, Önder ALTAN'a, ayrıca grafik çiziminde yaptığı katkı nedeniyle arkadaşım Ercan ÖZ'e ve tez çalışmamda gösterdiği destekten ötürü eşime ayrıca teşekkür ederim.

Bülent GÜNER
ELAZIĞ – 2000

SUMMARY

Master Thesis

POPULATION, SETTLEMENT AND ECONOMICAL ACTIVITIES IN CITY OF ÇEMİŞGEZEK (TUNCELİ)

Bülent GÜNER

Fırat University

The Institute Of Social Sciences

And Postgraduate Study in Geography

2001, Page:97

Çemişgezek is a city of Tunceli, situated in the upper Euphrate region in Eastern Anatolia. North of the city is surrounded by 3000m. high mountains. Yılan Mountain and Kırklar Mountain are the highest parts of the area. The coast of the Lake of Keban Dam is the lowest part. Reserach field is limited with center of Çemişgezek including 10 km² area. Settlements of Çemişgezek include 1,25 km² average rainfall is 500 mms./year and average temperature is 13-14 °C. The most important stream crossing the plain is the stream Tahar.

Social geography characteristic of city center were formed due to geomorphologic characteristic mostly. Population of Çemişgezek is limited in a proper level during history. The most important reason of this case is that economical activities and especially agricultue are limited by geomorphologic characeristics. The population of the city has increased (except for 1945 and 1985 population counting) continously, after establishment of republic. The settlement area is not suitable for development of the city. The settlement of the city is limited by Gediktepe in east, Stream Deliteccal in north and Stream Tahar in west. Economical potential as it was mentioned above has not been carried out in a wide field, due to unsuitable geomorphological characteristics. Sheep breeding is major economical activity. Working population is intensified in sector of services in city center.

Key Words:Çemişgezek, Tahar Stream, Settlement, Upper Euphrate, Yılan Mountain

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ÇEMİŞGEZEK İLÇE MERKEZİNDE (TUNCELİ) NÜFUS, YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER

Bülent GÜNER

**Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı
2001, Sayfa:97**

Çemişgezek, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Tunceli iline bağlı bir ilçedir. İlçenin kuzey kesimi, yükseltisi 3000 m.' yi bulan dağlarla çevrilidir. En alçak yerler Keban Baraj Gölü kıyılarıdır. Yılan Dağı, Kırklar Dağı ilçenin en yüksek alanlarını oluşturur. Araştırma alanı Çemişgezek ilçe merkezi ile sınırlı olup yaklaşık 10 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. İlçe merkezinin yerleşim alanı yaklaşık 1,25 km²' dir. Yıllık ortalama sıcaklık 13-14 ve yıllık ortalama yağış 500 mm. kadardır. Tahar Çayı ilçenin en önemli akarsuyudur.

Çemişgezek ilçe merkezinin beşeri coğrafya özellikleri büyük ölçüde yüzey şekillerine bağlı olarak biçimlenmiştir. Tarih boyunca ilçe nüfusu belirli bir limitte sınırlı kalmıştır. Bu durumun en önemli nedeni yüzey şekillerinin ekonomik faaliyetleri ve özellikle tarımı sınırlandırmasıdır. Cumhuriyet' ten sonra ilçe nüfusu iki sayım yılı hariç (1945-1985 sayım yılları) sürekli olarak artış göstermiştir. İlçe merkezinin kurulmuş olduğu alan yerleşmenin gelişmesi açısından uygun değildir. İlçe merkezinin nüfusu doğuda Gedik Tepe, kuzeyde Deliteccal Deresi, batıda Tahar Çayı tarafından sınırlandırılmıştır. Bu nedenle tarihten günümüze ilçe merkezi yerleşimi çok fazla genişleyememiştir. İlçe merkezinin ekonomik potansiyelleri sınırlıdır. Ziraat, yukarıda değinildiği gibi yüzey şekillerinin engebeli olması nedeniyle yaygın olarak yapılamaz. Hayvancılık bu nedenle önemli bir ekonomik faaliyettir. Araştırma alanında nüfusun büyük bölümü hizmet sektöründe yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler:Çemişgezek, Tahar Çayı, Yerleşme, Yukarı Fırat, Yılan Dağı

	<u>Sayfa</u>
Önsöz	
İÇİNDEKİLER	I
<i>Haritaların Listesi</i>	IV
<i>Tabloların Listesi</i>	V
<i>Şekillerin Listesi</i>	VI
GİRİŞ	1
Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Özellikleri	1
Araştırma Konusu ve Amacı ile Yöntem ve Malzeme	4
Araştırma Alanımızda Yapılan Önceki Çalışmalar	4

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1. COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	6
1.1. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	6
1.2. İKLİM	7
1.3. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER	8
1.4. TOPRAK ÖRTÜSÜ	9
1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ	10

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2. NÜFUS	11
2.1. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE NÜFUSUN GELİŞİMİ	11
2.1.1. Cumhuriyet Öncesinde Nüfus Gelişimi	11
2.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Nüfus	13
2.2. NÜFUS HAREKETLERİ	15
2.2.1. Göçler	16
2.3. NÜFUSUN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	18
2.3.1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Durumu	18
2.3.2. Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı	22
2.3.3. Nüfusun Eğitim Özellikleri	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3. YERLEŞME	29
3.1. GENEL BAKIŞ	29
3.2. ÇEMİŞGEZEK YERLEŞMESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	30
3.3. ÇEMİŞGEZEK'İN FONKSİYONLARI	39
3.3.1. Çemişgezek' in İdari Fonksiyonları	39
3.3.2. Çemişgezek' in Kültürel Fonksiyonları	44
3.3.3. Çemişgezek' in Sosyal Fonksiyonları	45
3.3.4. Çemişgezek' in Ekonomik Fonksiyonları	45
3.3.4.1. Tarım Fonksiyonu	46
3.3.4.2. Endüstri Fonksiyonu	46
3.3.4.3. Ticari Fonksiyonu	47
3.3.5. Merkezi Yer Olarak Çemişgezek	48
3.3.6. Çemişgezek' in Fizyonomik ve Fonksiyonel Olarak Bölünmesi ve Şehir İçi Farklı Kullanış Alanları	49
3.4. KONUT TİPLERİ	50
3.4.1. Konutların İnşa Tarzı ve Kullanılan Malzemeler	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.EKONOMİK COĞRAFYA	56
4.1. TARIM	56
4.1.1. Tarımsal Faaliyetlerdeki Gelişmeler	56
4.1.2. Tarım Üzerine Genel Bakış	57
4.1.3. Tarım Alanlarının Dağılışı ve Kullanılışı	58
4.1.3.1. Tarla Tarımı	58
4.1.3.1.1. Tahıllar	58
4.1.3.1.2. Sebzeler	59
4.1.3.1.3. Yem Bitkileri	59
4.1.3.2. Bahçe Tarımı	59
4.1.3.2.1. Meyvecilik	59
4.2. HAYVANCILIK	60
4.2.1. Büyükbaş Hayvancılık	61

4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık	61
4.2.3. Kümes Hayvancılığı	62
4.2.4. Balıkçılık	62
4.2.5. Arıcılık	62
5. ENDÜSTRİ	63
6. ULAŞIM	64
7. TİCARET	65
8. TURİZM	67
SONUÇ VE ÖNERİLER	69
BİBLİYOGRAFYA	73
EK	78
FOTOĞRAFLAR	79

HARİTALARIN LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Harita 1: Lokasyon Haritası	3
Harita 2: Topografya Haritası	7
Harita 3: Çemişgezek' in Tarihi Gelişimi	38
Harita 4: Çemişgezek Kasabasının Yerleşimi	40
Harita 5: Çemişgezek' in Köyleri ve Çevresi	43
Harita 6: Çemişgezek' te İş ve Ticaret Alanlarının Kullanılışı	51
Harita 7: Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası	51-52
Harita 8: Arazi Kullanım Haritası	57-58

TABLolarIN LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: XVI. Yüzyılda Toplam Şehir Nüfusu	13
Tablo 2: Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (1935 – 1997)	14
Tablo 3: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1980)	24
Tablo 4: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1985)	24
Tablo 5: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı	24
Tablo 6: Nüfusun Eğitim Durumu (1980)	26
Tablo 7: Nüfusun Eğitim Durumu (1985)	26
Tablo 8: Nüfusun Eğitim Durumu (1990)	27
Tablo 9: Nüfusun Eğitim Durumu (1997)	27
Tablo 10: 1566 Yılı Tahririne Göre Çemişgezek' in Mahalleleri	34
Tablo 11: Çemişgezek Mahallelerinin Hane Nüfus Miktarı	39
Tablo 12: İdari Bakımdan Çemişgezek 'e Bağlı Olan Köylerin Eski ve Yeni Adları İle Sayım Yıllarına Göre Nüfusu	41
Tablo 13: Çemişgezek' teki Resmi Kuruluşlar	42
Tablo 14: Ticaret Hanelerin Tür ve Miktarları	50
Tablo 15: XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağında Ticari Ürün Toplamı	56
Tablo 16: Çemişgezek İlçesinin 1942 Yılına Ait Ekiliş Alanları	57
Tablo 17: Tarımsal Ürünler ve Ekim Alanları (1997)	58

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Tahar Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Grafiği (1988)	9
Şekil 2: XVI. Yy' da Şehir Nüfusu	12
Şekil 3: Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (1935-1997)	14
Şekil 4: Yıllara Göre Toplam Nüfus (1935-1997)	15
Şekil 5: Yıllara Göre Kadın – Erkek Nüfusu (1935-1997)	19
Şekil 6: Nüfus Piramidi (1980)	20
Şekil 7: Nüfus Piramidi (1985)	20
Şekil 8: Nüfus Piramidi (1990)	21
Şekil 9: Nüfus Piramidi (1997)	22
Şekil 10: Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gelişimi	23
Şekil 11: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1980-1985-1990)	25
Şekil 12: Nüfusun Yıllara Göre Eğitim Durumu (1980-1997)	28
Şekil 13: Eski Tip Tek Katlı Konut Planı	53
Şekil 14: Yeni Tip Tek Katlı Konut Planı	54
Şekil 15: Tarım Alanlarının Dağılışı	59

GİRİŞ

Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Özellikleri

Çemişgezek Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde yer alan Tunceli iline bağlı bir ilçedir. Tunceli il merkezinin güneybatısında bulunan Çemişgezek, doğusunda Pertek ve Hozat, kuzeyinde Ovacık ve Erzincan, batısında Elazığ ve Erzincan, güneyinde de Keban Baraj Gölü ile çevrilidir. (Harita:1)

İlçenin kuzey kesimi, yükseltisi yer yer 3000 m.'yi bulan dağlarla çevrilidir. En alçak yerler Keban Baraj Gölü'nün kıyılarıdır. Yükselti kıyılarda 850 m.'nin altına düşer. Yükselti amplitüdü yaklaşık 2150 m'dir. Yılan Dağı, Pilav, Kırklar, Bozan Tepeleri ilçenin en yüksek alanlarını oluştururlar.

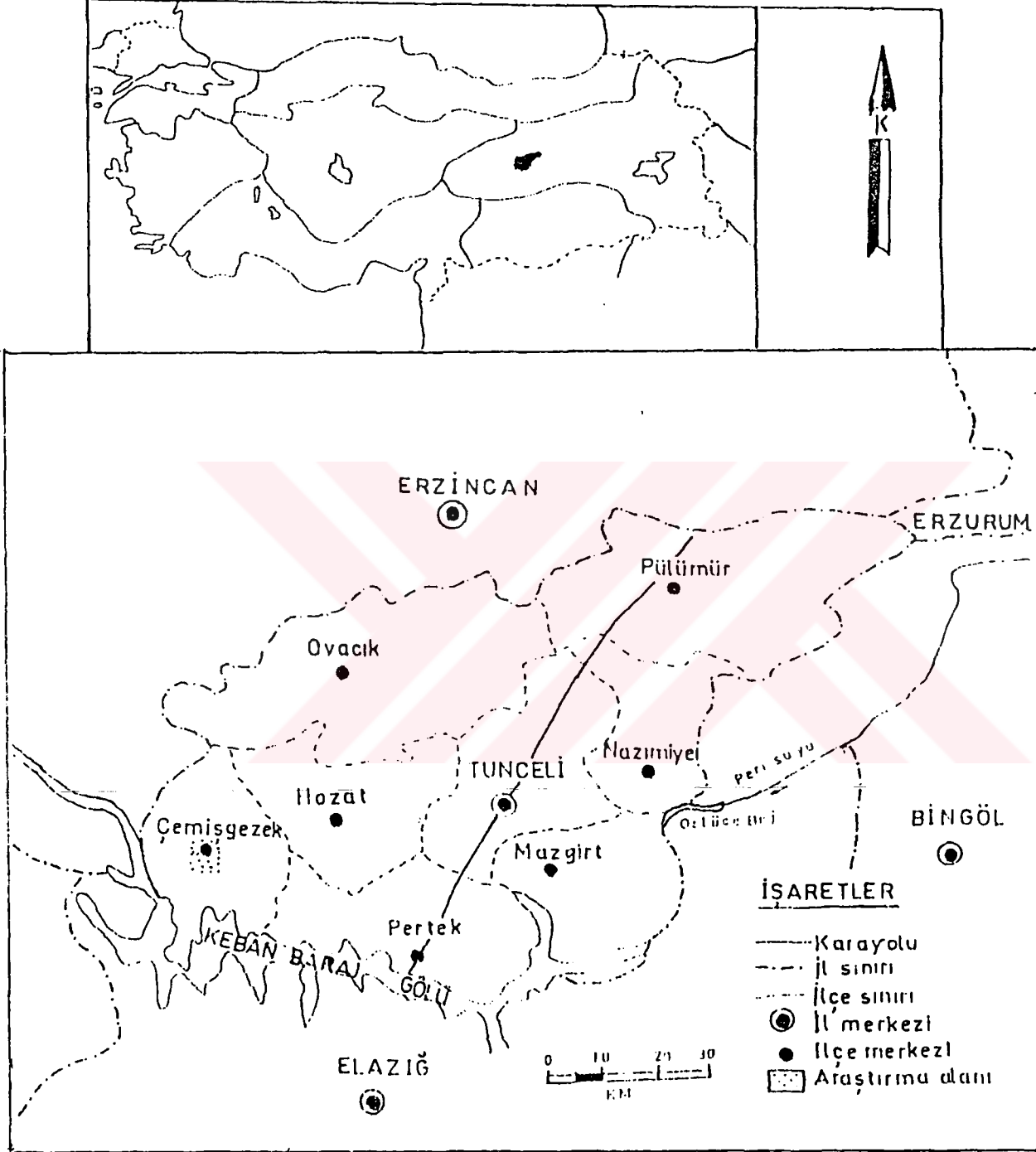
Hozat'ın Ağrivan köyünde doğup batıya yönelen, daha sonra Kırklar Dağı kütesinden yön değiştiren ve güneye yönelerek ilçe sınırları içerisinde geçen Tahar Çayı, Çemişgezek'in en önemli akarsuyudur. Tahar Çayı, Keban Baraj Gölü'nün bir koy biçiminde ilçe içerisine kadar uzandığı kısımdan baraj gölüne kavuşmaktadır.

İlçe, içerisinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal iklim özelliklerini tam olarak yansıtmaz. Ortalama olarak, yılın sadece bir ayında sıcaklık 0 °C'nin altına düşer (Ocak-0,8 °C). Yağışın büyük bir bölümü yağmur olarak düşer. Kar, ilçenin alçak güney kesimine yıl boyunca nadiren düşerken, dağlık kuzey kesime daha fazla düşer.

Araştırma alanımız, Çemişgezek ilçe merkezini ve merkeze bağlı yerleşmeler dahil olmak üzere yaklaşık 10 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. İlçe merkezinin yerleşimi 1.25 km²'lik bir alan üzerine kurulmuştur. Tonbul-Özdemir'e göre Çemişgezek ilçe merkezinin kurulduğu yerleşme alanı geniş çaplı eski bir heyelan sahası içinde yer almaktadır (1995-s:124).

İlçe merkezinin denizden yükseltisi 975 m.'dir. Araştırma alanımız, yüzey şekillerinin olumsuz etkisi ve Keban Baraj Gölü'nün varlığı nedeniyle ulaşımında, özellikle kış aylarında bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Baraj gölünün yapımıyla ilçenin Elazığ ile karayolu

LOKASYON HARİTASI

Harita 1

bağlantısı kesilmiştir. İlçe dışına ulaşım genel olarak baraj gölü üzerinde çalışan feribotlarla sağlanmaktadır. Çemişgezek'in Tunceli iline mesafesi Pertek üzerinden 117 km'dir. Bu yol kullanışsız olduğu için nadiren yararlanılmaktadır. Tunceli'ye ulaşım genel olarak Elazığ ili üzerinden sağlanmaktadır ki bu yolun toplam uzunluğu 198 km.'dir. Çemişgezek'in Elazığ ile mesafesi 62 km.dir.

İlçe tarih öncesi devirlerden günümüze kadar yerleşime açık olmuştur. İklimin uygunluğu ve bugün baraj gölünün suları altında kalan verimli topraklarıyla ve özellikle ilçe merkezinin kuruluş yeri itibariyle savunulması kolay olması gibi nedenlerle birçok medeniyetin yerleşim gösterdiği bir alandır. Bugün Çemişgezek'te, bu medeniyetlere ait kalıntılar ve yapılar bulunmaktadır. Ancak yüzey şekillerinin yerleşmeleri sınırlandırması, arazinin sınırlı sayıda insana yetebilmesi ve ticaret yollarına uzaklık nedeniyle ilçe tarih boyunca hiçbir zaman önemli ve büyük bir yerleşim merkezi haline gelememiştir.

Araştırma alanımızın nüfusu Cumhuriyet' ten sonra iki sayım yılı hariç (1945 ve 1985) sürekli bir artış içerisinde olmuştur. Ancak Cumhuriyetten sonra ilçe merkezi hakkında bilgi edinebildiğimiz ilk sayım yılı olan 1935 yılından bu yana, ilk kez 1997 yılı sayımında ilçe merkezi nüfusu 4000'i aşmıştır (4093). İlçe merkezi, 1970'li yıllardan itibaren Keban Baraj Gölü'nün suları altında kalan yakın çevre köylerinden ve 1990'lı yıllardan itibaren özellikle ilçe kırsalında etkili olan terör nedeniyle yine kırdan göç almıştır.

İlçe merkezinin yerleşmiş olduğu alan coğrafi nedenlerle oldukça sınırlıdır. Yeni yerleşim alanı olarak ilçe merkezinin doğu ve güney kesimini göstermek mümkündür. İlçe merkezi 6 mahalleden oluşmaktadır. Bunlar, Hacıcami, Mescit, Kale, Çukur, Tepebaşı ve Hamamatik Mahalleleridir. Ayrıca üç mahalleye bağlı 6 adet mezra tipi yerleşme bulunur. Bunlar, Kale Mahallesi'ne bağlı Çaybağ, Çukur Mahalle'ye bağlı Mırnani ve Peymunut, Tepebaşı Mahallesi'ne bağlı Kineli, Dirzade ve Munzur Damı mevki olarak adlandırılır.

Araştırma alanımızda tarım arazisi sınırlıdır. Tarımsal toprakların % 48'i nadasa bırakılmıştır (1997, Tarım İlçe Müdürlüğü). İlçe merkezinde her ne kadar oranlara yansımaya da hanelerin % 20'sinde en az bir büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Nüfusun % 70 kadarı ticaret ve hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Endüstri sektörü % 10'luk bir paya sahiptir.

Araştırma Konusu ve Amacı İle Yöntem ve Malzeme

Fiziki coğrafya koşulları, nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler, birbirlerinden bağımsız olarak düşünölemeyecek, birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olan ve yine birbirlerini şekillendiren unsurlardır. Bir beşeri coğrafya çalışmasında ve özellikle bölgesel bir yaklaşımda, çalışma konusu bu unsurlar kullanılarak bütönsellik kazanabilir. Ve tabi zaman boyutunda değeriendirmeler yapmakta gerekmektedir.

Çalışma alanımız 6 mahalle ve bu mahallere bağılı 6 mezra tipi yerleşmeden oluşmaktadır. Çemişgezek ilçe merkezi çerçevesinde ele aldığımız konumuz, fiziki coğrafya koşulları, Cumhuriyet öncesi ve sonrası nüfus, gösterdiği oransal değışim ve nüfus özellikleri ile yerleşim alanı ve fonksiyonları yanında, ekonomik özellikleri ve zaman içerisinde bu özelliklerde meydana gelen değışimden oluşmaktadır.

Çalışma alanımız, sınırlı ekonomik potansiyeli, coğrafi nedenlerle daralan yerleşme alanı ve bunların yanında yaşanan bölgesel sorunlarla da içiçedir. Coğrafi ilkeler çerçevesinde yapmış olduğumuz incelememizde araştırma alanımızın, var olan durumunu ortaya koymaya çalıştık. Ülkemiz, kanımızca araştırma alanımıza benzer özellikler gösteren pek çok üniteden oluşmaktadır. Bu ünitelerden biri bağlamında durumu ortaya koyarak, sorunların çözümüne katkıda bulunabilirsek, mütevazı çalışmamız amacına ulaşmış olacaktır.

Amacımız doğrutusunda DSİ'den topografya haritası, İller Bankası'ndan 1/2000 ve Çemişgezek Belediyesi'nden 1/5000 ölçekli ilçe yerleşim haritası edinilmiş, DİE ve DMİGM gibi kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır. DİE'nin verilerinden çeşitli grafikler oluşturulmuştur. Bunlar üzerinde çeşitli kaynak kitaplardan, raporlardan ve anket çalışmalarından yararlanılarak bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Çemişgezek Kaymakamlığı'ndan ve halktan kişilerce görüşölmüş, ilçe hakkında çeşitli sorun ve konularla ilgili olarak bilgi alınmıştır.

Araştırma Alanımızda Yapılan Önceki Çalışmalar

Araştırma alanımızı konu edinen gerek coğrafya gerekse tarih ve sosyoloji çalışmaları oldukça sınırlıdır. Ancak yinede araştırmamıza temel oluşturacak kaynaklar yok değildir.

Araştırma alanımızı konu edindiği için Tonbul – Özdemir'in (1995) makalesi, Ünal'ın (1999) XVI.yy'da Çemişgezek Sancağını konu edinen çalışması, Sarıbeyoğlu'nun (1951) Çemişgezek'in de dahil olduğu genişçe bir alanda yaptığı beşeri coğrafya çalışması ve Özbek'in (1997), Çemişgezek tarihini ve sosyokültürel özelliklerini konu edindiği çalışması araştırma alanımızda daha önce yapılmış ve araştırma konumuza temel kaynak oluşturmuştur. Yukarıda söz edilen çalışmalar içerikleri gereği araştırmamızın ilgili bölümlerinde yer tutmuşlardır.

Tonbul – Özdemir'in “ Çemişgezek Heyelanı” (1995) başlıklı makalesi, her ne kadar çalışmamızın ana ekseninde yer almasa da konunun içeriği nedeniyle ilçenin jeomorfolojik özelliklerini belirtmiştir. Anılan çalışmadan araştırmamızın “yüzey şekilleri” bölümü oluşturulurken ve Çemişgezek heyelanının yerleşme üzerine etkisi incelenirken yararlanılmıştır.

Sözer, Işık, Mutluer'in “Doğu Anadolu Bölgesi” (1991) başlıklı çalışması, araştırma alanımızın dahil olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nin fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini ana hatları ile ortaya koyması bakımından araştırmamız için önem taşımaktadır. Anılan çalışmada, bölgenin yüzey şekilleri ve iklim özellikleri bir bütünlük içerisinde ele alınmış ve iklim elamanlarının yöresel olarak gösterdiği farklılıklar genel olarak ortaya konulmuştur. Böylece araştırma alanımızın iklim özelliklerini belirlememize katkı sağlamıştır.

Ünal, “XVI.yy'da Çemişgezek Sancağı” (1999) adlı kitabında, Çemişgezek'in M.Ö. 6000'lere dayanan tarihinden ana hatları ile söz etmiştir. Ünal'ın eserinin, çalışmamız açısından asıl önem taşıyan kısmı XVI.yy'da Çemişgezek Sancağının nüfus, yerleşme ve ekonomik özelliklerinden söz ettiği ve ayrıntısı ile üzerinde durduğu bölümlerdir. Ünal'ın çalışması araştırma alanımız ile ilgili olarak XVI. yy'a dair, beşeri coğrafya verileri edinmemize katkıda bulunmuştur.

Sarıbeyoğlu, “Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası” (1951) adlı kitabında geniş bir coğrafi alanı ele almıştır. Çemişgezek bu çalışmada fazla yer tutmasada, konunun bir coğrafyacı gözüyle ele alınmış olması bakımından önem taşımaktadır. Yaklaşık elli yıl öncesinin beşeri coğrafya özelliklerinin, bugünkü özelliklerle karşılaştırılması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1. COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

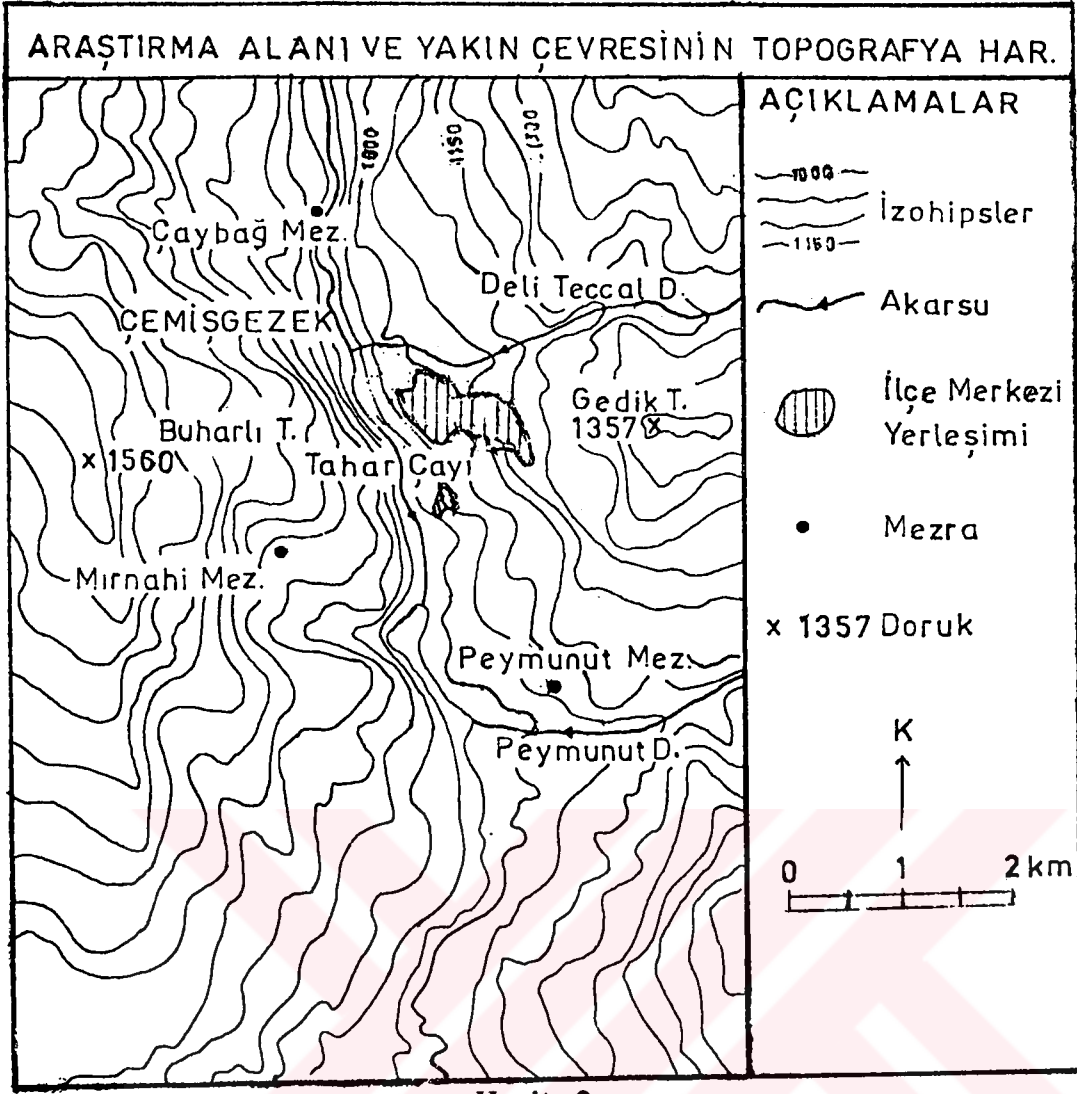
Çemişgezek'in içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüzey, şekillerini genel olarak özetlersek; kuzeyde, Kelkit- Çoruh sıradağları güneyinde yer alan Erzincan, Tercan, Erzurum ve Aras Nehri depresyonları, bu çukur alanın güneyinde Karasu- Aras sıradağları, bunun güneyinde de Elbistan'dan başlayan ve Yüksekova'ya kadar uzanan, birbirinden belirgin eşiklerle ayrılmış depresyonlar zinciri yer alır. Bu depresyonlar zincirinin güneyinde ise, Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasında sınır oluşturan Güneydoğu Toroslar yer almaktadır (Yiğit, 1994 – s.9).

Alp Sistemine bağlı dağ sıraları Doğu Anadolu Bölgesinde çok sıkışık sıralar meydana getirirler. Çemişgezek'in bağlı bulunduğu Tunceli'nin doğusunda bir araya gelen sıra dağlar sıkışık bir görüntü verirler. Dolayısıyla Tunceli, yüksek dağ sıralarının birbirlerine en çok yaklaştığı yerde bulunan dağlık bir alandır (Sözer, Işık, Mutluer, 1991- s:3).

Çemişgezek'in kuzey kesiminde söz edilen dağ sistemine bağlı yüksek dağlar yer alır. Yılan Dağı (2949 m), Pilav Dağı (1950 m), Kırklar Dağı (2400 m), Bozan Tepe (1850 m), ilçenin en yüksek alanlarıdır. Munzur Dağları'nın güneyinde uzanan bu dağ silsilesi dışında jeomorfolojik birimlerde bulunur.

Genellikle bir plato özelliği gösteren saha, kuzeydeki Yılan Dağı'ndan güneyindeki Keban Baraj Gölü'ne doğru gidildikçe alçalan çeşitli yaş ve yükselti basamaklarındaki aşınım, dolgu ve yapısal düzlüklerden meydana gelir. Belirtilen düzlüklerin yanı sıra, bunların Tahar Çayı ve kolları tarafından yarılması ile ortaya çıkmış vadiler, sırtlar, basamaklar, boğaz, seki ve heyelanlar başlıca morfolojik birimleri meydana getirmektedir (Tonbul S, Özdemir M.A, 1995 – s: 112).

Çemişgezek ilçe merkezinin üzerinde kurulmuş bulunduğu yerleşme alanı, Alt ile orta Pleistosen arasında meydana gelmiş geniş çaplı eski bir heyelan sahası içinde yer almaktadır (Tonbul – Özdemir, 1995 – s: 124). Çemişgezek ilçe merkezinin Tahar Çayı vadisi kuzeyinde bir senklinale yerleşmiş Deliteccal Deresi, doğusunda bir antiklinal alanı olan Gedik Tepe (1357 m.) bulunmaktadır. (Harita: 2)

1.2. İKLİM

Genel olarak araştırma sahanızın yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesinin iklim karakteri karasal özellik taşır. Ancak iklimin genel karakteri olan karasal özellikleri yanında yer yer iklim çeşitliliğinden de söz edilebilir, Tonbul'a göre, bölgede görülen bu çeşitliliğin nedenleri; deniz seviyesine göre yer yer büyük değişiklikler gösteren ve genel olarak batıdan doğuya doğru artan yükseltisi ile birbirine paralel uzanan dağlık kütleler arasında sıkışmış ve birbirinden belirgin eşiklerle ayrılan ovalar şeklindeki jeomorfolojik yapısıdır (1990 – s: 275).

Sözer, Işık, Mutluer'in çalışmasında belirttiğine göre bölgede üç tip karasal yağış çeşidi vardır. Karasal yağış rejimi I: Artvin'in güneyinden Gümüşhane civarına ve Tendürek Dağlarına kadar uzanan bu yağış rejim tipinde Temmuz-Eylül ve Aralık-Mart ayları arasındaki dönemler yılın en kurak dönemleridir. Karasal yağış rejimi II: Erzincan, Van gölünün doğusu ve Hakkari ile Güneydoğu Toroslar boyuna uzanır. Nisan ayında maksimum yağış değerlerine ulaşılmaktadır. Mayıs-Eylül ayları arası kurak dönemdir. Karasal yağış rejimi III: Munzur, Şeytan ve Bingöl Dağlarının güney yamaçları bu yağış rejiminin

görüldüğü alanın kuzey kesimini oluşturur. Doğuda volkanik Süphan kütlesi, Van gölünün batısı ve Siirt' in doğu kesiminde bu yağış rejim tipi görülür. Bu yağış rejimi Akdeniz yağış rejimi ile karasal yağış rejimi arasında bir geçiş tipi niteliği gösterir. En yüksek yağışlara Ocak ayında rastlanır. En kurak aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır (Sözer, Işık, Mutluer, 1991 – s : 13-14).

Araştırma alanımızda,1970-1996 yılları arasındaki meteorolojik verilerine göre, sıcaklık ortalama olarak yalnızca Ocak ayında 0 °C'nin altına düşmektedir(-0,8 °C).Yılın en sıcak ayı Temmuz ayıdır(27.9 °C), yine maksimum sıcaklık Temmuz ayında görülür (40 °C).

Yıllık ortalama yağışın % 40'ı kış, % 30'u ilkbahar, % 30'u yaz ve sonbahar mevsiminde düşer. Yaz mevsiminde düşen yağışın çok büyük bölümünü Haziran ayı yağışları oluşturur. Temmuz ve Ağustos ayı yılın en kurak aylarıdır. Kar yağışlı gün sayısı çok düşüktür. 1990 yılı verilerine göre yılın 7 günü kar yağışlı geçmiştir. İlçenin alçak güney kesiminde kar yıl boyunca hemen hiç görülmezken, yüksek kuzey kesiminde daha sık görülür.

İlçenin tüm bu iklim özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Akdeniz iklimini andıran bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Yıllık sıcaklık ortalamasının yüksek değerler vermesi, kış aylarının genel olarak 0 °C'nin üzerinde bir ortalama sahip olması ve yağış rejim tipinin yukarıda bahsedilen üçüncü tipte yer alması, yani yağışın kış aylarında maksimuma ulaşması bu tespitimizin ana nedenleridir. İklimin Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş tipi özelliği gösterdiğini söylemek mümkündür. Çemişgezek'in özellikle alçak güney kesiminde zeytin ve yaygın olarak antepfıstığının yetiştirilmesi bu kanımızı güçlendiren bir diğer nedendir.

Yıllık yağış miktarının, ortalama olarak 450-500 mm civarı olması, Doğu Anadolu Bölgesi ortalamalarına uygundur. Yıllık ortalama sıcaklık 13-14 °C, ile Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat Bölümü ortalamalarının üst sınırına yakın bir değer arz etmektedir. Donlu gün sayısı yıllık 30 günü aşmazken, bölge değerlerinin oldukça altındadır.

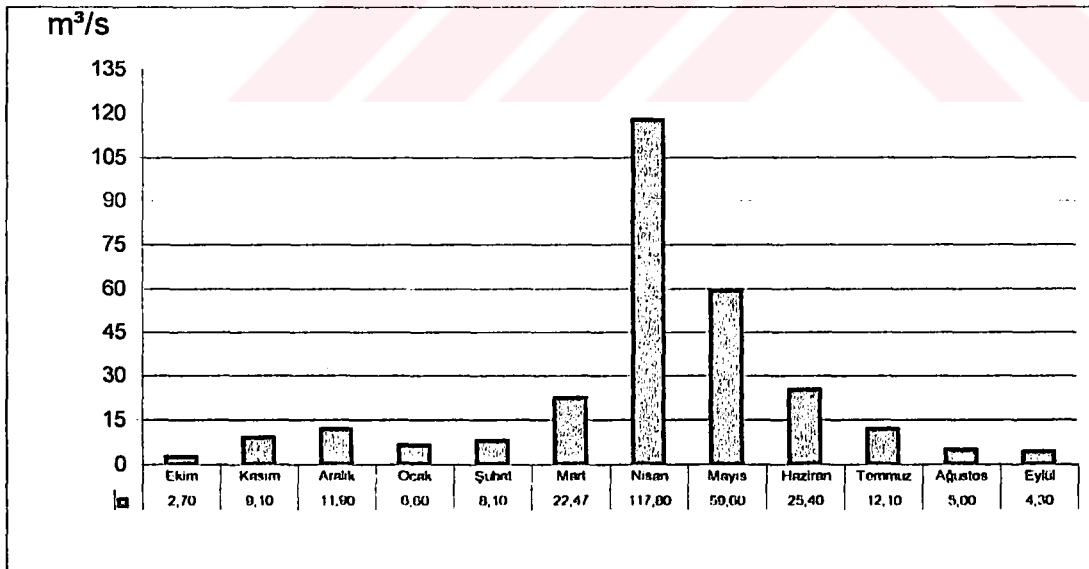
1.3.HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER

Araştırma alanının litolojik özellikleri ana hatlarıyla ele alındığında, Alt Miyosen yaşlı tabanda konglomera, kumtaşı, kiltası-marn ile bunların üzerine gelen ve diğer kayalara göre daha kalın olan masif kireçtaşlarından (Tonbul-Özdemir, 1995-s:116) meydana geldiğini belirtebiliriz. Bu litolojik özellikler göz önünde bulundurulduğunda arazinin her yerde akifer özelliği göstermediğini belirtmek mümkündür. Yüzeydeki kireçtaşlarının geçirgenlik

derecesinin yüksek olması nedeniyle, yeraltı suyu özellikle ilçe kuzeyinde yer alan dağlık alanlardan beslenebilmektedir.

İlçenin en önemli akarsuyu Tahar Çayı'dır. Tahar Çayı ilçe sınırları dışında kuzey ve güney yönlü birçok akarsu tarafından beslenmektedir. Bu akarsuların başlıcaları Tanzi Deresi, Değirmen Dere, Bilkan deresi ve Bozan Dere'dir.

Tahar Çayı, Hozat'ın Ağvıran köyünden kaynağını alır ve doğu-batı yönlü bir uzanım gösterir. Kırklar Dağı kütlesinden yön değiştirerek güneye doğru kıvrılır. Akarsu Çemişgezek ilçesinden geçerek Keban Baraj Gölü'ne kavuşmaktadır. Akarsuyun uzunluğu yaklaşık 50 km. kadardır. Hemen belirtmek gerekir ki ilçenin gerek yer altı suyu gerekse yerüstü sularına ilişkin olarak DSİ IX.Bölge Müdürlüğü'nün kapsamlı verileri bulunmamaktadır. Tahar Çayı'nın 1988 yılı akım verisi, DSİ IX. Bölge Müdürlüğü'nden elde edebildiğimiz tek veridir. Buna göre ; Ocak ayından itibaren su miktarı artmakta ve Nisan ayında maksimum düzeye ulaşmaktadır. Mayıs ayından itibaren taşınan su miktarı azalış göstermeye başlar ve ekim ayında minimum düzeye iner. (Şekil 1)Tahar Çayı dışında araştırma alanı ve yakın çevresinin diğer akarsuları şunlardır; Deliteccal Deresi, Borazan Dere, Keklikpınarı Deresi, Menevşit Dere ve Böğürtlenli Dere' dir. Bu akarsuların tamamı Tahar Çayı'na dökülerek Keban Baraj Gölüne ulaşmaktadır.

Şekil 1: Tahar Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Grafiği (1988)

1.4. TOPRAK ÖRTÜSÜ

Araştırma alanı ve yakın çevresinin tamamında Kahverengi Topraklar yer almaktadır. Kahverengi Topraklar eğim, toprak derinliği ve erozyon özelliklerine göre kendi bünyesinde

de büyük bir benzerlik gösterir. Tunceli İli Toprak Kaynağı Envanter Raporuna (1978) göre araştırma alanının toprak özellikleri genel olarak; meyilli, sıg, sürüm yapılamayan mera ve ağaçlık saha olarak kullanılabilir arazilerdir. Bu özellikler dışında araştırma alanının arazisi bütünüyle erozyona açık tuzluluk ve alkalilik özelliği göstermektedir. Ancak araştırma alanının batısı ve kuzeyindeki topraklar bu ortalama özellikler dışında bazı özellikler taşımaktadır. Örneğin bu alanlar mera olarak adlandırılabilir sahaların dışında kuru tarım alanıdır. Özellikle ilçe merkezinin batısında yer alan Kahverengi Topraklar sıg değil orta derinliktedir.

Kahverengi Topraklar, araştırma alanında kalsifikasyona sahip, ABC profilli zonal topraklardır. Erozyona uğrayan kısımlarda yalnızca A ve C horizonu görülür. Bu topraklarda profil baştan aşağı kalkerlidir. A1 horizonu 10-25 cm kalınlıkta belirgin gözenekli yapıda; orta derecede organik madde içerir. B horizonu açık kahverengiden koyu kahverengiye kadar değişen renklerde kaba yuvarlak köşeli blok yapıdadır. Ana madde marn, killi şist, kalker veya şist ara tabakalı killerden ibarettir. Ayrıca ince bünyeli alüvyal materyal ayrılmış bazalt, kireç kayası, kil taşı veya kristal kayalardır.

1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ

İklim ve relief özelliklerinin etkilerini önemli ölçüde gördüğümüz Doğu Anadolu bitki örtüsü, İran-Turan fitocoğrafya bölgesinde kalmakta, dolayısıyla da bu bölgenin vejetasyon formasyonlarını içermektedir (Sözer, Işık, Mutluer, 1991-s:30).

Araştırma alanının toprak ve iklim özellikleri ele alındığında doğal vejetasyon kısa ve orta boylu çayır ve otlaklardan oluşmaktadır. Doğal vejetasyon ot formasyonu ve orman formasyonu olarak ele alınabilir. Araştırma alanının büyük bölümü ilkbaharda çiçeklenen, yaz sonunda kuruyan İran-Turan steplerine ait otsu bitkilerle kaplıdır. Step alanlarının geniş yer kaplamasının önemli bir nedeni meşelerin tahribidir. Tahrip edilen meşelerin yerine antropojen step yerleşmiştir. Gelincik, korunga, fiğ araştırma alanında görülen otsu türlerdir.

Orman formasyonu olarak meşeleri almak mümkündür. Tahribe uğramamış alanlar ve nispeten yüksek alanlarda sınırlı olsa meşe varlığından söz etmek mümkündür. Kavak, menengiç, ceviz ve badem araştırma alanında görülen diğer bitkilerdir. Ayrıca menengiç ağaçları aşılansarak antep fıstığına dönüştürülmektedir. Bu uygulama son yıllarda yaygınlaşmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2. NÜFUS

2.1. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE NÜFUSUN GELİŞİMİ

2.1.1. Cumhuriyet Öncesinde Nüfus Gelişimi

İlçenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Koşay, tarafından yapılan kazılarda, ilçenin güneyinde M.Ö 6000'lere dayanan yerleşim alanları ortaya çıkartılmıştır. İlk çağda; Kuhurriler, Hititler, Urartular, Medler, Persler, Selevkoslar. Büyük Roma İmparatorluğu ve Sasaniler, Çemişgezek'te yerleşim gösteren medeniyetlerdir.

Ortaçağda; Bizans İmparatorluğu, Abbasiler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Saltuklular. Mengüçcekler, Çubukoğulları, Artukoğulları, Anadolu Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevi Devleti hüküm sürmüştür ve Çemişgezek Yeni Çağ 'da Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir. Çemişgezek'te bahsedilen kimi medeniyetlere ait kalıntılar ve yapılar bulunmaktadır.

Araştırma alanımızda Cumhuriyet öncesi döneme ait nüfus bilgileri oldukça sınırlıdır. Var olan bilgilerde ancak belirli dönemler hakkında bilgi vermektedir. Ancak bilinen şu ki, coğrafi özellikleri nedeniyle Çemişgezek tarihin hiçbir döneminde çok nüfuslu ve büyük bir merkez haline gelememiştir.

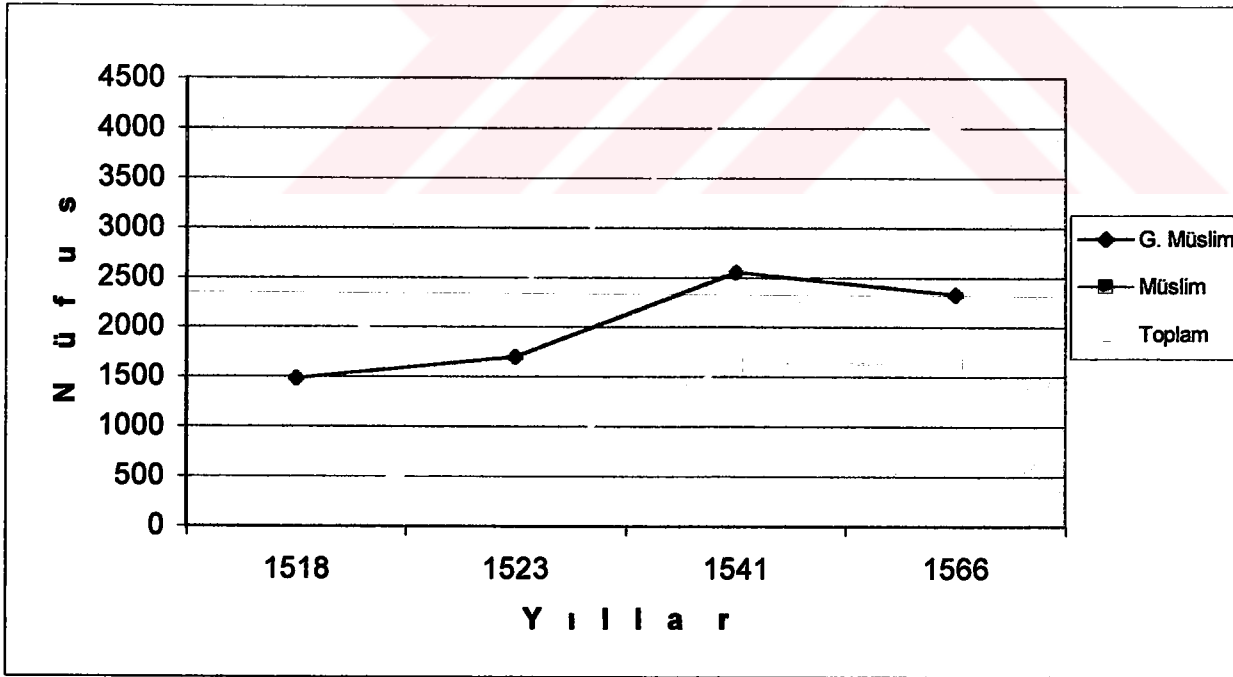
Tarihi kaynaklara göre Anadolu'ya Ortaasyadan yapılan göçler sırasında, Çemişgezek göç eden nüfus kitlesinin bir kısmını barındırmıştır. 466 yılında Hunlar'a bağlı Ağaçeri Türkleri, yine Türklerin İslamiyeti kabulünde önce, bir Türk kavimi olan Sibirler 756- 760 yılları arasında, Abbasi halifeleri tarafından Türkistan ve Horasan Türkleri ve Malazgirt savaşından önce Anadolu'ya gelen Bulgar, Peçenek, Kuman, Uz ve Avar Türklerinin bir kısmı Çemişgezek'te yerleşim göstermiştir. Özellikle Bulgar ve Kuman Türklerinin Doğu Anadolu Bölgesi'nde tesirleri oldukça büyük olmuştur. Çemişgezek'teki yer adlarının büyük bir bölümü Bulgar ve Kuman Türklerinin şahıs ve yer adlarıdır (Yılmazçelik, 1999 – s: 13).

XVI. yüzyıl Çemişgezek Sancağı üzerinde kapsamlı bir çalışma yapan Ünal, Çemişgezek'in nüfusu üzerine 4 ayrı tahrir defterine dayanarak bir takım sonuçlara ulaşmıştır. Bu defterler 1518, 1523, 1541, 1566 yıllarına aittir. Ünal'a göre, Çemişgezek, çevresindeki

yerleşimlerden çok nüfus “ istiab”, etmesi cami-i kebir, medrese, kasaphane, meyhane, boyahane gibi “sınai ve ticari” tesislerin bulunması itibariyle XVI. yy. ölçüleriyle şehir özelliği taşınmaktadır (Ünal, 1999 – s:57). Ancak Çemişgezek şehrinin bulunduğu mevki şehirleşme açısından uygun değildir. Aynı zamanda arazi özelliklerinin ekonomik faaliyetleri sınırlandırması nedeniyle nüfus belirli bir limitte sınırlı kalmıştır. Görüldüğü gibi bu durum bir kapasite sorunudur. Arazi fazla miktarda nüfusu barındıramamış ve fazla nüfus Harput Sancağı’na göç etmiştir (Ünal, 1999 – s: 62-63).

Ünal, sancak nüfusunu 4 ayrı dönemde, kır ve şehir nüfusu olarak incelenmiştir (Şekil 2). İdari sınır olarak sancak 1518’den 1566’ya kadar önemli değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler nüfus miktarında değişime de yol açmıştır.

Toplam nüfus, hane x 7 ölçütüyle hesaplanmıştır. Ortalama olarak her hanede 7 kişinin yaşadığı kabul edilmiştir. Buna göre 1518 yılında sancak nüfusu 47117, 1523’te 47997, 1541’de 79562, 1566’da 38352 kişidir. Yıllar arasındaki değişim şöyle yorumlanmıştır, 1518 yılından 1523 yılına nüfusta yukarıdaki değerden daha fazla bir artış görülmüştür. Ancak sancak sınırının idari olarak küçültülmesi nedeniyle nüfus artışı daha az bir değer

Şekil 2: XVI. yy.da Şehir Nüfusu

vermektedir. 1523 yılından 1541 yılına kadar nüfusta önemli bir artış görülmüştür. Bu dönemdeki artış sancak iskanının artışıyla ilgilidir. 1541 ile 1566 yılları arasında nüfusun

nerede yarı yarıya azalmasının nedeni yine idari sınırların değişimiyle ilgilidir. 1541 yılından sonra, Mazgirt, Pertek, Sağman ayrı sancaklar haline gelmiştir.Çemişgezek şehrinin nüfusuna yine aynı tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. 1518 yılına ait tahrirde şehir nüfusu 1835, 1523 yılı tahririnde 2377, 1541 yılı tahririnde 4132, 1566 yılı tahririnde 3985 kişidir (Ünal, 1999 – s: 71) (Tablo 1).

Yıllar	1518	1523	1541	1566
Toplam	1835	2377	4182	3985

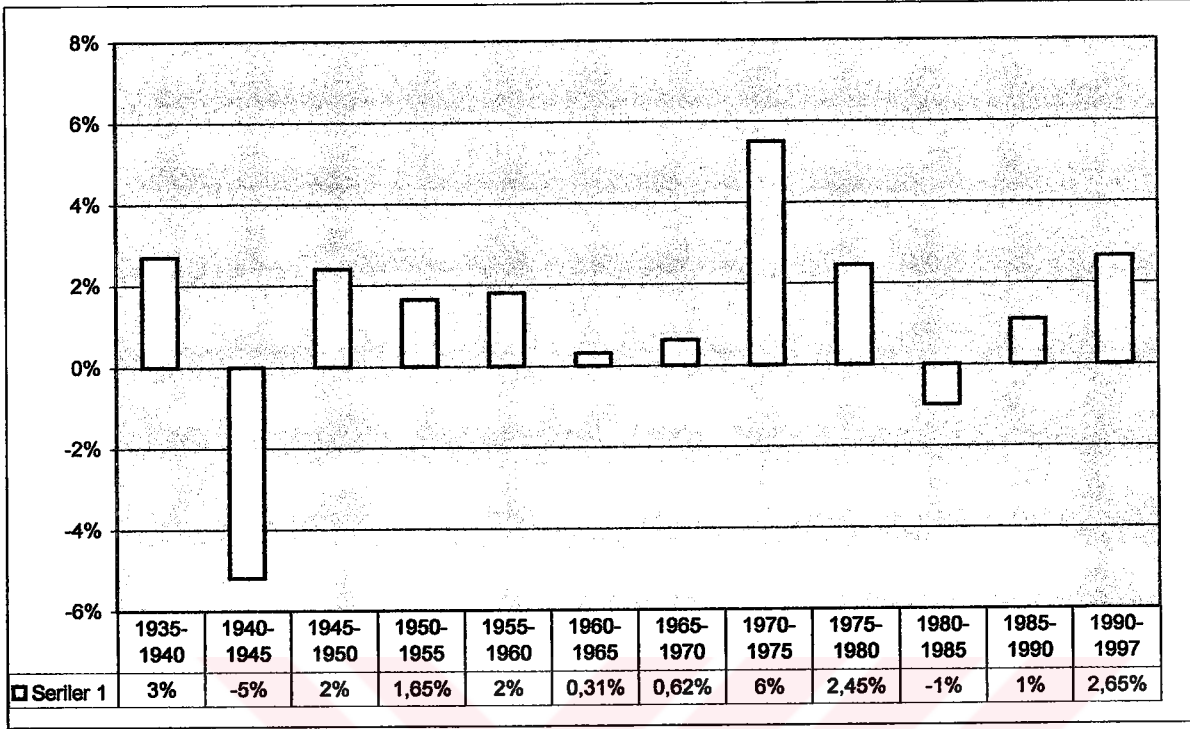
Tablo 1: XVI. yy. da Toplam Şehir Nüfusu

Çemişgezek XIX. Yüzyıl ortalarında Harput'a bağlı bir kazadır. "1845-1859 İdari Taksimatıyla" Çemişgezek' in nüfusu hanc x 6 hesabıyla 18890 kişi olarak tespit edilmiştir (Aksın, 1999-S168). (1894- 1895) ve 1312 tarihli Mamüratül'l Aziz Salnamelerinde Çemişgezek nüfusuna ait bilgiler bulunmaktadır. 1310 tarihli Salnamede geçmişe dönük bilgiler vardır. Buna göre Selçuklu Şahı, Melikşah döneminde nüfus 20000 kadardır. 1312 tarihli Salnamede 9217 erkek, 9270 kadın olmak üzere Çemişgezek'te toplam nüfus 18.937 kişidir (Özbek, 1997- s: 19-20).

2.1.2. Cumhuriyet Sorası Dönemde Nüfus (1935-1997)

1935-1997 yılları arasındaki nüfus verileri göz önünde bulundurulduğunda 1945 yılı ve 1985 yılı sayımları dışında ilçe merkezi nüfusunun artış içerisinde olduğu tespit edilir. 1935 yılında nüfus 1863 kişidir. 1940 yılında miktar %, 27'lik bir artışla 2136'ya ulaşmıştır. 1945 yılında nüfus, İkinci Dünya Savaşının olumsuz şartları nedeniyle %, 52'lik azalışla 1640'a gerilemiştir. 1950 yılında nüfus İkinci Dünya Savaşı yıllarının olumsuz etkilerinin azalmasıyla tekrar artışa geçmiştir. %, 24'lük yıllık ortalama artışla ilçe nüfusu bu sayımda 1852'ye ulaşmıştır. 1955 yılı sayımında nüfus yıllık ortalama %, 16,5'lik artışla 2011'e ulaşmıştır. 1960 yılında nüfus yıllık ortalama %, 18'lik bir oranda artışa devam etmiş ve nüfus miktarı 2200'e ulaşmıştır. 1965 yılına gelindiğinde nüfus artış hızında düşüş yaşanmış, %, 3,1'lik küçük bir artışla nüfus miktarı 2235'e ulaşmıştır. 1970 yılında yıllık ortalama artış %, 6,2'lik artışa ulaşmış ve nüfus 2305'e çıkmıştır. (Şekil:3) 1975 yılında ilçe merkezi nüfusu yıllık %, 55 gibi yüksek bir oranla artmıştır. Bu artış 1935 – 1997 yılı istatistiklerine göre en yüksek artış oranıdır. Hiç kuşkusuz bu artışın en önemli nedeni Keban Baraj Gölü'nün teşekkülüyle köylerini terk etmek zorunda kalan nüfusun bir miktarının ilçe merkezine

yerleşmesidir. 1975 yılında nüfus 3048'e yükselmiştir.1980 yılı verilerine göre yıllık ortalama artış %, 24,5'e ulaşmıştır. 1985 yılında, 1945 sayımından sonra, nüfus miktar olarak

Şekil 3: Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (1935 – 1997)

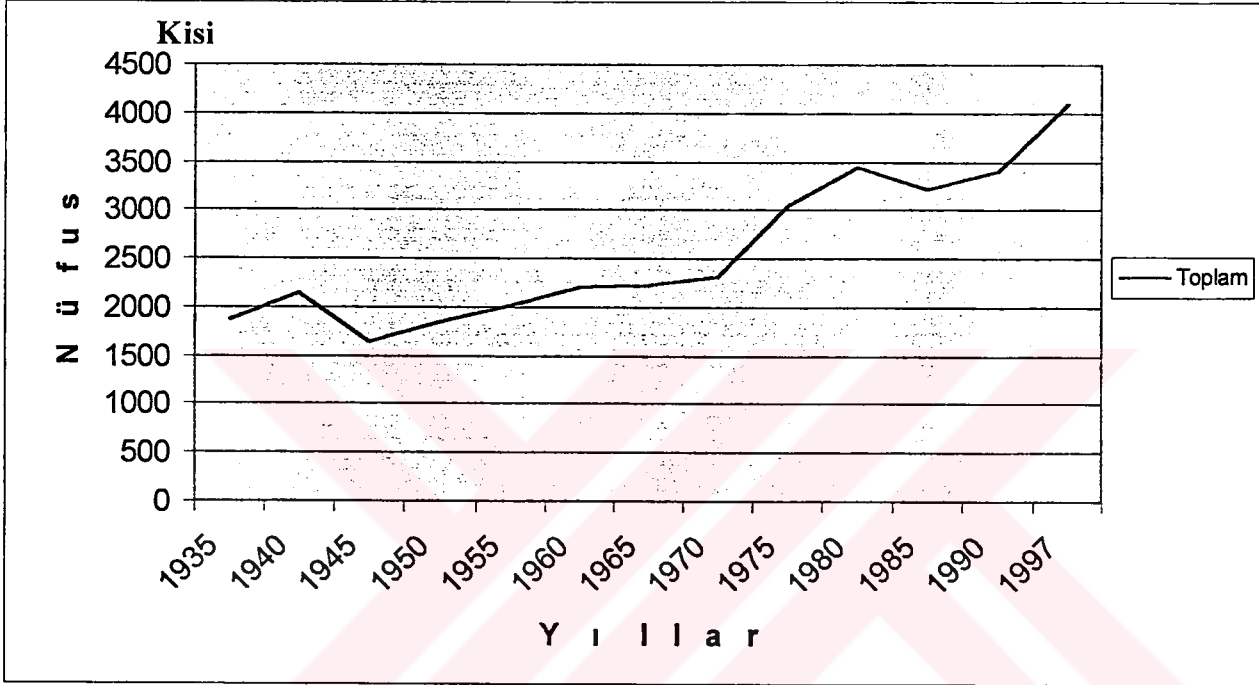
ilk kez azalış göstermiştir. İlçe merkezinden göçün dönemsel artışından kaynaklanan bu azalışla nüfus miktarı 3213'e gerilemiştir. 1990 yılı sayımında nüfus yıllık %, 11'lik bir hızla tekrar artışa geçmiştir ve nüfusun 3397'ye ulaşmıştır. 1997 yılı verilerinde yıllık artış %, 11'lik hızla tekrar artışa geçmiştir ve nüfus 3397'ye ulaşmıştır. 1997 yılı verilerinde yıllık artış %, 26,5 iken bu artışla nüfus miktarı 4093'e ulaşmıştır. (Tablo:2)

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Nüfus	1863	2136	1640	1852	2011	2200	2235	2305	3048	3445	3213	3397	4093

Tablo 2: Yıllara Göre Toplam Nüfus (1935 – 1997)

Tüm veriler göz önünde bulundurulduğunda, bazı dönemler hariç nüfus genel olarak doğal artışla hızlanmıştır. İlçe merkezinin, nüfusu kitlesel olarak çekebilecek ekonomik potansiyelinin olmaması nedeniyle aldığı göçte çok sınırlı kalmıştır. Dikkat çekici bir diğer nokta 1985 yılı sayımı ve sonraki sayımlardır. Çünkü 1985 yılında ilçe merkezi nüfusunda bir azalma görülmüştür. İlçe merkezinden göçün artışından kaynaklanan bu durum, kanaatimizce

sonraki yıllarda da devam etmiştir. Ancak sonraki sayımlara göç eden nüfusun azalışının yansımamasının üç nedeni vardır. Birinci neden terör olaylarının bu tarihlerde artması nedeniyle ilçedeki güvenlik güçlerinin sayısının artırılması, ikinci olarak terörün kırsal kesimde etkili olması nedeniyle kırdan alınan göç miktarlarındaki artış, üçüncü nedende Tunceli'nin diğer ilçelerinden yine terör nedeniyle alınan göçlerdir. Sonuç olarak 1985 yılı sonrası nüfusun artışı, elimizdeki nüfusun yaş dağılımı istatistiklerine göre doğal olmayıp, göçlerle alınan nüfustur. (Şekil: 4)

Şekil 4: Yıllara Göre Toplam Nüfus (1935 – 1997)

2.2.NÜFUS HAREKETLERİ

Bilindiği üzere, belli bir ünite içerisinde nüfusun artışı yada azalışı, doğum ve ölüm gibi doğal olayların yanında, o üniteye dışarıdan nüfus gelmesi yada nüfusun gitmesi gibi olaylar, yani göç olayının etkisi altındadır (Yiğit, 1994 – s. 69). Buna göre bir üniteye göç miktarını daha net ortaya koymak için doğal nüfus değişiminin (artış veya azalış) belirlenmesi gerekmektedir. Çemişgezek Merkez Sağlık Ocağı'ndan aldığımız 1999 yılına ait bilgilere göre ilçe merkezinde yıllık canlı doğum oranı, 1997 sayımı sonuçlarına göre ‰ 12 kadardır. Diğer bir doğal nüfus değişiminin ögesi ölüm oranlarıdır. Yine 1999 yılı sağlık ocağı verilerinin 1997 yılı DİE verilerine göre yıllık ölüm oranı ‰ 4,5 kadardır. Bu durumda yıllık doğal nüfus artış oranı ‰ 7,5 kadardır. Buna göre 1990 – 1997 yılları arası dönemde nüfusun

yıllık ortalama %₀ 26,5 kadar bir artış göstermiş olması dikkate alınır, araştırma alanımızda yaklaşık olarak yılda ortalama %₀ 19 civarında bir nüfusun ilçe merkezine göç ettiği ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz ilçe merkezinden dışarıya göç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilçe merkezinin aldığı göç oranının daha fazla olduğu düşünülebilir.

2.2.1.Göçler

Bilindiği gibi göç kişilerin hayatlarının gelecekteki, kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskan ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları, coğrafi yer değiştirme olayıdır (İnan, 1985-s.285).

İnan'ın çalışmasında alıntı yaptığı kimi araştırmacıların görüşleri dikkat çekicidir. “ Gönüllü veya serbest irade ile gerçekleşen göçlerde kişi göçe kendi iradesi ile karar verir ve katılır. Bu karar verme sürecinde pek çok sosyopolitik, ekonomik, ekolojik, kültürel, faktör etkili olur. Adeta kişi bu faktörler tarafında göçe zorlanır. Kuşkusuz göçmenin kendisi bu faktörlerin farkında değildir (Du Toit). Bölgeler arası göçler dikkate alındığında, yapılan göçlerin onda dokuzunun 300 km.'yi aşmayan bir mesafe içinde yapıldığını gösterir (Şanlı). Son araştırmalar akrabaların bireysel göçü yönlendirdiğini göstermektedir (Du Toit)“ (İnan, 1985- s: 285, 291,292). Yukarıdaki satırların ifade ettiği, göçün çok yönlü nedenleri, coğrafi etkenleri ve kültürel boyutu kanımızca araştırma alanımızda kendini göstermektedir.

Araştırmamıza göre tarihte Çemişgezek' ten pek çok zorunlu göç gerçekleşmiştir.Şarki Anadolu hükümdarı, Gürcü seferi ile meşgul bulunduğu ve Artuklu Kara Aslan'da Amid (Diyarbakır) muhasarasiyle uğraştığı 1163 yılında, Danişmendli Yağı basan Harput ve Çemişgezek bölgelerini istila edip erkek- kadın halkını ve hayvanlarını Kemah'a sürdü (Turan,1993-s:61).

Bir ekonomik nedenli zorunlu göç örneğini Ünal'ın çalışmasında görmekteyiz. Çemişgezek toprakları tarıma elverişsiz, ana yollardan uzak, ticaret ve sanayi bakımından gelişmeye elverişli olmayan bir mevkide yer almaktadır. Bu yüzden artan nüfus sancak dışına göç etmiştir. Nitekim XVII. Yüzyıla ait Harput Şer'iyye Sicilleri'nde Çemişgezek'ten Harput'a kaçmış olan reyanın geri döndürülmesi konusunda bir çok hükümlere rastlanmaktadır (Ünal,1999-s:62-63).

Nitekim XVII. Yüzyılın ortalarında bile Çemişgezek, Pertek, Sağman, Palu gibi Sancaklardan Harput, Sancağı'na gelip yerleşmelerin sık sık bulunmakta olduğunu Şer'iyye Sicilleri'nden öğrenmekteyiz (Ünal 1989 – s: 85).

1715 tarihli bir vesikaya göre ; Çemişgezek, Bartın, Mazekrek, Divriği, Arapgir ve Kayseri'den yerlerini terk ederek İstanbul, Edirne ve Bursa'ya gelen ahalinin, eski yurtlarında kalan ahalden, kaçanlara ait olan avarız, nüzul vesair tekalifinin alınması, onların da yerlerini terk etmelerine ve perakende olmalarına sebep olmuştu (Halaçoğlu,1988 –s:31). Anlaşıldığı kadarıyla bahsedilen yerleşmelerden ayrılan nüfusun gönderilen fermanlara çerçevesinde Bilad-ı selase'de bulunan ahalinin eski yerlerine nakli gerçekleştirilememiş (Halaçoğlu, 1988- s: 79) ve İstanbul, Bursa ve Edirne kadılarına bir ferman gönderilerek reayanın tekrar eski mahallelerine gönderilmesi emredilmiştir (A.g.e. 1988- s: 79).

Aşağı Murat çevresinde beşeri coğrafya araştırmaları yapan Sarıbeyoğlu, Çemişgezek ve çevresinin göç özelliklerine kısaca değinmiştir. Sarıbeyoğlu'na göre; Çemişgezek- Keban ziraat alanının dağ köylerinden çalışmak için dışarı gidenlerin sayısı pek çoktur. Bunlar Adana, Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlere giderek hamallık, aşçılık, kahvecilik, kasaplık gibi işler yapar veya fabrikalarda çalışırlar. Kısa bir zaman veya birkaç yıl sonra köyelerine dönenler olduğu gibi, devamlı olarak orada kalanlarda vardır (Sarıbeyoğlu.1951- s:59).

1935 – 1997 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarına göre ilçe merkezi nüfusu iki dönem hariç (1945–1985) sürekli ve genel olarak düzenli sayılabilecek bir artış içerisinde. Yine genel olarak sayım, yıllarına bakıldığında, nüfus doğal artışla artmaktadır. İlçe merkezi kitlesel göç alabilecek ekonomik potansiyellere sahip değildir. Ancak bazı dönemlerde bir çok nedenden dolayı fazla miktarda göç aldığı bilinmektedir.. 1975 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, nüfus önceki sayım yıllarının çok üzerinde bir artış hızına ulaşmıştır (% 55). Çünkü Keban Baraj Gölü'nün yapımı dolayısıyla, yakın çevreden tamamen yada kısmen boşaltılan köylerin nüfusunun bir kısmı ilçe merkezine göç etmiştir. 1985 yılından sonra, araştırma alanımızda nüfus güvenlik güçlerinin artışına bağlı olarak, artış göstermiştir. İlçe merkezine göçü artırıcı bir diğer etken terördür. Özellikle kırsal kesimde 1990'lı yıllardan itibaren tırmanış gösteren terör olayları kırsaldan ilçe merkezine zorunlu göçü artırmıştır. Yaptığımız araştırmaya göre yine terör olayları nedeniyle Tunceli'nin diğer ilçelerinden Çemişgezek ilçe merkezine zorunlu göçler olmuştur. İlçe kaymakamlığının hazırladığı rapora (1999) göre,

terör nedeniyle kırsal kesimden farklı zamanlarda toplam 1377 kişi göç etmiştir. Göç eden nüfus genel olarak ilçe merkezi dışına yönelmiştir. Özellikle Anıl köyünden göç edenlerin tamamına yakını ilçe merkezine yerleşmiştir.

İlçe merkezinden göç, yaptığımız araştırmaya göre fazla miktarda olmasa da, genel olarak göç edilen iki merkez vardır. Bunların ilki Elazığ, ikincisi İstanbul'dur. Elazığ, denilebilir ki göç edilen en eski merkezdir. Özbek, Elazığ'da 10000'in üzerinde Çemişgezek'linin yaşadığını tahmin etmektedir (1997 – s: 20). Ancak son yıllarda İstanbul'da bu göçten nasibini almıştır. Son 5 yılda haftada iki kez direkt olarak İstanbul'a otobüs seferlerinin başlaması göç yönüne ilişkin bir göstergedir.

Mevsimlik göçler, tespit ettiğimiz bir diğer göç modelidir. Araştırma alanımızda yayla göçü yapan aileler fazla değildir. Araştırma alanımızda 11 aile halen yaylacılıkla uğraşmaktadır. Genel olarak Mayıs ayında göç eden yaylacılar, Eylül ayında dönüş yapmaktadırlar. Bu ailelerin 6'sı Erzurum - Erzincan yaylalarında, 5'i Çemişgezek'in yakın çevresindeki yaylalarda bulunmaktadır.

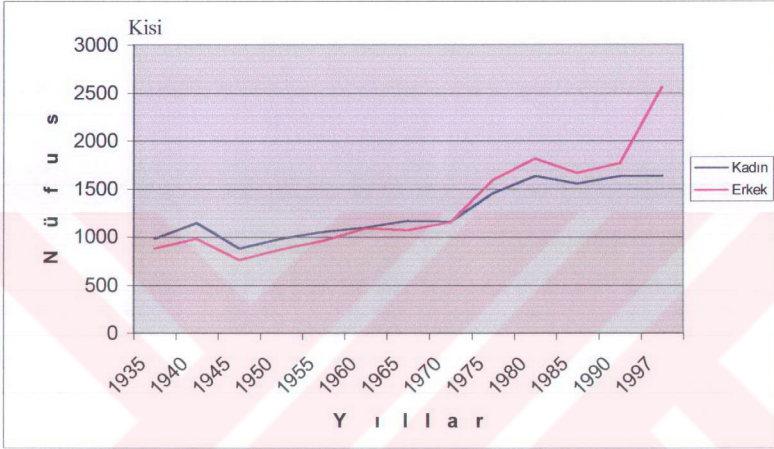
Yaz aylarında ve özellikle "Çemişgezek Dut Festivalinin" yapıldığı Temmuz ayı başlarında nüfus artmaktadır. İlçeyi ziyaret edenlerin çoğu Çemişgezek'li olup başka şehirlerde ikamet etmektedir. Ayrıca bazı aileler yaz aylarında köylerine dönerek tarımsal faaliyetlerini sürdürmekte, hasattan sonra yine ilçe merkezine dönmektedir.

2.3. NÜFUSUN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Durumu

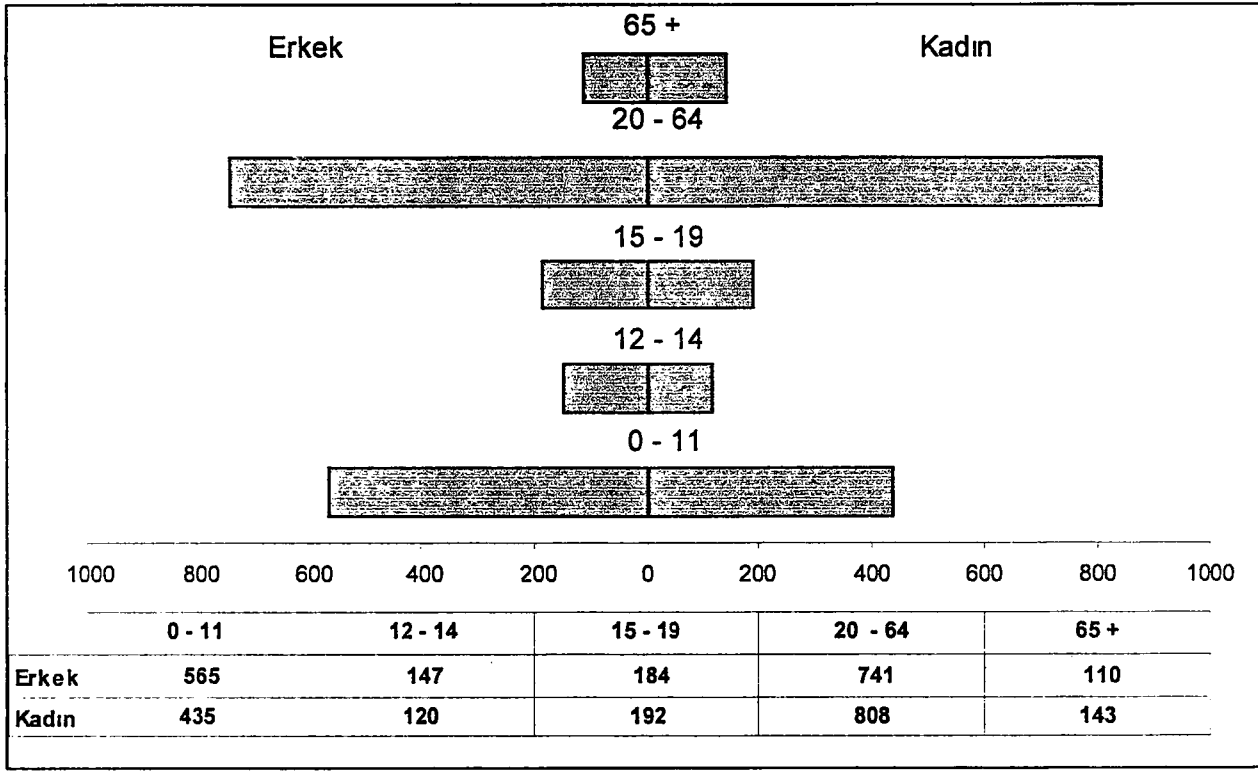
Çemişgezek ilçe merkezinde nüfus cinsiyete göre 1935 – 1990 sayım yılları arasında iki farklı özellik gösterir. 1935 yılından 1975 yılına kadar kadın nüfusu, sürekli olarak erkek nüfusun üzerinde değerler vermiştir. 1935 yılından 1975 yılına kadar kadın nüfus erkek nüfusa göre ortalama % 4'lük bir fark göstermiştir. 1935 yılında kadın nüfus, toplam nüfusun % 52.7 sini, 1940 yılında % 53.4'ünü, 1945 yılında % 53.7'sini, 1950 yılında % 53'ünü, 1955 yılında % 52.3'ünü, 1960 yılında % 50.2'sini, 1965 yılında % 52' sini, 1970 yılında % 50.1'ini oluşturuyordu.

1975 yılı sonrasında erkek nüfus kadın nüfusa göre sürekli fazlalık göstermiştir. Erkek nüfus 1975 yılında % 52, 1980 yılında % 52.6, 1985 yılında % 51.7, 1990 yılında % 52'lik bir payla, kadın nüfusun üstündedir. Erkek nüfusunun 1975 yılından sonra fazla değer taşımamasının nedeni, kırsal kesimden ilçe merkezine yapılan göçlerde erkek nüfusun fazla değer göstermesi ve özellikle 1980'lerden sonra ilçede güvenlik güçlerinin sayısının artmasıdır. (Şekil: 5)

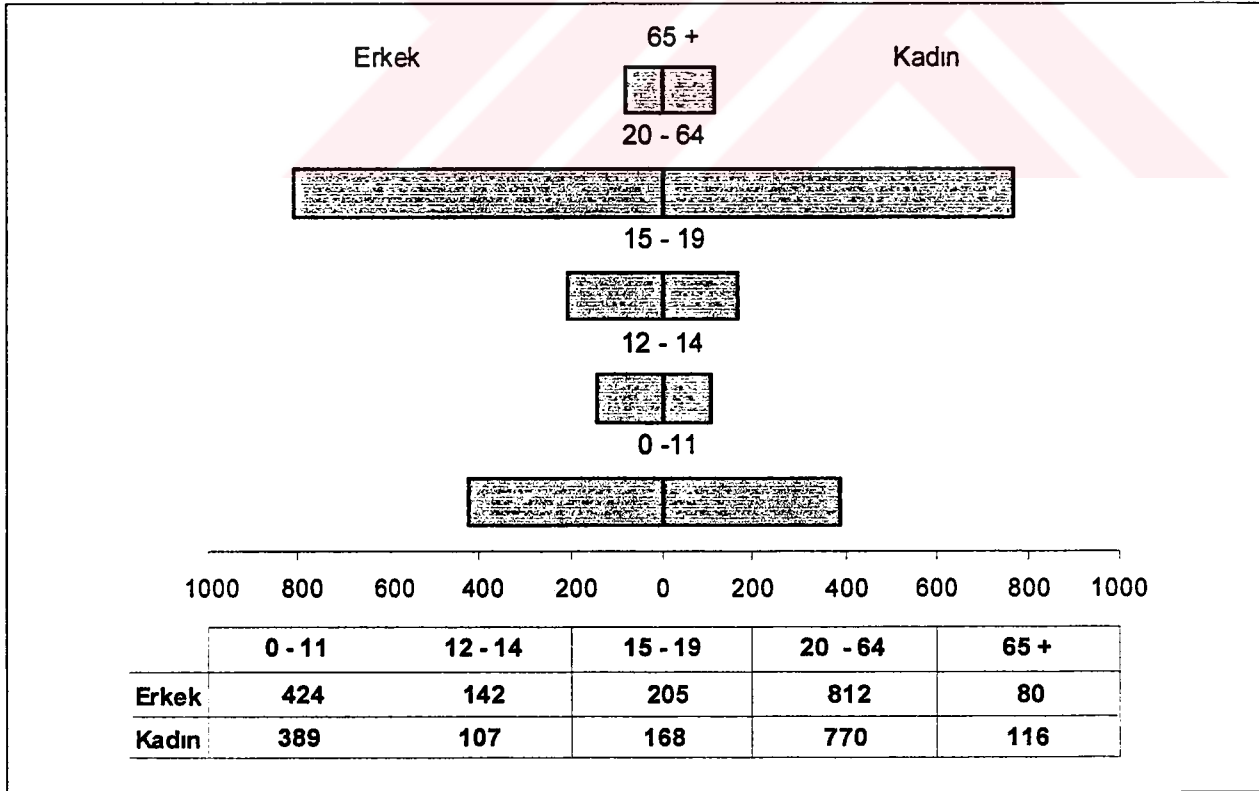

Şekil 5: Yıllara Göre Kadın – Erkek Nüfusu (1935 – 1997)

1980 yılı verilerine göre araştırma alanımızın yaş kompozisyonu şöyledir ; 0 – 14 yaş grubu % 36,8 ,15-64 yaş grubu % 55,9, 65 yaş ve üzeri grup % 7,3'tür . Buna göre ilçe merkezinde nüfusun yaklaşık % 56'sı aktif, % 44'ü bağımlı nüfusu oluşturmaktadır (Şekil: 6). 1985 yılı verilerine göre yaş kompozisyonu şöyledir , 0-14 yaş grubu % 33, 15- 64 yaş grubu % 60.9, 65 yaş ve üzeri grup % 6.1'dir. Buna göre ilçe merkezinde nüfusun yaklaşık % 61'i aktif nüfusu, % 39'u bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. 1980 yılı verileri ile 1985 yılı verileri arasında önemli bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. İki sayım yılına ait yaş grupları tek tek karşılaştırıldığında, hemen her yaş ve cinsiyet grubunda 1980 yılı miktarları daha fazladır (Şekil: 7). Aktif nüfusun 1985 yılındaki oranının, 1980 yılı oranından fazla olmasının temel nedeni aktif nüfusun artması değil, bağımlı nüfusun ve özellikle 0-11 yaş grubunun düşük miktarda olmasından kaynaklanmaktadır. Doğum oranındaki düşüştürten kaynaklanan bu

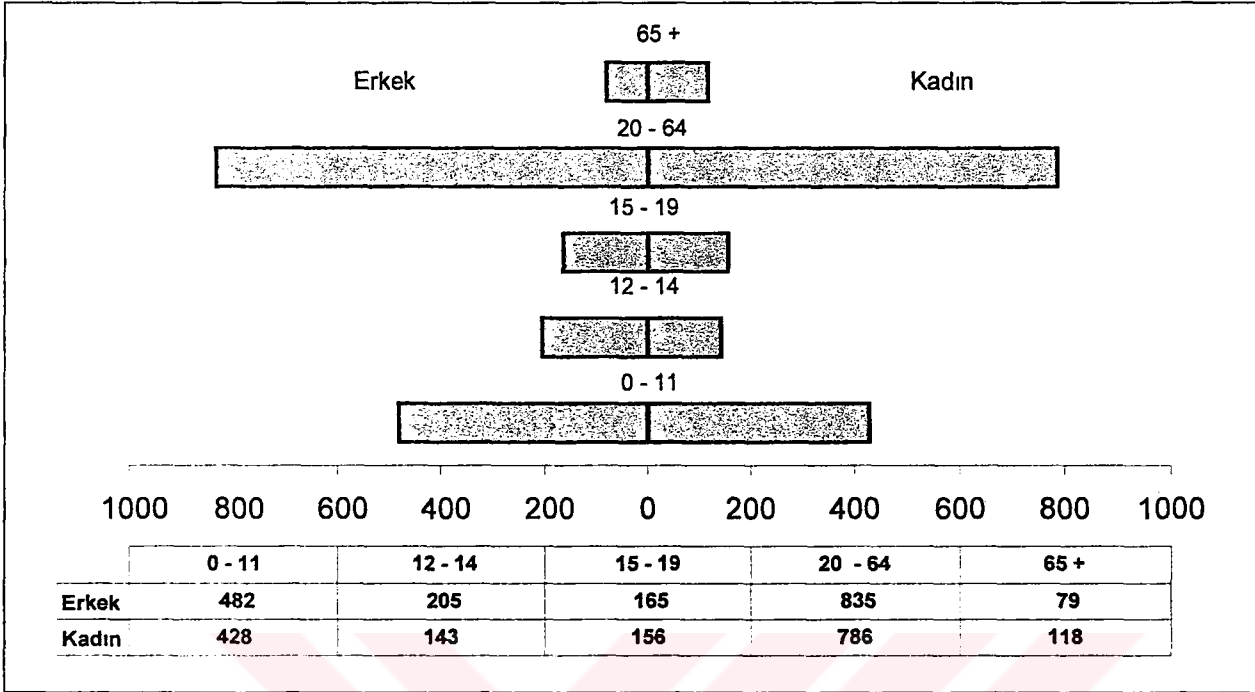

Şekil 6: Nüfus piramidi (1980)

Şekil 7: Nüfus Piramidi (1985)

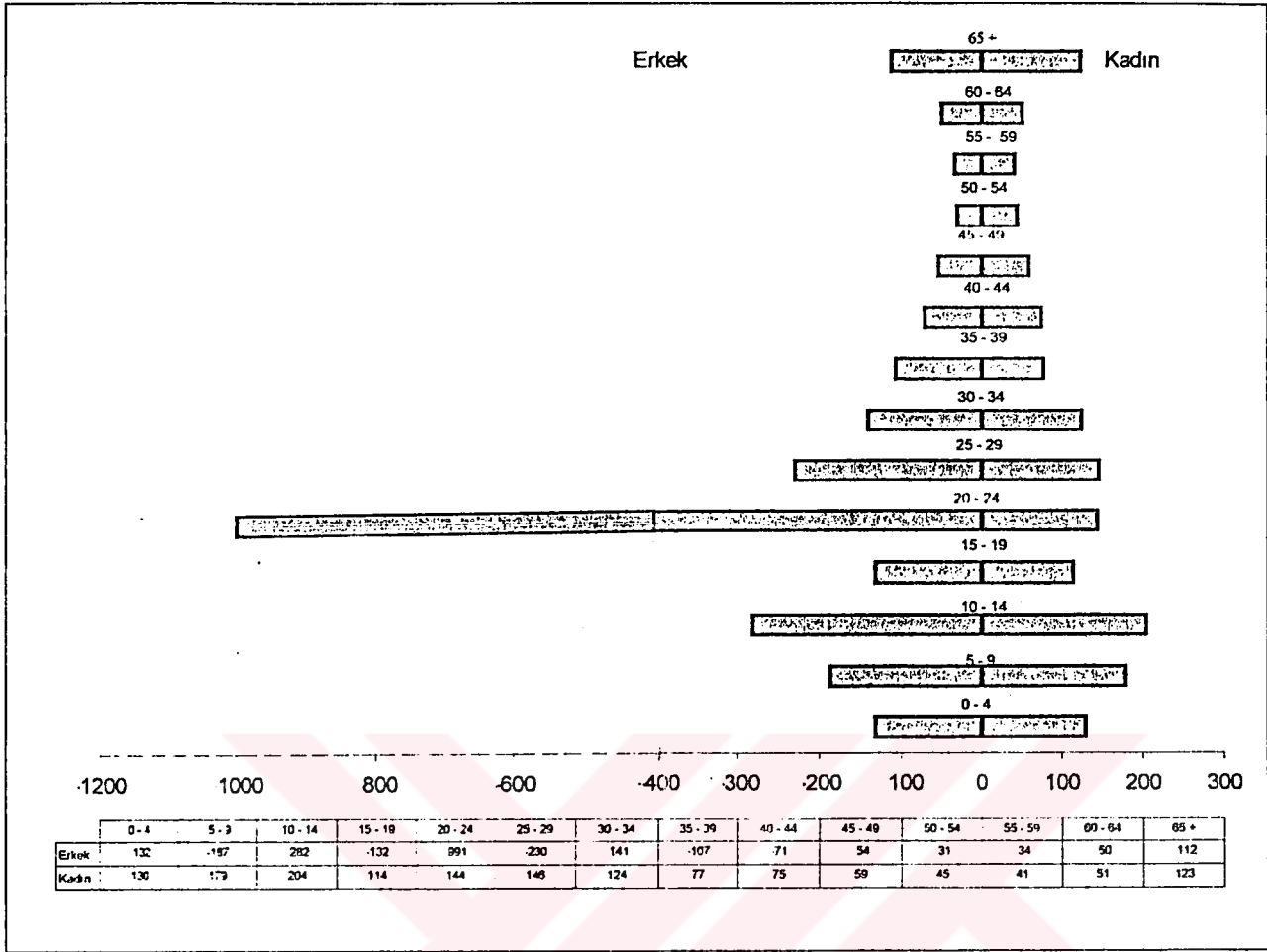
durumun nedeni hiç kuşkusuz çocuk yapabilecek çağıdaki genç nüfusun göçe yoğun olarak katılmasından kaynaklanmaktadır (Şekil: 8).

Şekil 8: Nüfus Piramidi (1990)

1990 yılı verilerine göre, araştırma alanımızda nüfus yaş kompozisyonu şöyledir. 0-14 yaş grubu % 37, 15 – 64 yaş grubu % 57,2, 65 ve üzeri grup % 5,8'dir. Buna göre aktif nüfus % 57, bağımlı nüfus % 43 kadardır. (Şekil 9) 1990 yılı verileri, 1985 yılı yaş grupları verilerine göre 15- 19 yaş grubu dışındaki yaş gruplarına fazla yada eşit miktardadır. Aktif nüfusun 1985 yılı sonuçlarına göre düşük oranda görülmesinin nedeni 0-14 yaş grubunda görülen artıştır.

1997 yılı verileri, yaş gruplarına göre elimizdeki en açıklayıcı verilerdir. Buna göre 0-14 yaş grubu % 27,4, 15-64 yaş grubu % 66,8,65 ve üzeri yaş grubu % 5,8'dir. Değerlere göre aktif nüfus son dört sayım yılı içerisindeki en yüksek değere ulaşmıştır. Yaklaşık % 67 oranına ulaşan aktif nüfusa karşılık, % 33 oranında bağımlı nüfus bulunmaktadır. Aktif nüfusun bu denli yüksek oluşunun nedeni 20-24 yaş grubundaki erkek nüfusundaki artıştan kaynaklanmaktadır (Şekil 9).. Bu yaş grubunun kadın – erkek nüfusu toplamı 1135'tir. Bu yaş grubunun 991'ini erkek nüfus, 144'ünde kadın nüfus oluşturur. 20-24 yaş grubundaki erkek nüfus fazlalığı araştırma alanımızdaki güvenlik güçlerinin sayıca fazlalığından kaynaklanmaktadır.

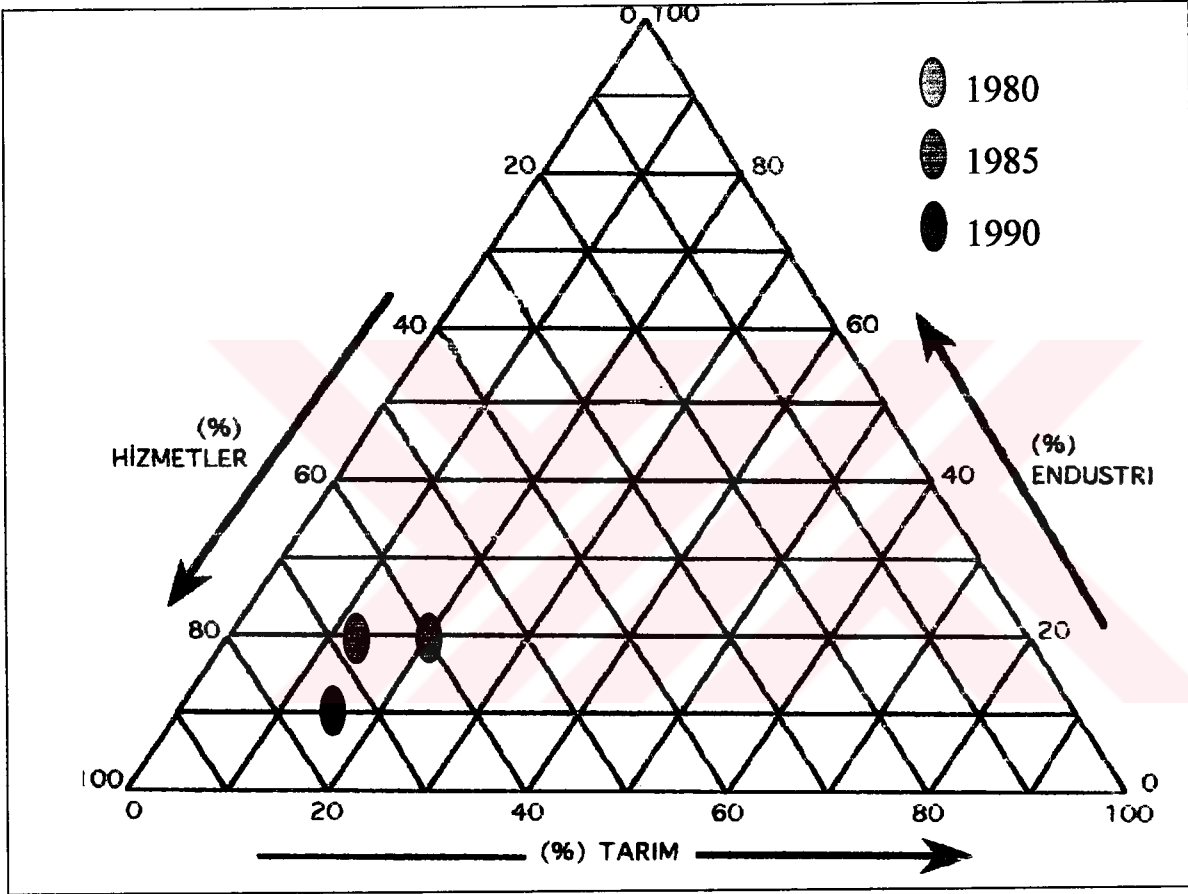
Şekil 9: Nüfus Piramidi (1997)

2.3.2. Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

Araştırma alanımızda 1980 yılı verilerine göre çalışan nüfusun % 90,5'ini erkekler, % 9,5'ini kadınlar oluşturmaktadır. 1990 yılı verilerine göre çalışan nüfusun % 93'ünü erkekler, % 7'sini kadınlar oluşturmaktadır.

Yıllara göre nüfusun ekonomik faaliyet kollarına dağılımına bakıldığında nüfusun önemli bir kısmı hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. 1980, 1985 ve 1990 yılı verilerine göre, hizmet sektörü düzenli bir büyüme içerisinde. Ziraat sektöründe istihdam açısından istikrarsızlık söz konusudur. Nitekim 1980 verilerinde nüfusun % 20'lik kısmı ziraatle uğraşırken, bu oran 1985'te % 12,5'e gerilemiş, 1990 yılında % 17'ye çıkmıştır. Endüstri sektörü 1980- 1985 yılları verilerine göre nüfusun % 20'sini istihdam ederken bu oran 1990 yılı verilerinde % 10 olarak görülmektedir. Bu sektör içerisinde düşüşün nedeni inşaat

sektöründe görülen istihdam azalışıdır. Genel olarak bakıldığında 1980 yılı verilerinde nüfusun %20'si tarımda, % 60'ı ticaret ve hizmet sektöründe, %20'si endüstri sektöründedir. 1990 yılı verilerinde çalışan nüfusun % 17' si tarım, % 73'ü, ticaret ve hizmetlerde, % 10'u endüstri sektöründe istihdam edilmektedir. Hizmetler sektöründe görülen artış son yıllarda ilçe merkezinde görev alan kamu personelinin ve özellikle güvenlik güçlerinin sayısının artmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. (Şekil 10) Nüfusun ekonomik faaliyet kollarına dağılımını yıllara göre daha ayrıntılı olarak ele almakta yarar görmekteyiz.

Şekil 10: Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gelişimi

Araştırma alanımızda 1980 yılı verilerine göre nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı şöyledir ; hizmet sektörü % 38, ziraat % 20, inşaat % 13, ticaret % 9, imalat % 7, ulaşım % 5, mali kurumlar % 5, diğer sektörler % 3'lük pay taşır. (Tablo 3)

Hizmetler	Ziraat	İnşaat	Ticaret	İmalat	Ulaşım	Mali Kur.	Diğer Sek.	Toplam
305	156	106	76	55	35	39	27	799

Tablo 3: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1980)

1985 yılı verilerine göre nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımına bakıldığında ; hizmet sektörü % 47, ziraat % 12.5, inşaat % 15, ticaret % 12, imalat % 5, mali kurumlar % 4, ulaşım % 3, diğer sektörler % 1,5'lik paya sahiptir. (Tablo 4)

Hizmetler	Ziraat	İnşaat	Ticaret	İmalat	Ulaşım	Mali Kur.	Diğer Sek.	Toplam
348	96	119	95	38	25	32	10	763

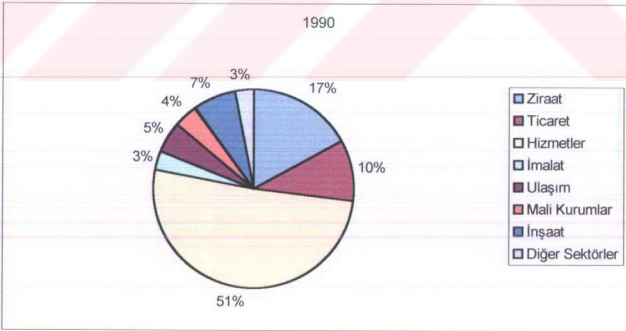
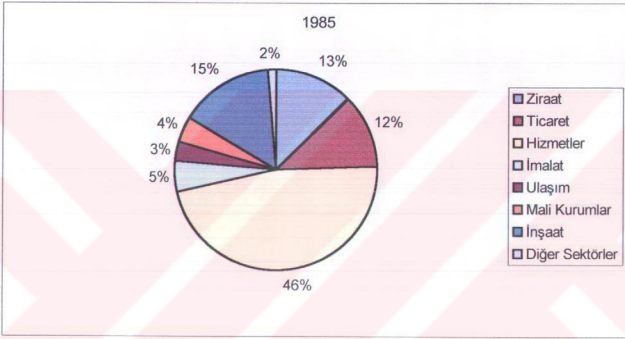
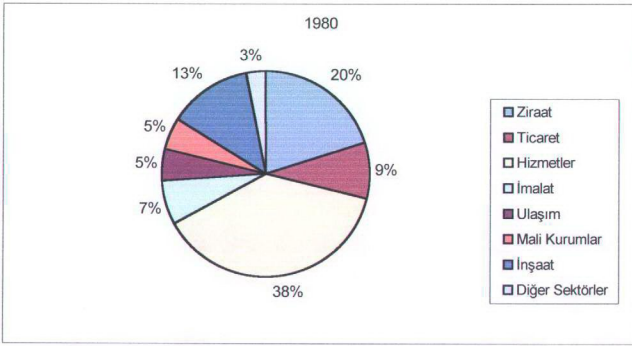
Tablo 4: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1985)

1990 yılı verilerine göre nüfus iktisadi faaliyet kollarına şu oranlarla dağılmıştır. Hizmetler % 52, ziraat % 17, ticaret % 10, inşaat % 7, ulaşım % 5, mali kurumlar % 4, imalat % 3, diğer sektörler % 3'lük paya sahiptir. (Tablo 5), (Şekil 11)

Hizmetler	Ziraat	İnşaat	Ticaret	İmalat	Ulaşım	Mali Kur.	Diğer Sek.	Top.
416	132	57	82	23	41	34	13	798

Tablo 5: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1990)

Tümertekin'e göre ; " Memur Şehirleri " adı da verilebilecek olan bu tür yerleşmeler özellikle şehirleşme yönünden dikkat çekici özellikler göstermektedirler. Genel hizmetlerin şehir yapıcı rolünde, esas itibariyle askeri birliklerle temsil edilen, gayri muayyen faaliyetlerinki kadar geçici yada oynak olmakla beraber özellikle az nüfuslu yerleşmelerde, kesin bir devamlılık da söz konusu değildir. Genel hizmetler genellikle ekonomileri ziraate dayanan yerleşmelere yeni fonksiyon kazandıran ve de nüfuslarını arttıran unsur halindedirler. Bu tip şehirlerde ikinci fonksiyon olarak ziraat görünmektedir (Tümertekin,1973-s:78-79).

Şekil 11: Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1980,1985,1990)

2.3.3. Nüfusun Eğitim Özellikleri

Çemişgezek' te eğitim eskiye dayanır. 1872 Mamurat-ül Aziz Salnamesi'ne göre ilçede 18 okul mevcuttur (Cengiz, 1985-s:102). Eğitim çağındaki nüfusun, son yıllardaki azalışına bağlı olarak, öğrenci sayısının düşmesiyle bir kız pratik sanat okulu, bir İlköğretim okulu ve bir lise kapanmıştır. İlçe merkezinde halen bir ilköğretim okulu, bir lise ve bir YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) eğitim vermektedir. Bunların yanında bir halk kütüphanesi ilçeye hizmet vermektedir.

1980 yılı verilerine göre araştırma alanımızda eğitim durumu şöyledir; nüfusun % 23'ü okur-yazar değil, % 17'si okulsuz okur yazar, % 38'i ilkokul mezunu, % 11'i ortaokul mezunu, % 9'u lise mezunudur. Yüksekokul mezunu olanlar % 2'dir. Okur-yazar olmayan nüfusun % 16'sını kadınlar, % 7'sini erkekler oluşturur. (Tablo: 6)

Eğitim Durumu	Okur - Yazar Değil	Okulsuz Okur -Yazar	İlkokul Mez.	O.okul Mez.	Lise Mez.	Y.okul Mez.	Bilinmeyen	Toplam
Miktar (Kişi)	694	510	1121	321	275	66	1	2988

Tablo 6: Nüfusun Eğitim Durumu (1980)

1985 yılı verilerine göre eğitim durumu şöyledir; nüfusun % 19'u okur-yazar değil, % 16'sı okulsuz okur-yazar, % 40'ı ilkokul mezunu, % 11'i ortaokul mezunu, % 12'si lise mezunu, % 2'si yüksekokul mezunudur. Okur-yazar olmayan nüfusun % 5,2'sini erkekler, % 13,8'ini kadınlar oluşturur (Tablo: 7).

Eğitim Durumu	Okur - Yazar Değil	Okulsuz Okur -Yazar	İlkokul Mez.	O.okul Mez.	Lise Mez.	Y.okul Mez.	Bilinmeyen	Toplam
Miktar (Kişi)	540	449	1140	315	322	59	2	2827

Tablo 7: Nüfusun Eğitim Durumu (1985)

1990 yılı verilerine göre eğitim durumuna bakacak olursak; nüfusun % 15'i okur-yazar değil, % 16'sı okulsuz okur-yazar, % 44'ü ilkokul mezunu, % 11'i ortaokul mezunu, % 11'i lise, % 3'ü yüksekokul mezunudur. Okur-yazar olmayan nüfusun % 4'ünü erkekler oluştururken, % 11'ini kadınlar oluşturmaktadır (Tablo: 8).

Eğitim Durumu	Okur - Yazar Değil	Okulsuz Okur -Yazar	İlkokul Mez.	O.okul Mez.	Lise Mez.	Y.okul Mez.	Bilinmeyen	Toplam
Miktar (Kişi)	451	486	1313	318	384	103	-	3055

Tablo 8: Nüfusun Eğitim Durumu (1990)

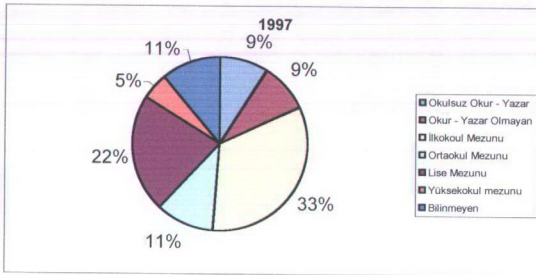
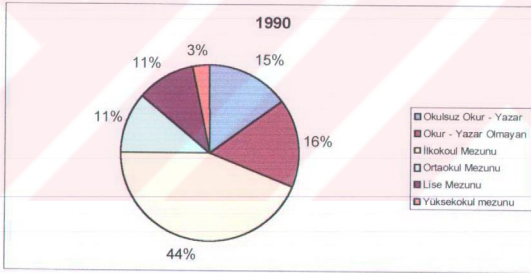
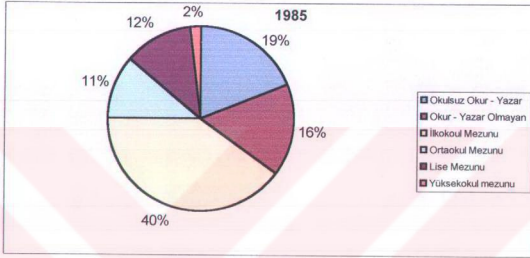
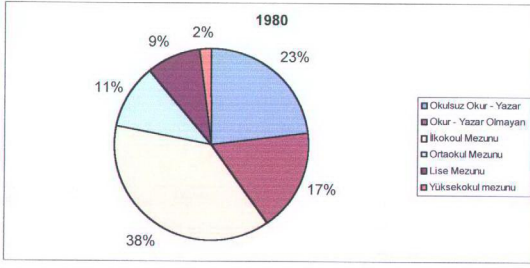
1997 yılı verilerine göre eğitim durumu, şöyledir; nüfusun % 9'u okur-yazar değil okulsuz okur-yazar % 9, ilkokul mezunu % 33, ortaokul mezunu % 11, lise mezunu % 22, yüksekokul mezunu % 5' tir. Eğitim durumu bilinmeyen nüfus % 11 ile oldukça yüksek değer taşır. 1997 verilerine göre okur-yazar olmayan nüfusun % 3'ünü erkekler, % 6'sını kadınlar oluşturur (Tablo:9).

Eğitim Durumu	Okur - Yazar Değil	Okulsuz Okur -Yazar	İlkokul Mez.	O.okul Mez.	Lise Mez.	Y.okul Mez.	Bilinmeyen	Toplam
Miktar (Kişi)	321	346	1255	398	862	169	434	3785

Tablo 9: Nüfusun Eğitim Durumu (1997)

Son 4 sayım yılı sonuçları göz önünde tutulduğunda, nüfusun eğitim düzeyinde süregelen bir iyileşme dikkati çekmektedir. 1980'den 1997 yılına kadar geçen sürede ilkokul sonrası eğitim görenlerin oranı önemli artışlar gösterse de hala en yüksek değer taşıyan grup ilkokul mezunlarıdır. (Şekil 12)

Nüfusun eğitim durumunun bir diğer göstergesi de eğitim akışıdır.1997 yılı verilerine göre araştırma alanında eğitim kurumlarından mezunların oranı şöyledir; toplam mezunların % 47'si ilkokul, % 15'i ortaokul, % 32'si lise, % 6'sı yüksekokul mezunudur. Buna göre araştırma alanında ilkokul sonrası eğitim akışının çok düşük olmadığını belirtmek mümkündür. Derslik -öğretmen -öğrenci ilişkisi açısından konuyu ele alacak olursak; İstiklal İlköğretim okulunda 360 öğrenci, 23 öğretmen ve 10 derslik bulunmaktadır. Buna göre derslik başına 36, öğretmen başına 16 öğrenci düşmektedir. YİBO' da 322 öğrenci, 20 öğretmen ve 11 derslik bulunmaktadır. Buna göre bu okulda derslik başına 21, öğretmen başına 16 öğrenci düşmektedir. Ertuğrul Gazi Çok Programlı Lise' de 159 öğrenci, 18 öğretmen, 16 derslik bulunmaktadır. Buna göre bu okulda derslik başına 10, öğretmen başına 9 öğrenci düşmektedir. Bu verilere göre genel olarak derslik-öğrenci-öğretmen değerleri Tunceli ortalamasının üzerindedir (Bkz. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Tunceli, 1999). Kuşkusuz bu durumun en önemli nedeni öğrenci azlığıdır.

Şekil 12: Nüfusun Yıllara Göre Eğitim Durumu (1980 – 1997)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.YERLEŞME

3.1.GENEL BAKIŞ

İnsanların, kendi oluŐturdukları kültür çevrelerinde yaŐamaları, her çeŐit yerleşmenin esasını vermiştir. Köyler ve Şehirler, insanların yeryüzüne ekledikleri uzun süreli, hatta devamlı yerleşme yerleridir. En geniş anlamıyla yerleşme (iskan) insanların oturduğu ve faydalandığı bölgedir (İzbrak, 1996 – Cilt-2, s: 19).

Dünyada bilinen yerleşmenin tarihi günümüzden on bin yıl kadar önceye aittir. İlk yerleşmeler, Mezopotamya ve Mısır'da kurulmuştur. Ülkemizin bulunduğu topraklar ise, Dünyada yerleşmenin ilk kurulduğu sahalarda yer almaktadır. Bu nedenle, ülkemiz toprakları, çeşitli kültür ve medeniyetlerin kurulmasına beŐiklik etmiş ve özellikle Anadolu topraklarında bir çok beylik, devlet ve krallıklar kurulmuştur. Anadolu'da yerleşmenin tarihi, en az günümüzde 11000 – 12000 yıl önceye dayanmaktadır. Erzurum Ovası dahilinde Pulur, Karaz ve Gzelovala ile Van Gölü'nün doğusunda Tilki tepe gibi Genç Neolitik döneme ait yerleşmeler de bulunmaktadır (Atalay, 1994, s 301- 302).

Araştırma alanımızda yerleşme tarihi milattan önceye dayanmaktadır. Yerleşim yeri seçiminde, kuruluş ve gelişmesinde, tarihi ve stratejik nedenlerin yanında topografyanın, su kaynaklarının ve iklimin de çok önemli etkisi olmuştur. Araştırma alanımız, batıda Tahar vadisi, kuzeyde Deliteccal vadisi ve doğuda Gedik Tepe coğrafi unsurlarının sınırladığı bir alanda kurulmuştur. Yerleşmenin Őekillenmesinde en önemli etken coğrafi unsurlardır.

Her ne kadar Çemişgezek evresinde Eski ağ'a ait yerleşme yerleri tespit edilse de, anlaşıldığı kadarıyla, özellikle Eski ağ'da Çemişgezek önem taşıyan bir yerleşme birimi değildi. Anadolu'nun Eski ağ Tarihini ortaya koyan, son yılların kapsamlı çalışmalarından Seton Llyod'ın "Türkiye'nin Tarihi " (2000) ve Ekrem Akurgal'ın " Anadolu Kltr Tarihi " (2000) adlı kitaplarında, Çemişgezek ve hatta uzak çevresi pek yer tutmamıŐtır. Kanımızca bu durumun ana nedeni araştırma alanımız ve evresinin, Eski ağ krallık merkezlerine uzak olmasıdır.

Bir gezgin ve bilim adamı olan Llyod'ın kitabında tarihi yer adlarını gösteren bir harita bulunmaktadır. Bu haritada Elazığ, Divriği, Erzincan, Tunceli ve Bingöl' kapsayan

genişçe bir alanda tarihi önem taşıyan bir yerleşim yeri gösterilmemektedir (Llyod, 2000 – s : VI - VII, 106). Akurgal'ın çalışmasında birkaç yerde Yukarı Fırat ve çevresine değinilmiş ancak bu çevrede var olan önemli bir yerleşmeden söz edilmemiştir (Akurgal, 2000). Bütün bu bilgiler dışında Çemişgezek ve çevresinin Eski çağ boyunca stratejik önemi bakımından sürekli el değıştiren bir yerleşme olduğunu ve bir yerleşim yeri olarak önem kazanmasının Eski çağ sonrası çağlarda gerçekleştiğini belirtmek mümkündür.

3.2. ÇEMİŞGEZEK YERLEŞMESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Çemişgezek tarihini anlatan basılı eserler çok azdır. En eski basılı eser XVI. yüzyılda Şeref Han tarafından yazılmış “Şerefname” ve Ünal'ın XVI. yüzyıla ait ve büyük ölçüde Osmanlı belgelerine (mufassal defterlere) dayanarak kaleme aldığı, “XVI. yüzyılda Çemişgezek Sancağı” (1999) adlı kitabı ilçe tarihi hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bu eserler dışında kimi tarih kaynakları Çemişgezek'ten dolaylı olarak bahseder.

Bir yanda yörenin büyük ölçüde dağlık oluşu, öte yanda ise önemli bir yerleşim birimine malik olmayışı (Tunceli ve çevresi) gezginlerin araştırmacıların, bilim adamlarının hükümdarların uğrağı olmaktan uzak bırakılmıştır (Aksoy, 1985- s : 18). XIX . Yüzyılda Prusya Genel kurmayına mensup Feld mareşal Helmut von Moltke 8-12 Nisan 1839' da Çemişgezek ve Pertek'e uğrar ancak Moltke, buralar hakkında pek az bilgi verir (Aksoy, 1985 –s : 19). 1892 ' de Paris 'de Vital Cuinet 'in 4 ciltlik ansiklopedik eseri yayınlanır, Türkiye 'ye ilişkin olarak yayımladığı kısa adıyla “ La Turque de ' Asie “ (Asya Türkiye 'si) olarak bilinen eserin 2. cildinin 384-405 sayfaları arası Dersim Sancağı ile ilgilidir. Cuinet, Dersim Sancağı'na bağlı kazaları, kazalara bağlı köy sayısını ve nüfusa ilişkin istatistikler vermiştir (Aksoy, 1985- s : 19).

Çemişgezek, bölgemiz içinde bulunan iskan yerlerinin eskilerinden biridir. Tahar vadisinin çöküntü ve yıkımlarla genişleyen bir yerinde ve kayalık arazide kurulan kasaba, bugünkü düşünüşle iyi bir yerde olmamakla beraber sularının bolluğu verimli toprakları ve bilhassa müdafaaya elverişli durumu ile eski insanlar için en uygun yerleşme yerlerinden biri olarak göze çarpmaktadır (Sarıbeyoğlu, 1951-s:78). İlçe yerleşim tarihini elde edebildiğimiz sınırlı kaynaklara dayanarak özetlemeye çalışacağız.

Çemişgezek'in Kuruluş ve Gelişmesi : Tarih öncesi dönemler içerisinde daha sonra "Dersim" olarak adlandırılan bu bölgede eski yerleşim yerlerinin bulunduğu, son dönemlerde yapılan arkeolojik kazılarla ispat edilmiştir. Özellikle Çemişgezek bölgesindeki kazılar bunu doğrulamaktadır. Bununla birlikte Dersim bölgesi olarak adlandırılan bu bölgenin coğrafi şartları oldukça ağır olduğundan fazla bir iskana tabi tutulmuş değildir.... Ancak bölgenin şartları bir devletin burada tam manasıyla bir hakimiyet kurmasını engellemiştir (Yılmazçelik, 1999, s.11) .

Araştırma alanımız ve çevresinde yerleşim tarihi kimi kaynaklara göre M.Ö. 6000'lere dayanmaktadır. Koşay'a göre, Pulur'da rastlanan Neolitik tabakalar bölgenin kültür tarihinin M.Ö. 5500 – 6000 tarihine kadar götürmektedir (Koşay, 1976 – s: 35-37). Gerçekten Koşay tarafından 1968- 1970 yılları arasında yapılan kazılar sonucunda; Çemişgezek ve çevresindeki yerleşimin çok eskiye dayandığı ortaya konulmuştur. İç Anadolu, Suriye, Mezopotamya, Kafkasya ve İran'dan uzak olmayan ve zaman zaman istilalara uğrayan bu illerde, yabancı kültürlerin etkilerinin varlığını önceden kabul etmek gerekir (Koşay, 1976, s.1). Koşay, yerleşmelerde kullanılan malzemeye ilgili de önemli bilgiler vermektedir; "Yapı malzemesi olarak sel taşları, kerpiç, kalıpla yapılan çamur dolgu ve üstü kül sıvalı çit kullanılmıştır. Ovada yapı taşı az olduğu için, temeller, ya yalnızca kerpiçten yapılmış ya da tek sıra taş yerleştirilmekle yetinilmiştir. Ahşap malzeme düz damların inşasında ve kapı sövelerinde kullanılmıştır" (1976; s: 1).

Bu bölgedeki gözelerin bolluğu, ormanların ve kaya sığınaklarının varlığı ile kara ve su hayvanlarının çokluğu insanları Eski Taş Çağlarından beri buralara çekmiş ve yerleşimleri geliştirmiştir. (Ünal, 1999- s: 7) Ünal'a göre, arkeolojik kazılar Çemişgezek ve çevresindeki yerleşmenin prehistorik devirlerde başladığını ortaya koymuştur (1999- s: 7). Taş devri insanları su kaynaklarının başında bulunan inlerde oturmuşlardır. Çemişgezek yakınlarındaki yapma mağaralar, daha yüksekteki kaya sığınakları ile Ekrek köyü çevresindeki Cin Mağaraları tarih öncesi dönem bakımından önemli yerlerdir (Ünal, 1999 – s: 7).

Pulur kazısında İlk Tunç-Son Tunç Çağı dönemlerine ait olduğu anlaşılan zeminden 16 m yükseklikte 11 yerleşme tabakası tespit edilmiştir. Bunlardan 6, 9 ve 11'inci katların yangın geçirdiği anlaşılmaktadır (Özbek,1997–s:79). Höyük tabanındaki katların Neolitik çağa ait olduğu tespit edilmiştir. Burasının İlk Tunç Çağı'nda oymaklar birliğine dahil bir uruğun barınağı olduğu tahmin olunmaktadır. Halkın geçim kaynağını hayvancılık ve çiftçilik teşkil

etmekteydi. Avcılık tali derecede bir meşgale idi. Pulur'da oturanlar, bakır cevherinin eritmesini, kalıba dökerek balta ve kargı ucu gibi aletler yapmasını biliyorlardı (Koşay,. 1976 – s: 35-37).

M.Ö. Çemişgezek çevresinde pek çok kavimin yaşadığını ve bu kavimlerin yakın kavimlerle zaman zaman savaştıkları ve Çemişgezek'in sürekli olarak farklı kavimlere ev sahipliği yaptığı tarihi kaynaklarca ortaya konulmuştur. M.Ö. III ve IV. bin yıllarında Yukarı Fırat boylarında Subarlar'ın yaşadıkları ve Fırat adının bu kavim tarafından verildiğide ileri sürülmüştür. Ayrıca bu kavimin madeni ilk olarak işlediği ve Mezopotamya'ya ihraç ettiği bilinmektedir (Ünal,1999- s: 7). Hititler çağında, Harput ve çevresine (Çemişgezek ve Palu) İşuva denildiği, bilinmektedir (Ünal,1989- s:13). İşuva'lularla, Hitit'lerin bölgeyi zaptettikleri anlaşılmaktadır (Ünal 1999, s: 7). Daha sonraki dönemlerde Çemişgezek ve çevresi M.Ö. VIII ve IX yüzyıllarda Urartu, M.Ö VII. yüzyılda Medler'in, M.Ö. IV yüzyılda Makedonya, M.Ö. III. yüzyılda Kapadokya Krallığı'nın, M.Ö. II. yüzyılda Romalıların M.Ö.I. yüzyılda Partlar'ın yerleşmesine sahne olmuştur (Ünal, 1999- s: 8).

Aşvan höyüğünde yapılan kazı çalışmalarında Çemişgezek yöresinde Helenistik, Roma ve Bizans hakimiyetini doğrulayan, ve M.Ö.II. yüzyıldan daha önceye tarihlenen sikkeler, taş ve yığma çamurdan yapılar, Helenistik, çağın temsilcileri olarak görülmüştür. Yine Pağnik Öreni höyüğünde M.S. 144 tarihi ve Roma İmparatorlarından Antonius Pius tarafından basılmış sikkeler bulunmuştur. Çemişgezek'e bağlı Laluşağı köyü yakınlarındaki Yeni köy höyüğünde yapılan kazı çalışmalarında Roma veya ilk Bizans çağına ait yapılar da bulunmuştur.

Romalıların Çemişgezek ve çevresindeki hakimiyetleri daha çok askeri planda kalmıştır. Bugün Roma dönemine ait, bölgede birkaç kitabeden başka herhangi bir kültür unsuruna rastlanamamaktadır (Ünal-1999 –s: 8-9).

Yılmazçelik, 466 yılında Ağaçeri Türklerinin ve daha sonra yine bir Türk kavimi olan Sibirlerin Doğu Anadolu'da yerleşim gösterdiklerini belirtmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'ya gelen Bulgar, Peçenek, Kuman, Uz ve Avar Türkleri'de Tunceli ve Bingöl çevresine yerleşmiş ve önemli izler bırakmıştır. Çemişgezek'teki yer adlarının büyük bir bölümü Bulgar ve Kuman Türklerinin şahıs ve yer adlarıdır (Yılmazçelik, 1999 – s: 13).

Çubuk bey döneminde (IX.yy.) ise Çemişgezek Kalesi ve Hanzit denilen Harput, Palu ve Genç Kaleleri, Philarestos'un elinden alınarak Şimşat'ın da bulunduğu yöre Türk iskanına açılmıştır (Aşan, 1992-s:93) .İbni Bibi Çemişgezek Kalesi'nin Anadolu Selçukluları tarafından 1226 yılında fethedilmesini naklederken “metin bir kale içinde bir şehir “ den söz etmektedir (Özbek, 1997 – s: 81).

Bugün yaşayan kentlerimizin çoğu Selçuklu izlerini taşır. Genellikle eski Türk kentlerinde kıvrımlı yolların çıkmaz sokakların çokluğu dikkati çeker. Bunda savunma olanakları düşünüldüğü gibi, gölge ihtiyacı ve soğuk rüzgarlara karşı korunma fikri de rol oynamıştır (Tuncel, 1980-s: 147).

Selçuklular döneminde kırların yanı sıra, kentlere de aynı ölçüde önem verilmiştir. Hemen belirtelim ki, Selçuklular döneminde Türkiye’de yeni kentlerin temeli atılmamış olmakla beraber, varlığını yitirmiş veya sönükleşmiş kentler ve kasabalar taştan yapılmış medreseler, dini ve idari binalar yer almağa başladı (Tunçdilek 1986-s:51).

Türkler Selçuklu Devleti'nin izlemiş olduğu iskan siyaseti gereği sınır boylarından itibaren köy ve şehirlere yerleştirilmişlerdir. Başta Harput olmak üzere, Palu, Çemişgezek, Mazgirt ve Kığı gibi yerlerde toplu yerleşim alanları kurulurken, tarıma ve hayvancılığa uygun yerlerde de köy ve yayla yerleşmeleri meydana getirmişlerdir (Aşan,1992-s:103).

Ünal'a göre Çemişgezek şehrinin kuruluş yeri şehirleşme açısından hiç de müsait bir yer değildir. Çünkü ilk ve ortaçağın temel ögesi olan savunma amacı dikkate alınarak kurulmuştur (1999- s: 58).

Harp, İstila ve asayiş bozukluğu, evin şekli gibi,yerleşme şekli üzerinede etki yapar (Tanoğlu,1969-s:242). Türkiye’de yerleşmelerin toplu halde tepe ve yamaçlara çekilmesine bu memleketlerdeki ekime elverişli toprak azlığı darlığı da bir sebep olarak ileri sürülebilir (Tanoğlu, 1969 – s: 243).

Ünal çalışmasında, Çemişgezek'in XVI. yüzyılda şehir özelliği gösterip göstermediğini tartışmış ve her ne kadar tahrir defterlerinde şehir anlamına gelen “ nefis” kelimesi kullanılmışsada Çemişgezek'in “ küçük bir kasaba “ olmaktan öteye gidemediğine kanaat getirmiştir (1999- s: 55). XVI. yüzyıl ölçütlerine göre Çemişgezek şehirden söz

edilebileceği yine Ünal tarafından ifade edilmiştir. Bu ölçütler ana hatlarıyla şöyledir; çevresindeki yerleşmelere göre, çok nüfus istiaab etmesi, bir cuma cami (cami-i kebir), medreseye sahip oluşunun yanında, kasaphane, meyhane, boyahane vb. gibi sınaı ve ticari tesislerin bulunmasıdır (Ünal , 1997 – s: 57).

1518, 1523, 1541 ve 1566 yıllarına ait tahrir defterlerinde yer alan verilere göre Çemişgezek'in şehir ve köy nüfusu hane x7 hesabına göre yapılmıştır. Buna göre her hanede ortalama olarak 7 nüfus barınmaktadır. Aşağıdaki tabloda yıllara göre nüfus miktarı görülmektedir. 1566 yılında ait tahrir defterlerinde Çemişgezek'teki mahalleleri kaydedilmiştir. Buna göre ; Çemişgezek'te 5'i müslim nüfusun, 6'si gayri müslim nüfusun yerleşme gösterdiği toplam 11 mahalle bulunmaktadır.

Mahalleler	Hane
1. Medrese	23
2. Har (dar)	29
3. Mahkeme	59
4. Mescid-i Veli Bey	54
5. Mescid-i Molla Halil	36
6. Harbende	68
7. Hamam	39
8. Çirlik	51
9. Kürüslü	56
10. Kal'a –i Tüvir	32
11. Şehr-i üstek	73
Genel Toplam	520

Tablo 10 : 1566 Yılı Tahririne Göre Çemişgezek'in Mahalleleri (Ünal, 1997-s:63).

Evliya Çelebi'nin 1649-1650 yıllarında Çemişgezek'i gezdiği bilinmektedir. Seyahatnamesinde Çemişgezek kalesi üzerine bilgiler vermiştir. Ayrıca Çemişgezek adının kökenine de değinmiştir (Özbek, 1997 – s : 50-51).

Çemişgezek XIX. yüzyıl ortalarında Harput'a bağlı bir kazadır. Bu kez nüfus, hane x 6 ölçütüyle hesaplanmıştır. Çemişgezek kazasında 1845-1859 idari taksimatıyla, 3315 hane

bulunmaktadır. Buna göre nüfus 18890 kişi kadardır (Aksın, 1999- s: 168). Bunun yanında 1310 (1894 – 1895) ve 1312 (1896 – 1897) tarihli salnamede Çemişgezek nüfusuna ait bilgiler bulunmaktadır. 1310 tarihli salnamede geçmişe dönük bilgiler de vardır. Buna göre Selçuklu şahu, Melikşah döneminde Çemişgezek nüfusu 20000 kadardır.

1312 tarihli salnamede Çemişgezek'te 9217 erkek, 9270 kadın olmak üzere toplam nüfus 18.937 kişidir. Yine 1307 tarihli salnamede, Çemişgezek kaza merkezinde 744 hane ve iki yüz elli dükkan bulunduğu belirtilmektedir. 1310 tarihli salnamede merkez kazada bir hükümet konağı, bir kışla-i hümayun, bir telgrafhane, bir mektebi rüşti vardı. Aynı tarihli salnamede Germili, Başvartnik, Vaskovan olmak üzere üç nahiyeden söz edilmiştir ve isimleri verilmeksizin üç mahalleden bahsedilmiştir. Çemişgezek kazasından 4563 hane ile 47 cami, 3 mescit, bir medrese, 5 minare, 16 kilise, bir han, 210 dükkan, iki hamam, 8 fırın, 8 kahvehane bulunmaktadır (Özbek, 1997 ,s : 61-63). Tümertekin'e göre ; bütün Osmanlı İmparatorluğu devresinde, hatta Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bile şehirleşme yavaş olmuştur (Tümertekin, 1973-s:2) .

Cumhuriyet'e kadar genel hatlarıyla belirtmeye çalıştığımız Çemişgezek yerleşmesi hakkında, özellikle merkez yerleşimi üzerine yakın dönem dışında ayrıntılı bir bilgi yoktur. Daha öncede bahsedildiği gibi, özellikle İbni Bibi'nin 1226 yılına ait kale ve şehir yerleşmesinden bahsetmesi önemlidir. Hiç kuşkusuz Çemişgezek ilçe merkezinin bugün bulunduğu yerin yerleşim tarihi XIII. yüzyıldan çok daha önceye dayanmaktadır. Ancak Çemişgezek şehrinin Ortaçağda ve daha önce ki dönemlerde sıradan bir yerleşme olmayıp, bir anlamda topografik özellikleri nedeniyle, güvenilir ve stratejik bir askeri merkez olduğunu söylemek, elimizdeki kaynaklardan edindiğimiz bilgiyle mümkündür.

Bugün, araştırma alanımızda bulunan bazı mahallelerin geçmişine ait yerleşiminden bahsedebiliriz. Bugüne ulaşabilmiş tarihi yapılar bize bu konuda ipucu vermektedir.

Uçbeyi mevkii, Çemişgezek ilçesinin doğu yönünde yer alan merkez mahallelerinden birisidir. Engebeli bir arazi üzerinde yamaç yerleşimi biçiminde bir ören yeri tespit edilmiştir. Moloz taşla döşenmiş bir yol ile merkeze bağlantısı olan alanda, mimari planları gözle görülebilen bir çok bir çok duvar kalıntıları vardır. Yüzey buluntusu olarak ortaçağ dönemine ait çeşitli keramikler belirlenmiştir (Aşan,1992-s:88). Bugün Uçbeyi mevkii, Mescit Mahallesi içerisindedir.

Cami imaretin tam ortasında ve seçilen yerin en hakim noktasında bulunur, imaretin öteki parçaları bunun etrafına dizilmiştir (Ergin, 1939 – s: 19). Türk - İslam şehirlerinde yerleşmenin camilerin etrafında teşekkül ettiği tespiti, yerleşim yerlerinin tarihini belirleme açısından çok önemlidir. Yerleşim alanının zaman içerisinde gelişiminin belirlemek bakımından mahallelerin eski adları da önemli ipuçları vermektedir. XVI. Yy Çemişgezek mahallelerinin bazılarının adları günümüze ışık tutmaktadır. Örneğin; Medrese, Hamam, Mescit, Kal'a-i Tüvir mahalleleri gibi..

Bölgemizdeki iskan yerlerinden bir çoğu daha evvel Osmanlılar veya Selçuklular zamanında Türkler tarafından kurulmuş veya geliştirilmiştir. O zamandan kalma kültür eserlerinden cami, hamam, han, köprü, su yolları, çeşme veya bunların örnekleri her tarafta mevcut olup halen Harput Çemişgezek, Palu, Pertek bu gibi eserlerce zengin yerler halinde göze çarpmaktadır (Saribeyoğlu, 1951-s: 34-35).

Çemişgezek Cumhuriyet Meydanı'nın doğusunda yer alan, yakın zamana kadar bir Medrese Mahallesi bulunmaktaydı. Yapılan idari değişiklikle bu mahalle diğer mahallelere bölüştürülmüştür. Mahalleye ismini veren bir medrese bugün ilçede bulunmaktadır. Medresenin kitabesinde Sultan II. Abdülhamit zamanında yapıldığına dair bilgiler vardır. Ancak bu medresenin temelini Selçuklular dönemine ait bir medreseden kaldığı söylenmektedir. Nitekim Başbakanlık arşivinde bulunan 1526 tarihli bir belgede 'Süleyman Bey Medresesi' adlı bir yapıdan bahsedilmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir (Çemişgezek 2000, s: 4). Eski Medrese Mahallesi'nde bulunan tek tarihi eser medrese değildir. Yine bir medrese kalıntısı üzerine kurulmuş Yelmaniye Camii bir diğer tarihi eserdir. Kitabesinden, Timur devrinde yaşamış Çemişgezek Beyi Taceddin Yelman tarafından 1404 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bugün Mescit, Tepebaşı, Hacıcami Mahalleri içerisinde yer alan Medrese Mahallesi'nin eski bir yerleşim yeri olduğu açıktır.

Kale mahallesi Cumhuriyet Meydanı'nın batı ve güneyinde yer alır. Varlığına ilişkin bilgileri XIII. yüzyıl kaynaklarından almaktayız. Kuvvetle muhtemeldir ki kalenin yapılışı, XIII. yüzyıldan önceki bir tarihe aittir. Ünal'ın değindiği Kal'a-i Tüvir mahallesi kale çevresini kapsıyor olmalıdır. Bugüne kalenin yalnızca bir duvarı kalabilmiştir. Kale Mahallesi'nde bulunan Süleymaniye Camii'nin kesin yapılış tarihi bilinmese de, mimari yapısı Selçuklu tarzını andırmaktadır (Özbek, 1997– s: 85). Buna göre Çemişgezek'in,

yerleşmesi eskiye dayalı bir diğer mahallesi Kale Mahallesidir. Ayrıca İbni Bibi, hatıratında “kale içindeki bir şehirden” söz etmiştir (1226).

Ünal’ın belirttiği bir diğer mahalle ismi Hamam’dır. Bugün, Çemişgezek’te XV. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapılmış bulunan ve bulunduğu mahalleye adını veren bir hamam bulunmaktadır. Bugün Hamamatik (Eski hamam) mahallesinde bulunan hamam, Akkoyun’lu Uzun Hasan’ın oğlu Yakup Bahadır Han tarafından yaptırılmıştır. Hamamatik Mahallesi Cumhuriyet Meydanı’nın kuzeyinde yer almaktadır.

Daha yakın tarihte yapılmış bir hamamda Çukur Mahalle’de bulunmaktadır. Bayramoğlu Hacı Hüseyin tarafından yapılan hamamın yapılış tarihi 1701–1702’dir (Çemişgezek 2000). Ayrıca bugün ilçe merkezinde Mescit Mahallesi olmasına karşın. önemli bir tarihi kalıntı günümüze ulaşamamıştır.

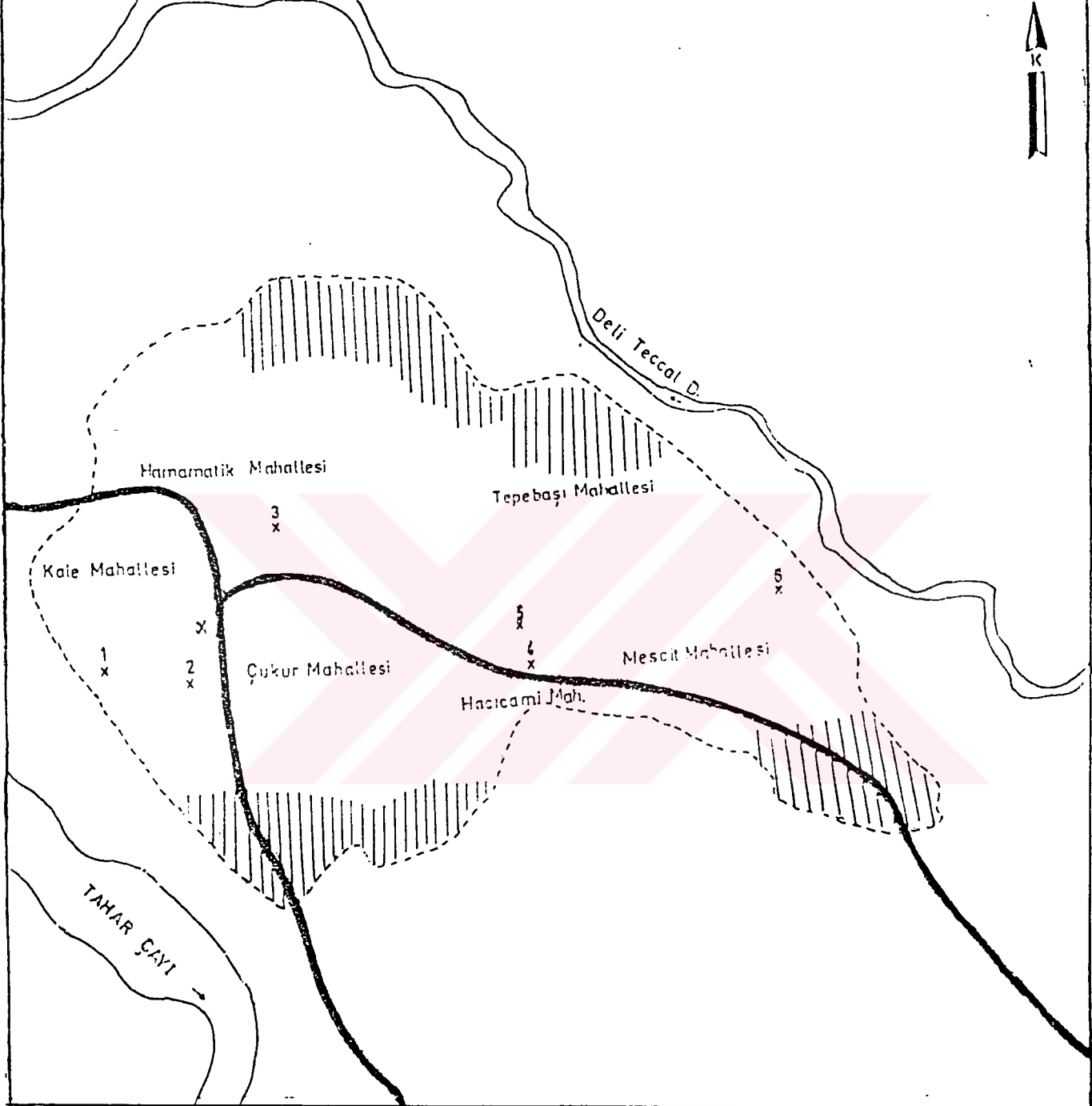
Sonuç olarak Ünal’ın çalışmasında belirttiği isimleri ve eski eserleri dikkate alırsak Çemişgezek’te yerleşmenin çekirdeğini oluşturmuş üç mahalleden söz etmek mümkündür. Batı, kuzey ve doğu yönlü olarak uzanan mahalleler, birbirlerine yakın mesafelidir.

1891- 1892 yıllarına ait Mamuratül’l Aziz Salnamesine göre, kaza merkezinde 744 hane bulunmaktadır. Bugün ilçe merkezinde 628 hane bulunmaktadır. Her ne kadar idari sınırların o günden bugüne pek çok kez değiştirildiği göz önünde bulundurulduğunda kıyaslama yapmak doğru görünmese de, genel olarak yerleşim alanının çok fazla yayılmadığını ve bugün yerleşim gösterilen yerlerin çoğunun geçmişte yerleşime açık olduğunu tespit etmek mümkündür.

Cumhuriyet Dönemiyle birlikte idari yapıda değişiklikler olmuştur. Çemişgezek 1935 yılında Tunceli’ye bağlanmıştır. 1960’lara kadar ilçede 4 mahalle varken bu tarihten sonra ilçe merkezindeki mahalle sayısı 6’ya çıkmıştır. Bu mahalleler, Mescit, Çukur, Hacıcamı, Kale, Hamamatik ve Tepebaşı’dır. (Tablo 11) (Harita:3)

Çemişgezek ilçe merkezi yerleşiminin önceki sayfalarda ifade ettiğimiz topografik özellikleri nedeniyle batı ve kuzey yönlü gelişmesi mümkün değildir. Son yıllarda yerleşimin Cumhuriyet Meydanı’nın kuzeydoğu ve doğusunda bulunan Tepebaşı ve Mescit Mahallelerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Yerleşimin uzanım gösterdiği bir diğer yön

ÇEMİŞGEZEK'İN TARİHİ GELİŞİMİ

x 15.Yüzyıl ve Öncesinde Yapılan Yapılar

||||| Son 20 Yılda Yerleşilen Alanlar

--- Günümüz Yerleşimi

- 1 Kale kalıntısı
- 2 Süleymaniye, Camii
- 3 Eski Hamam
- 4 Hamidiye Medresesi
- 5 Yelmaniye Camii
- 6 Uçbeyi Mevki
- X Cumhuriyet Meydanı

0 80 160 240m.

Harita 3

Mahalleler	Nüfus	Hane
Kale Mah.	333	174
Çukur Mah.	1131	183
Mescit Mah.	1067	172
Hamam Mah.	361	144
Tepebaşı Mah.	405	145
Hacıcami Mah.	250	117
TOPLAM	3497*	935

Tablo 11: Çemişgezek mahallerinin hane, nüfus miktarı (Nüfus verileri 1997 yılı, hane verileri 2000 yılına aittir.)

güneye doğru Elazığ yolu boyunca uzanan güzergahtır. Aynı zamanda bu güzergaha kamu binaları ve memur lojmanları inşa edilmiştir (Harita: 4)

3.3. ÇEMİŞGEZEK'İN FONKSİYONLARI

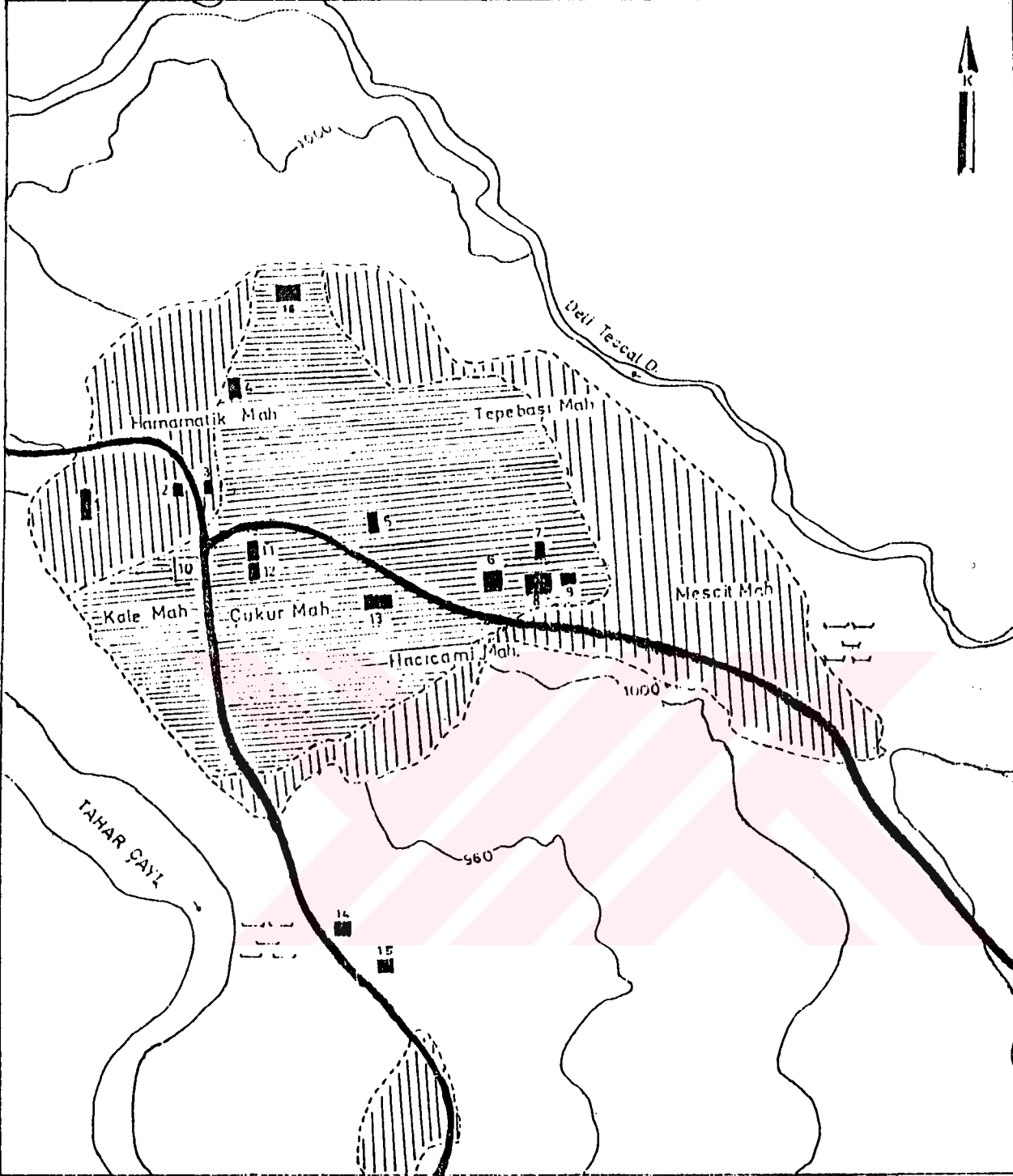
Fonksiyon terimi her bilim dalında çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Geniş manasıyla fonksiyon terimi “zaman içinde akıp giden faaliyetler veyahut yapılan iş” anlamına gelmektedir. Bir şehrin genel karakteri ancak imkanlar dahilinde fonksiyonları ile ortaya konabilir. Şehir yalnız kendi kendine var olup yaşayamaz; onun yaşama esasının önemli bir kısmı yakın ve uzak çevresi ile olan iş bölümünün ekonomik temel prensibine dayanan değişik ilişkiler içerisinde aranmalıdır (Karaboran, 1989, s: 87).

Yerleşme coğrafyası çerçevesinde şehir ve köy yerleşmelerinin değerlendirilerek fonksiyonlarının ve etki alanlarının ortaya çıkarılması gereklidir. Büyük şehirlerin yanı sıra küçük şehir ve kasabalarda çevresine hizmet etmekte ve böylece sadece yaygın bir ekonomik merkezler ağında düğüm noktası olmakla kalmayıp kendi ticaret bölgeleri içinde önemli bir merkez niteliği taşımaktadırlar (Karaboran, 1989 - s: 86). Şehir coğrafyası kavramı olan “şehirselle fonksiyonları” yukarıda belirtilen özellikler çerçevesinde araştırma alanımızda ortaya koymaya çalışacağız.

3.3.1. Çemişgezek'in İdari Fonksiyonları: Bugünkü Türkiye, merkezi sistemle yönetilmektedir. İdari teşkilat vilayet, kaza, nahiye ve köy olarak kademelendirilmiştir. Her kaza, Türkiye’de kaymakamlık merkezidir. Böylece bir idari ünite teşkil etmektedir. Şehirler

* Güvenlik personelinin bir kısmı miktara dahil edilmemiştir.

ÇEMİŞGEZEK KASABASININ YERLEŞİMİ (2000)

İŞARETLER

- Sık Yerleşme Alanı
- Seyrek Yerleşme Alanı
- Önemli Bazi Binalar
- Mezarlık

AÇIKLAMALAR

- 1 Otobüs Terminali
- 2 PTT
- 3 T Halk Bankası
- 4 Emniyet Amirliği
- 5 İstiklal İlköğretim Okulu
- 6 Yelmaniye Camii
- 7 Sağlık Ocağı
- 8 Hükümet Konağı
- 9 Tedaş
- 10 Cumhuriyet Meydanı
- 11 Belediye Sarayı
- 12 Ziraat Bankası
- 13 Ertuğrul Gazi Lisesi
- 14 Tarım Kredi Kooperatifi
- 15 Meteoroloji
- 16 Öğretmenevi

0 80 160 m.

Harita 4

çevrelerinin bir yönden değil, bir çok bakımdan merkeziliğini yapan topluluklardır. Her şeyden önce şehir idari bir bütündür. Belirttiğimiz gibi, ya bir vilayet veya bir kaza merkezi olarak adlandırılmıştır (Karaboran, 1989 – s: 89). (Tablo: 12)

Eski Adı	Yeni Adı	1970	1980	1985	1990
	Merkez	2305	3445	3213	3307
	Merkez Bucığı				
Hazarı	Anıl	283	337	331	265
Bradı-Maruşka	Arpadere	194	241	217	192
A Karavenk	Aşağıbudak	116	127	119	133
Mahmanut	Dağsuyu	178	231	201	155
	Buyukorence	345	280	377	207
İkkök	Gozluçayır	362	399	173	319
	Karasar	259	201	206	135
Hidroez	Kıraçlar	486	267	513	218
Oskeh	Paşacak	391	576	142	427
Pubır	Sakyol	373	150	11	126
	Savuk	255	26	461	47
Brastik	Tekeli	316	439	254	416
İğnik	Torath	237	259	263	186
İtobi	Vıçneli	247	264	84	264
Y Karavenk	Yukarıbudak	123	120	130	57
Kermisi	Yunbiken	218	191	180	122
	Akeapınar Buc.				
Vaskovan	Akeapınar (BM)	492	522	510	466
Urkegan	Bozaznac	189	150	104	80
Norotnik	Bölmücbelen	263	325	303	312
	Doğanıkoy	407	341	508	177
Agloz	Koyunardı	219	55	69	70
Sinsor	Payamduzu	1203	1279	1128	924
Konber	Sarıbalta	563	852	948	872
	Ulukale	926	703	695	405
Asse	Uzunzol	292	270	317	257
Devence	Yemeydere	587	512	300	199
	Gedik Buc.				
Gardiml	Gedikler (BM)	181	131	128	121
Hozapikr	Akçayunt	117	97	45	52
Mamusa	Alakuy	99	75	70	85
Eyrek	Alqılı	85	77	88	40
A Vartnik	Aşağıdemirbük	205	117	99	78
Dunılı	Güllübağçe	159	144	151	201
Paz. pu.	Cebe	187	366	147	137
Veçk	Delebeşyl	87	82	59	72
Hemneçe	Doğanalan	301	148	106	83
Saselli	Ergenler	55	54	31	30
Sığnak	Fıkalkın	346	217	195	129
Setreçe	Günevbaşı	108	163	82	63
Kızı	Cihangir	258	216	277	198
Sınc	Varıkonak	131	101	89	76
Y Vartnik	Yukarıdemirbük	106	73	64	58
	TOPLAM	14238	14423	13677	12459

Tablo 12: İdari Bakımdan Çemişgezek'e Bağlı Olan Köylerin Eski Ve Yeni Adları İle Sayım Yıllarına Göre Nüfusu

Çemişgezek'in idari tarihçesine kısaca değinecek olursak ; XVI. yüzyıldan itibaren Çemişgezek Sancağı kimi zaman Diyarbakır Beylerbeyliğine, kimi zamanda Erzurum Beyler Beyliğine bağlanmıştır. Bu durum 1858 yılında Çemişgezek'in sancak yönetiminden Harput'a bağlı bir kazaya dönüştürülmesiyle son bulur.

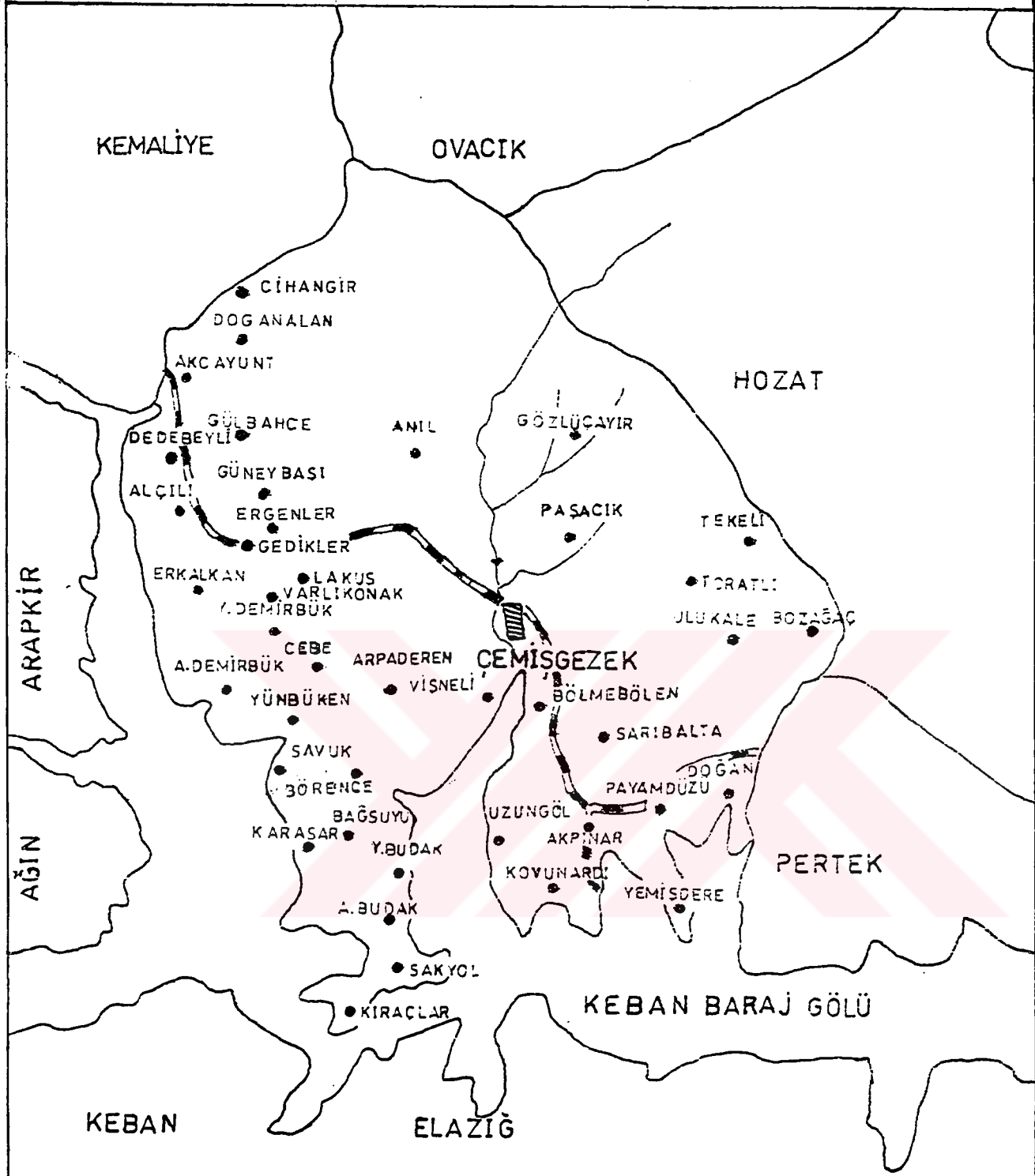
1880 yılında Çemişgezek Keban'a bağlı bir nahiye haline getirilir. 1881 yılında Dersim vilayeti teşkil edilir. Çemişgezek'te kaza haline getirilerek vilayet merkezi olan Hozat'a bağlanır. 1887 yılında Dersim Vilayeti lağvedilerek sancak haline gelmişse de Çemişgezek yine Dersim'e bağlı kalmıştır. 1925 yılında Dersim Sancağı da kaldırılınca Çemişgezek de diğer kazalar gibi Elazığ'a bağlanmıştır. 25 Aralık 1935 tarihinde, Elazığ'dan ayrılan Çemişgezek yeni teşkil edilen Tunceli vilayetine bağlandı. O tarihten bugüne Tunceli vilayetinden idare edilmektedir. İlçenin Belediye teşkilatı 1881'de kurulmuştur. Keban Barajı'nın teşekkülünden önce toplam 51 köy muhtarlığı varken, bu köylerin, 14'ü tamamen 12'si kısmen su altında kalmıştır. Bugün Çemişgezek'e bağlı 31 köy muhtarlığı ve 29 mezra bulunmaktadır. (Harita: 5)

Çemişgezek ilçe merkezinde ikamet edenler ve Çemişgezek'e bağlı diğer yerleşimlerde yaşayanlar, idari bakımından Çemişgezek'in etki alanı içerisinde yer alır. Bugün Çemişgezek ilçe merkezinde pek çok idari kuruluşun yer aldığı görülür. Bu kuruluşlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (Tablo: 13)

Kaymakamlık	Türkiye Halk Bankası
Belediye	Tarım Müdürlüğü
Mal Müdürlüğü	Askerlik Şubesi
Mili Eğitim Müdürlüğü	PTT Müdürlüğü
Müftülük	Sağlık Müdürlüğü
Tapu Sicil Müdürlüğü	Halk Kütüphanesi Müdürlüğü
Vatandaşlık ve Nüfus Müdürlüğü	Tarım Kredi Kooperatifi
Özel İdare	Tedaş
Vakıf Müdürlüğü	Karayolları Şube Şefliği
Ziraat Bankası	Köy Hizmetleri Şube Şefliği
Emniyet Amirliği	Meteoroloji
Jandarma Komutanlığı	Cumhuriyet Başsavcılığı

Tablo-13: Çemişgezek'teki Resmi Kuruluşlar

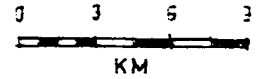
ÇEMİŞGEZEK'İN KÖYLERİ VE ÇEVRESİ

İŞARETLER

- AKARSULAR
- KARAYOLU
- İLÇE SINIRI

- KÖY
- İLÇE MERKEZİ

Harita 5

Çemişgezek'te Tapu Sicil Müdürlüğü bulunmasına karşın, kadastro işlemleri Hozat Tapu ve Kadaströ Müdürlüğü'nce yürütölmektedir. Çemişgezek kadaströ yönünden Hozat'ın hizmet alanı içinde yer almaktadır.

3.3.2.Çemişgezek'in Kültürel Fonksiyonu :Şehirlerde toplanmış hizmetlerin bir bölümünü kültürel fonksiyonlar teşkil etmektedir. İktisadi ve idari fonksiyonlar kadar, kültür hizmetleri de, yeryüzünde bazı şehirlerinin gelişmesinde ve önemlerinin devam etmesinde büyük rol oynamaktadırlar (Karaboran, 1989 – s: 90). Bilindiği gibi kültür fonksiyonları çok çeşitlidir ; eğitim kurumları, dini müesseseler, yerel gazeteler, kültür ve sanat etkinlikleri gibi.. (Yiğit 1994 – s. 116).

Çemişgezek'te kültürel faaliyetler son yıllarda hız kazanmıştır. Kültürel fonksiyon olarak okullar, Halk Kütüphanesi, Halk Eğitim Merkezi, turistik ve kültürel önem taşıyan tarihi yapılar, zaman zaman yayınlarına ara verse de yerel gazeteler, yine kültürel faaliyetleri destekleyen Çemişgezek Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği, bilgisayar erişim merkezi ve artık geleneksel hale gelen Çemişgezek Dut Festivali'nden söz edilebilir. İlçe merkezinde okur- yazar nüfusun 1997 yılı verilerine göre % 90'larla ifade edilmesi dikkat çekicidir.

Okul çağında nüfusun son yıllardaki azalışına bağlı olarak bir ilköğretim okulu, bir kız pratik sanat okulu kapalı bulunmaktadır. Halen eğitim veren Ertuğrul Gazi Çok Programlı Lise, İstiklal İlköğretim Okulu ve bir YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) bulunmaktadır. Araştırma alanımızda, ilköğretim okulunda 360, YİBO'da 322 ve lisede 159 öğrenci olmak üzere toplam 841 öğrenci bulunmaktadır.

İlçedeki Halk Kütüphanesinde, 9010 adet kitap olup, 1999 yılı içerisinde okuyucu sayısı 9479 kişidir. Halk Eğitim Merkezi'nce düzenlenen kurslarda giyim, trikotaj, nakış, kumaş boyama, bilgisayar, bağlama, eğitim verilmektedir. Bu kurslarda toplam 410 kursiyer eğitim görmektedir. Yine ilçe merkezi ve köyleri kapsayacak şekilde çeşitli dallarda spor karşılaşmaları düzenlenmektedir (Rapor 2000).

Yayınlara düzenli olarak devam edemese de özellikle 1980 yılından sonra yayınlanan "Çemişgezek" , "Çemişgezek'den" ve Çemişgezek Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneğinin yayınladığı "Yeni Çemişgezek" gazeteleri önemli kültürel unsurlardır.

Çemişgezek'te yapılan önemli kültürel faaliyetlerden biride 1997'den beri her yıl temmuz ayında düzenlenen ve üç gün süren " Çemişgezek Dut Festivalidir "sanatsal ve kültürel etkinlikleri yoğun olarak yaşandığı festival günleri, kültürel ihtiyaçlara cevap vermektedir.

Çemişgezek'teki kültürel unsurlardan biride tarihi yapılarıdır. Tarihi yapıların en önemlileri Çemişgezek Kalesi, Yelmaniye Cami, Hamidiye Medresesi, Süleyman Cami, Uzun Hasan Türbesi, Eski Hamam, Yeni Hamam, Tağar, Sividin, Levendik Köprüsü sayılabilir. Yanı sıra İn delikleri doğal oluşumlu ve tarihi özellik taşıyan kültürel öğelerdendir. Hamidiye Medresesi, Yeni Hamam ve Tağar (Tahar) Köprüsü Osmanlı döneminden kalma eserlerdir (Çemişgezek, 2000).

3.3.3.Çemişgezek'in Sosyal Fonksiyonu :İdari ve kültürel fonksiyonunu yanı sıra, sosyal fonksiyon da bir şehre niteliğini veren unsurlar arasındadır. Diğer taraftan, bilindiği gibi şehir, doktorları, eczaneleri, dispanserleri ve hastahaneleri ile bütün çevresinde belli bir bölgenin sıhhi merkezidir. Sosyal tesisler yalnızca yerleşme (şehir) merkezindeki nüfusa hizmet için değil, köylere ve yakın çevreyede hizmet götürmek mecburiyetindedir (Karaboran, 1989-s: 90).

Çemişgezek ilçe merkezinde sosyal tesis olarak 10 yataklı bir sağlık merkezinden, bir sağlık ocağından ve bir eczaneden söz edilebilir. Sağlık ocağında 5 doktor ve 14 sağlık personeli ayrıca ilçe merkezine ve köylere hizmet veren 1 ambulans bulunmaktadır. İlçenin kırsal kesiminde yalnızca Sarıbalta köyünde bir sağlık evi hizmet vermektedir. Sağlık evinde 1 doktor ve 3 sağlık personeli görev yapmaktadır.

Son yıllarda Çemişgezek Merkez Sağlık Ocağında verilen hizmetlerde gelişme olmuştur. 1996'da tam teşekküllü bir laboratuvar açılmış ve 1997 yılında röntgen cihazı hizmete sokulmuştur. Her ne kadar sağlık hizmetlerinde gelişme görülürse de, sağlık ocağı personeliyle yaptığımız görüşmede, hastaların kimi durumlarda Elazığ'daki hastanelere, nadiren de Diyarbakır'daki hastahanelere sevk edildiği belirlenmiştir. Bu durumda göstermektedir ki Çemişgezek'in sağlık hizmetleri yönünden merkeziliği yoktur.

3.3.4.Çemişgezek'in Ekonomik Fonksiyonları:Şehrin yerine getirdiği fonksiyonların en önemlisi hiç şüphesiz ekonomik fonksiyondur. Şehir ekonomik bakımından bir merkez

olarak çevresine tesir eder, bununla belirli ve sınırlı çevresini, bu yönden kendisine bağlar (Karaboran, 1989- s: 90). Bir kaza merkezi olan Çemişgezek hiçbir zaman küçük bir kasaba olmaktan öteye gidememiştir (Ünal, 1999 – s: 55).

Çemişgezek'in ekonomik potansiyelleri sınırlıdır. Sınırlı potansiyelin ana etkeni, hiç kuşkusuz yüzey şekillerinin büyük ölçüde dağlık ve engebeli olmasıdır. Çemişgezek ilçe merkezinde iktisaden faal nüfusun yaklaşık % 73'ü hizmet sektörüyle uğramaktadır. Bu genel değerlendirmeden sonra Çemişgezek'in ekonomik fonksiyonlarını sırasıyla ele almaya çalışalım.

3.3.4.1.Tarım Fonksiyonu: Çemişgezek ilçe merkezinin kuruluş yeri zirai faaliyetlere uygun değildir. Ziraat yapılabilecek düz alanların sınırlı olması ve var olan düzlüklerinde büyük oranda yerleşim alanına ayrılması, ilçe merkezinde ziraatle uğraşan nüfusu sınırlı tutmaktadır. Ziraat ilçe merkezinin güney kesiminde nispeten alçak ve düzlük alanlarla, Kale mahallesi ve Mescit Mahallesi'ne bağlı mezra tipi yerleşmelerde yapılmaktadır. Zirai faaliyetler içerisinde bahçecilik nispi bir yer tutar. Bahçelerde sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Tarım dışındaki sektörlerde uğraş veren nüfusun bir kısmı da ek iş olarak zirai faaliyetlerle uğraşmaktadır. 1990 yılı verilerine göre ilçe merkezinde 132 kişi tarımla uğraşmaktadır. Bu da iktisaden faal nüfusun % 16.5'ini oluşturmaktadır. İlçe tarım müdürlüğünden alınan verilere göre 1997 yılında 170 ha. arazi nadasa bırakılmıştır. Araştırma alanımızda 800 kök kadar meyve ağacı bulunmaktadır. Ekili alanlarda 105 ha. buğdaya, 65 ha. arpaya, 5 ha. sebze ve 10 ha. yem bitkileri üretimine ayrılmıştır. Seracılık ilçe tarım müdürlüğünün teşvikiyle son yıllarda gelişme kaydetmiştir. İlçe merkezinde 5 serada çeşitli sebzeler üretilmektedir. Her sera 225 m²'lik alana kurulmuştur. Çemişgezek ilçe merkezinde yapılan diğer bir faaliyette hayvancılıktır. İlçe merkezinde iki tarımsal kooperatif, bir adet süt işletmesi (ÇEGSAŞ), 500 kadar arı kovana, 138 hanede 332 büyükbaş, 16 hanede 5000 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. İlçe merkezinde 11 aile yaylacılık faaliyetleriyle uğraşmaktadır. Ve toplam 4000 hayvana sahiptir (İlçe Tarım Müdürlüğü, 1997).

3.3.4.2.Endüstri Fonksiyonu:Çemişgezek'in endüstri fonksiyonu önem arz etmemektedir. Her ne kadar son yıllarda endüstriyel gelişim söz konusu olsa da bu durum sektörel olarak nüfusun dağılımını çok fazla değiştirememiştir. Çemişgezek'te sanayiinin gelişimi yüzey şekillerinden, ulaşım, eğitilmiş eleman ihtiyacından, planlamaya kadar pek çok faktörün olumsuz etkisiyle aksamaktadır.

İlçede çok sayıda nüfus istihdam eden sanayi tesisi olmasada ilçe belediyesinin 1995 yılında açtığı kum yıkama ve eleme tesisi ve 1997 yılında açtığı kilitli parke tesisi mevcuttur. 1987 yılında ilçe kaymakamlığı öncülüğünde kurulan Çemişgezek Gıda Sanayi A.Ş (ÇEGSAŞ) 1991 yılından 1997 yılına kadar atıl vaziyette iken, bu tarihten sonra faaliyete geçmiş ve günlük 2,5 ton süt işleme kapasitesine ulaşmıştır, fakat şu an süt bulamadığından kapalıdır. Özel sektöre ait Çemişgezek Tekstil Sanayi A.Ş. ilçenin bir diğer sanayi tesisidir. ÇEGSAŞ hariç, yukarıda bahsedilen sanayi tesislerinde 56 personel çalışmaktadır. 1990 yılı sayımına göre ilçe merkezinde çalışan nüfusun % 11'i sanayi sektöründedir. Buna göre Çemişgezek'te faal nüfusun yaklaşık % 27'si üretim sektöründe (tarım- endüstri) % 73'ü de hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir.

3.3.4.3. Ticari Fonksiyonu: Sarıbeyoğlu, Çemişgezek'in 1950'li yıllardaki ticari fonksiyonunu şu kelimelerle ifade etmiştir; bugün Tunceli'nin mühim bir ilçesi olan bu kasaba, 2000'den fazla nüfuslu, civarının idari ve yakın çevresindeki ekonomik merkezi halindedir. Buraya civar köylerden odun, yağ, peynir, tahıl, meyve gibi şeyler gelir. Eskiden çarşamba günleri pazar kurulmakta iken, sonradan bu adet kaldırılmıştır (Sarıbeyoğlu 1951 – s : 78).

Çemişgezek'te ikamet edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için 70 kadar ticarethane bulunmaktadır. Bunlardan 14 tanesi bakkal, manav, kasap, fırın gibi günlük ihtiyaçlara yönelik, 20 tanesi konfeksiyon, züccaciye, kozmetik, tuhafiyeye, manifatura, kırtasiye, ayakkabıcı, fotoğrafçı gibi periyodik ihtiyaçlara yönelik, 9 tanesi mobilya, beyaz eşya, inşaat malzemeleri, hırdavatçı gibi dayanıklı tüketim malzemelerine yönelik uzun vadeli ihtiyaçları karşılayan ticarethanelerdir. Böylece 43 ticarethane perakende ticaretle uğraşmaktadır. 2 markette hem perakende hem de toptan ticaretle uğraşmaktadır. Bunlar dışında 11 işyeri, lokanta, kahvehane, pastane ve internet kafe gibi konaklama ve eğlence yeri, 9 işyeri, terzi, tamirat, yedek parça ve el sanatları gibi ticari faaliyetlerle, 5 işyeri de tüp gaz bayiliği, berber gibi hizmet tesislerinden oluşmaktadır.

Ünal'ın belirttiğine göre, XVI. yüzyılda özellikle Çemişgezek (bugünkü Tunceli ili)'deki konar – göçer aşiretlerin yağ, peynir, gibi hayvan ürünleri ile koyun, keçi, sığır v.s. hayvanlarını pazarladıkları en önemli pazar Harput'tur (Ünal, 1989-S: 225). Çemişgezek'in Elazığ'la ticari bağlantısı bugünde çok kuvvetlidir. Çemişgezek Tunceli'nin ilçesi olmasına

rağmen Tunceli'ye haftada bir kez otobüs seferi düzenlenmektedir. Buna karşın Elazığ'a günde 4 kez belediyeye ait otobüsler sefer düzenlenmektedir. Bu nedenle Çemişgezek ticari olarak büyük ölçüde Elazığ'a bağımlı durumdadır. Ancak kırsal kesimde durum farklıdır. Elazığ'a feribotla ulaşımın vakit alması nedeniyle kırsal kesimin ticari ilişkileri , büyük ticaret ürünleri dışında ilçe merkezi ile dir.

Yaptığımız anket çalışması sonucuna göre günlük ihtiyaçlara yönelik ticaret yapan iş yerleri, ticari ürünlerini Elazığ'dan getirmektedir. Periyodik ihtiyaçlar üzerine ticaret yapan iş yerlerinin mallarını Elazığ'dan veya Elazığ'daki toptancısı aracılığıyla İstanbul'dan, uzun vadeli ihtiyaçlar üzerine ticaret yapan işyerleri ise mallarını Elazığ'dan az bir kısmı yine Elazığ'daki toptancısı aracılığıyla İstanbul'dan çok küçük bir kısmı (2'si) ise direkt olarak İstanbul ve Kayseri'den getirmektedir.

Çemişgezek'te iki banka şubesi bulunmaktadır. Bunlar Ziraat ve Türkiye Halk Bankasıdır. Ancak terör öncesinden var olan ekonomik canlılık kalmadığından ticaretle uğraşanların bir kısmı ilçe dışına göç etmiştir. Krediye talep azaldığı için bankaların mevduat ile gelir ve gider durumu negatif bir hal almıştır. 1999-2000 yılından itibaren düzelmeler kaydedilmiştir (Rapor 2000). İlçe nüfusunda, 1990 yılı verilerine göre mali kurumlar ve ticaretle uğraşanların oranı % 11'dir.

3.3.5.Merkezi Yer Olarak Çemişgezek

Merkezi yer, çevresindeki diğer yerleşim merkezlerinin belirli fonksiyonlarını üstlenmekte ve kendi nüfusunun ihtiyaçlarına cevap vermesine ek olarak, çevresine hizmet götürmek açısından da ayrıca önem kazanmaktadır (Karaboran, 1989- s. 95) .

Önceki sayfalarda da açıklamaya çalıştığımız gibi Çemişgezek, idari ve kültürel fonksiyon bakımından çevresinde etki alanı oluştururken, sosyal fonksiyon olarak sınırlı bir etki alanına sahiptir. Ticari fonksiyon açısından ilçe merkezi, kırsal kesim üzerinde önemli etki alanına sahip, ancak ilçe merkezi bu açıdan büyük ölçüde Elazığ'ın etki alanındadır. Fonksiyon konusunu ele alırken, ilçenin değındığımız kimi özelliklerinden kaynaklanan durumu yukarıda özetlemeye çalıştık. Bu durumu ortaya koymak için Karaboran'ın (1989, s:99-100) çalışmasında yer alan anket uygulanmıştır (Bkz. Ek).

3.3.6.Çemişgezek' in Fizyonomik Ve Fonksiyonel Olarak Bölünmesi Ve Şehir İçi Farklı Kullanış Alanları

Çemişgezek ilçe merkezi, batıda Tahar Çayı vadisi, kuzeyde Deliteccal vadisi, doğuda yüksek dağlık alanlar arasında kurulmuştur. İlçe merkezinin güneyi daha alçak ve düzlüktür. Yine ilçenin kuruluş yeri batıdan doğuya doğru ve güneyden kuzeye doğru eğim kazanır. İlçe merkezi düzenli sayılabilecek bir yol sistemine sahiptir. Kuruluşu daha eskiye dayanan mahallelerin kimi sokakları dar ve düzensizdir. İlçe altı mahalleden oluşmaktadır. 1960'lara kadar dört mahalle varken, iki mahallede idari düzenlemeyle oluşturulmuştur. Mescit, Çukur, Tepebaşı, Kale mahallerine sonradan Hacıcami ve Hamamatik mahalleri eklenmiştir. İlçenin doğu ve güney kısmı nispeten yeni yapıların bulunduğu daha yakın zamanlı yerleşim alanlarıdır.

Çemişgezek'teki ticari kuruluşların tamamına yakını iki eski mahallenin sınırları içerisinde yer alır. Şehrin merkezi kısmını oluşturan Elazığ, Gedikler ve Sakarya Caddesi ve bu caddelere açılan sokaklar iş ve ticari işletmelerin en yoğun olarak bulunduğu kesimdir. Bahsedilen cadde ve sokaklar dairesel bir alan oluşturur. Ve bu caddeler Cumhuriyet Meydanı'nda birleşir. Sosyal ve idari kuruluşlar ticaret alanlarının daha doğusunda kalan ve Sakarya Caddesi'nin devamı niteliğinde olan Hükümet Caddesi üzerindedir. Şimdi caddelerin fonksiyonel özelliklerine değinelim;

Elazığ Caddesinin Fonksiyonları : Cumhuriyet Meydanı'ndan kuzey güney doğrultusunda otogarın başladığı kısma kadar uzanan cadde, 4 adet günlük ihtiyaçlara, 2 adet periyodik ihtiyaçlara, 1 adet uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik olmak üzere toplam 7 adet perakende ticaretle uğraşan iş yeri bulunmaktadır. Bunlar dışında PTT binası ve Türkiye Halk Bankası şubesiyle, 2 lokanta, 1 kahvehane, 1 internet kafe bulunmaktadır. 4 siyasi parti teşkilatı ve 4 yazıhane yine bu cadde üzerinde yer almaktadır.

Sakarya Caddesinin Fonksiyonları : Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayıp batı- doğu doğrultusunda Gülcüler Sokağı'na kadar uzanır. Bu cadde üzerinde 2 adet günlük ihtiyaçlara, 1 adet periyodik ihtiyaçlara 3 adeti uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik toplam 5 adet perakende ticaretle uğraşan iş yeri ile 2 lokanta, 1 adet yedek parçacı, 1 kahvehane bulunmaktadır. Bu cadde üzerinde toplam 10 işyeri ticari faaliyetini sürdürmektedir.

Hükümet Caddesinin Fonksiyonları : Gülcüler sokağından batı – doğu yönünde Hükümet Sokağı'na uzanan caddede ticari işletme bulunmazken, cadde idari ve sosyal fonksiyona sahiptir. Halk kütüphanesi, 1 lise ve 1 ilköğretim okuluyla, hükümet konağı, sağlık merkezi ve Merkez Sağlık Ocağı bu cadde üzerindedir.

Tüm bu fonksiyonları gören caddeler dışında; 1. Çarşı Sokak, Kısa Çarşı Sokak ve Park Sokağı önemli ticari fonksiyona sahiptir. Bu sokaklarda 2 adet günlük ihtiyaca, 12 adet periyodik ihtiyaca ve 3 adet uzun vadeli ihtiyaca yönelik 17 perakende satış yapan iş yeri, 2 tamirci, 2 terzi, 2 berber ayrıca belediye ve Ziraat Bankası şubesi de Park Sokak'ta bulunmaktadır .(Harita: 6), (Harita: 7), (Tablo: 14)

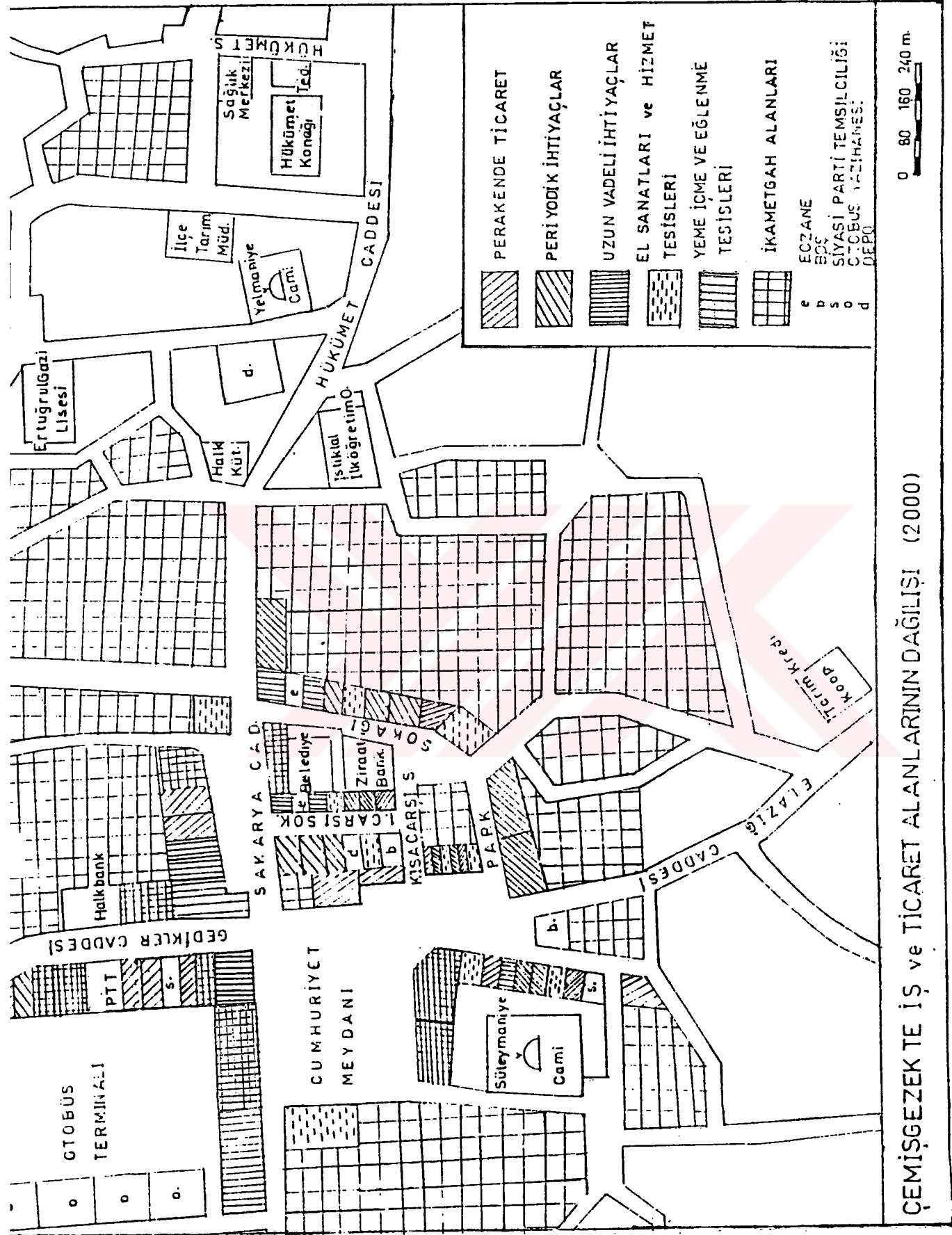
Günlük		Periyodik		Uzun Vadeli	
Bakkal	8	Konfeksiyon	4	Beyaz Eşya	4
Manav	2	Manifatura	3	Mobilya	2
Kasap	2	Tuhafiye	2	Hırdavat	3
Fırın	2	Kozmetik	3		
		Ayakkabıcı	2		
		Zücaciye	3		
		Fotoğrafçı	3		
Toplam:	14	Toplam:	20	Toplam:	9

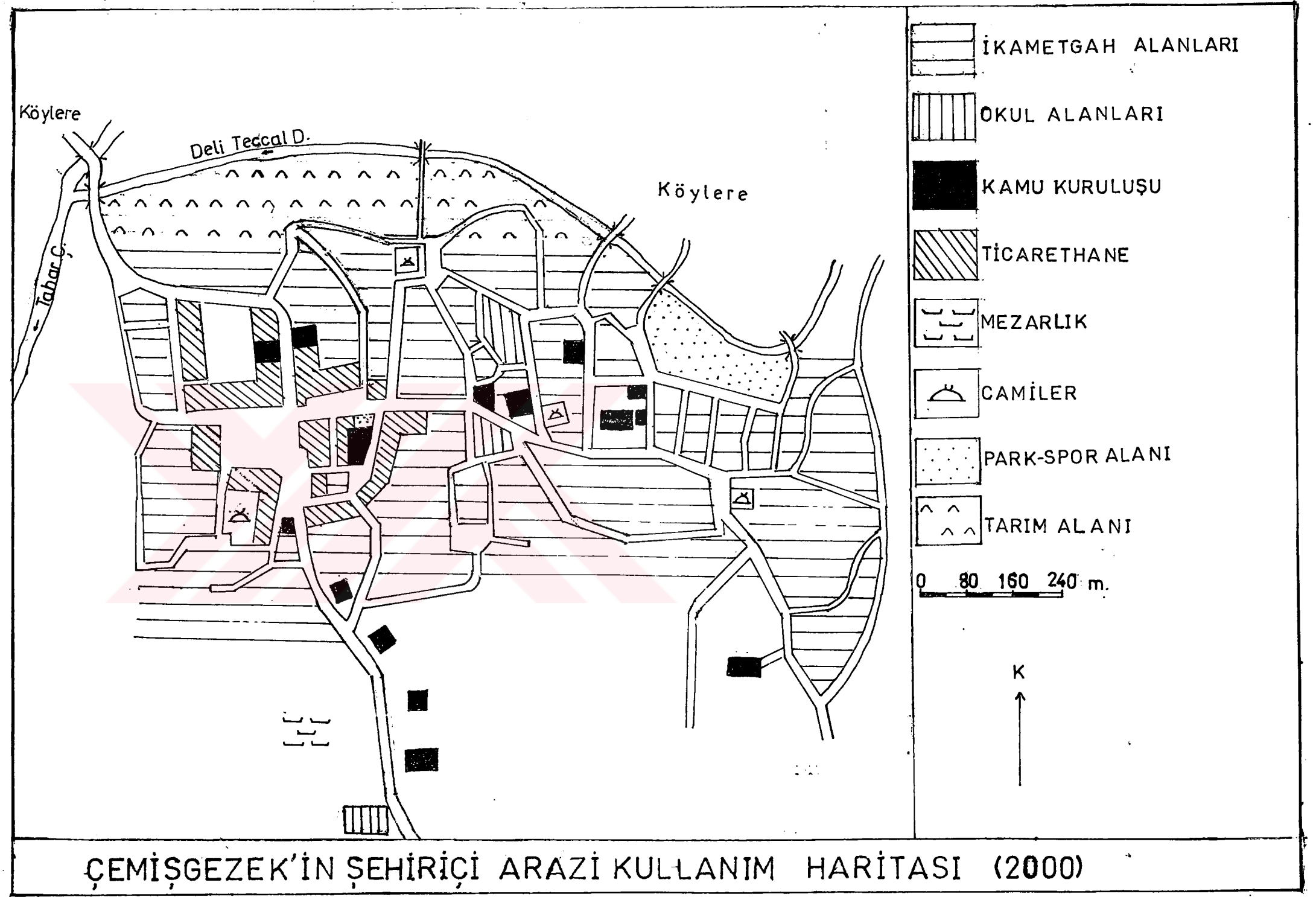
Tablo 14: Ticarethanelerin Tür ve Miktarları

3.4.KONUT VE KONUT TIPLERİ

3.4.1.Konutların İnşa Tarzı ve kullanılan Malzemeler :Çemişgezek'te konutların yapımında taş, kerpiç ve ahşap malzeme kullanılır. Doğal çevreden kolaylıkla elde edilebilen malzemeler inşa tarihi eskiye dayanan konutların çoğundan bir arada kullanılmıştır. Taş malzeme, konutun temel ve temele yakın kısmında, ahşap ve kerpiç ise “ dolma “ denilen tarzda, duvar, yapımında kullanılır. Konutun tamamı ahşap ve topraktan yapılmıştır. İlçe merkezinde bulunan 628 konutun % 80 'i bu tür malzemeyle yapılmıştır (1997). Konutların çatıları genellikle sac örtüyle kaplanmıştır. Düz damlı evler yok denecek kadar azdır.

Yakın zamanda yapılmış konutlarda, ahşap ve kerpiç malzeme nadiren kullanılmakta, harç olarak çimento ve kirecin kullanıldığı demir ve tuğla ile yapılmış konutlar dikkati

Harita 7

çekmektedir. Kullanılamaz duruma gelen eski tip evlerin yerine modern inşa tarzıyla yapılan bu tip konutlar son yıllarda yaygınlaşmıştır.

Eski tip konutların çoğu iki katlıdır. Konutların alt katında ahır ve samanlık, üst kat ise ikamet amacıyla kullanılır. Tarımsal ekonomik fonksiyonun şekillendirdiği bu konut tipi araştırma alanımızda çok sayıda bulunmaktadır.

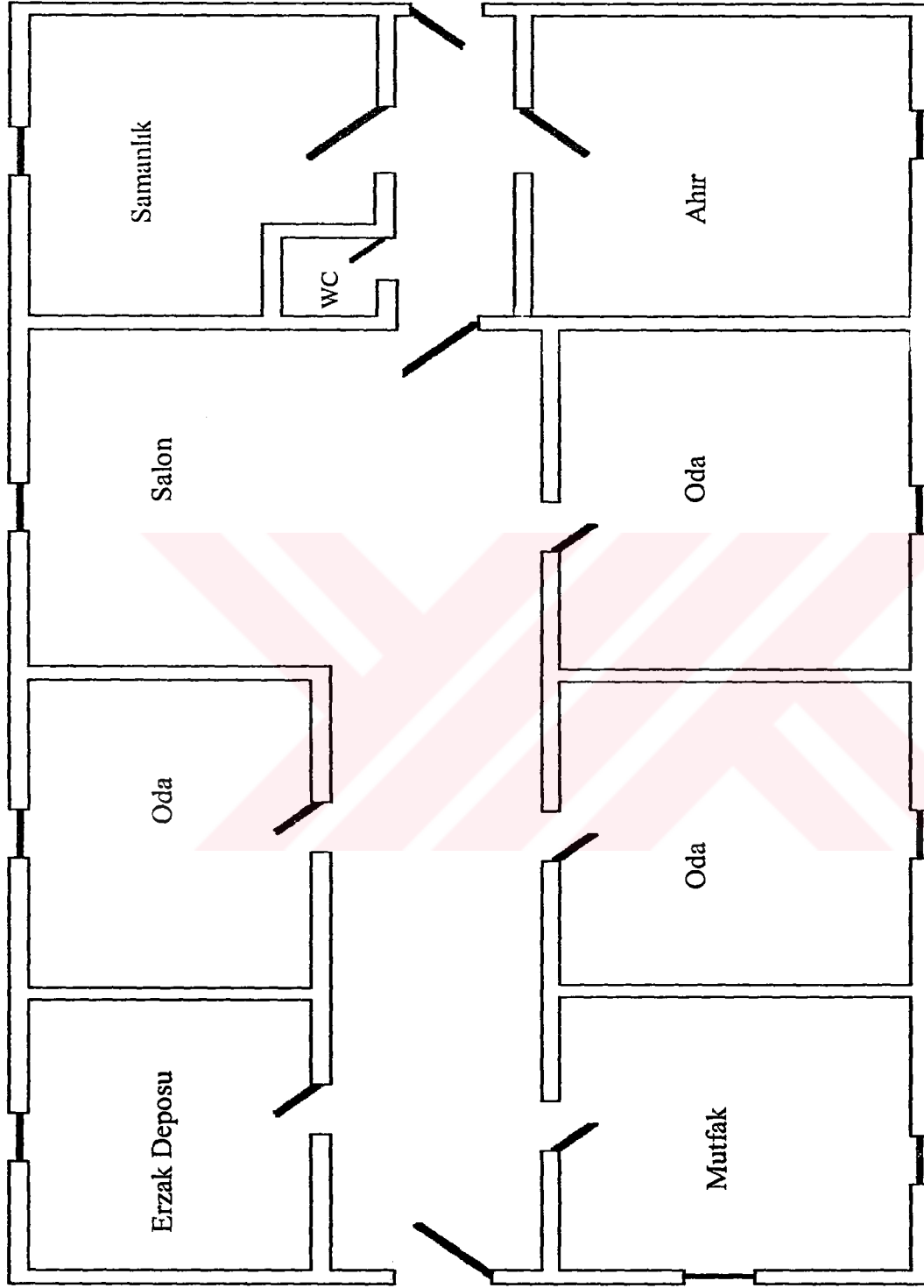
Fonksiyonlarına Göre Konut Tipleri: Araştırma alanımızda iki konut tipi bulunmaktadır. İlki taş, kerpiç ve ahşap malzemenin kullanıldığı ve plan olarak tek tip, zirai faaliyete göre şekillenmiş, genellikle iki katlı eski konutlar, ikinci tip konutlar ise modern inşa tarzıyla, demir ve tuğla kullanılarak yapılmış, genellikle 3-4 katlı konutlardır. İkinci tip konutlarda genel olarak ekonomik fonksiyona göre şekillenmiştir. Ancak bu tip konutlarda ticari fonksiyona yönelik olarak binanın zemin katı işyeri (dükkan) olarak dizayn edilmiştir.

Eski Tip Konutlar : İlçe Kaymakamlığın hazırladığı raporda 1990 yılı verilerine göre ilçe merkezinde bulunan 660 hanenin % 90'ı eski tip konuttur. 1997 yılı verilerine göre, 628 hanenin % 80'i eski tiptedir (Rapor 2000). Görüldüğü gibi bu tip konutların oranı son yıllarda azalış gösterse de, araştırma alanımızda en çok görülen konut tipidir.

Çemişgezek evleri Türk ev mimarisinin ortak özelliklerini taşımaktadır. Çemişgezek ilçe merkezinde, ova köylerinde, nahiye köylerinde ve dağ köylerinde evlerin mimarisinde küçük bazı farklılıklar görülse de evler genellikle iki katlıdır.... Ev parselleri çok büyük değildir ve evler çoğu zaman birbirlerinden dar aralıklarla ayrılırlar (Özbek, 1997 – s: 97).

Evlerin planına bakıldığında ; çoğu iki katlı olan evlerin alt katında avlu, ahır, ambar damı ve çark, üst katında ise mutfak, misafir odası ve yatak odaları bulunur. Tuvalet genellikle dışarıda veya evin ücra bir köşesindedir. Evin alt katı ile üst katı arasındaki bağlantı genellikle, oturma odası yada salona açılan merdiven aracılığıyla kurulur. (Şekil: 13, 14)

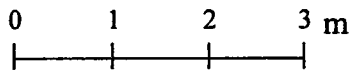
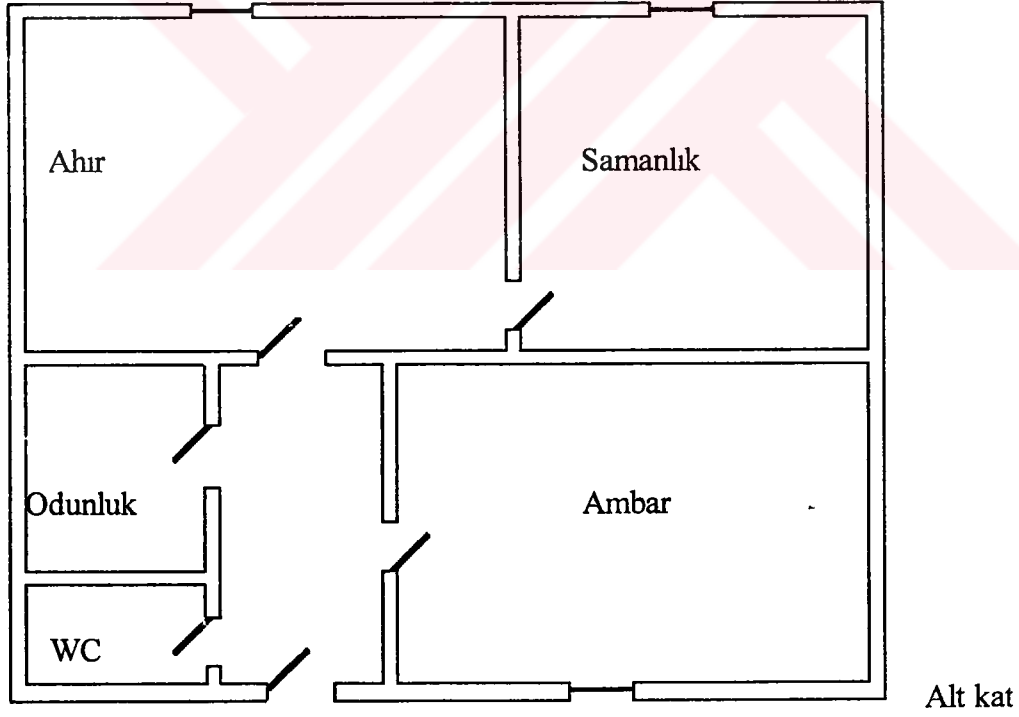
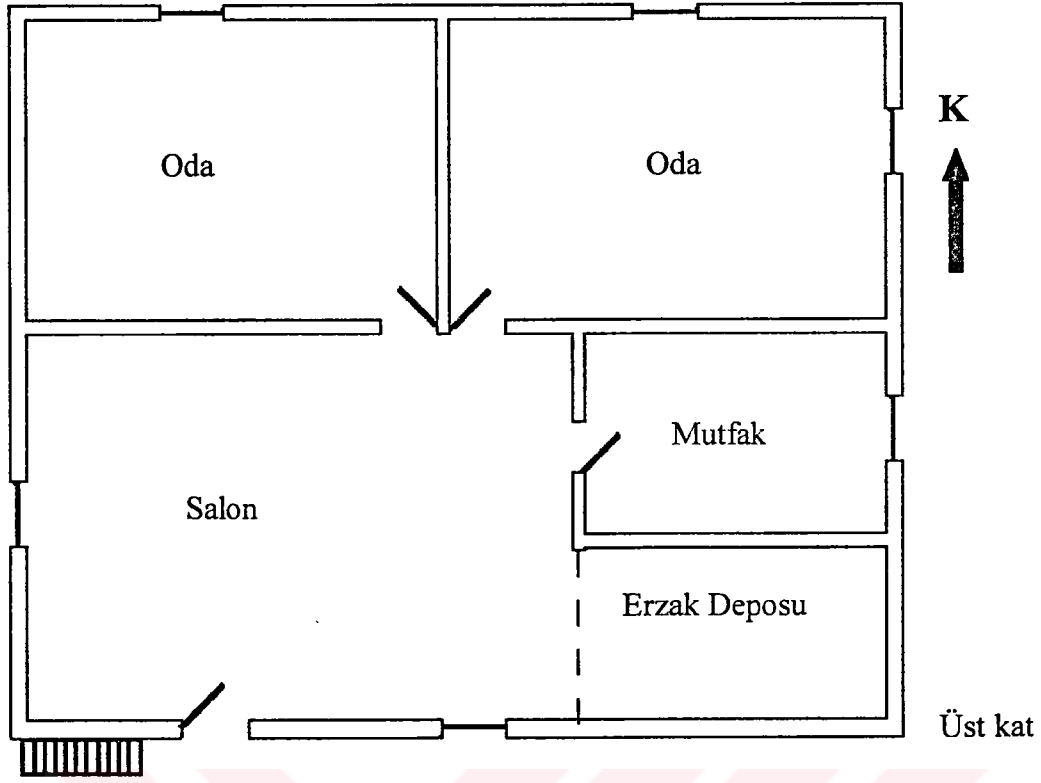
Yeni Tip Konutları : Yeni tip konutlara daha çok ana yol kenarında (Elazığ Caddesi), Cumhuriyet Meydanı çevresinde ve ilçenin çeşitli mahallelerinde rastlamak mümkündür. Kamu binaları ve memur lojmanları yeni tip konutlardandır. Son zamanlarda yerli halkın yaptığı konutlarda çoğunlukla “ yeni tip “ dendir. Yeni tip konutlarda tuğla, demir, kireç, çimento, vs. gibi inşaat malzemeleri kullanılmaktadır. Bu tip konutlar genellikle 3-4

K

Şekil 13: Eski Tip Tek Katlı Bir Konut Planı

Şekil 14: Eski Tip İki Katlı Bir Konut Planı

katlıdır. Yeni tip konutlar çoğunlukla doğal şartlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Konutun en çok kullanılan bölümlerinin güneye bakmasına özen gösterilmiştir.

Araştırma alanımızda, Osmanlı ve Selçuklu döneminde kalma binaların bazıları mimari özellikler taşımaktadır. Hamdiye Medresesi, Süleymaniye ve Yelmaniye Cami mimari özellikler taşıyan yapılara örnek gösterilebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

4.EKONOMİK COĞRAFYA

4.1.TARIM

4.1.1.Tarımsal Faaliyetlerdeki Gelişmeler

Elimizdeki veriler ışığında araştırma alanımızın geçmişteki tarımsal durumunu ve kimi tarımsal özelliklerini elimizden geldiğince ortaya koymaya çalışacağız. XVI. yüzyılda Çemişgezek Sancağı, üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Ünal'a göre; Çemişgezek Sancağı'nın yarıdan fazlası dağlık ve ekime elverişli olmayan alanlardan oluşmakla beraber nehir vadileri, dağlar arasında kalan az miktardaki düzlük alanlarda ve yükselteri fazla olmayan yerlerde ziraat yapılabilmektedir. Ancak elde edilen ürünün sancağın kendi tüketimine yetecek nispette olduğunu zannedilmemektedir. (Ünal, 1999- s: 95). XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı'nda en çok yetiştirilen ürün hububattır. Onu pamuk, bağcılık ve meyve üretimi takip etmektedir (Tablo: 15).

Ürün Adı	1518	1541	1566
Buğday	11.581.705(1)	10.306.471(1)	3.605.093(1)
Arpa-Darı	5.494.660(1)		
Darı		3847804(1)	450.778(1)
Arpa		1.710.463(1)	176.905(1)
Pamuk	10.841(1)	223.138(1)	10.824(1)
Şıra	629.603(1)		
Kürüm		1.272.265(2)	889.877(2)

Tablo 15: XVI. yy Çemişgezek Sancağı'nda Ticari Ürün Toplamı
((1) Kg – (2) Kök Sayısı), (Ünal, 1999)

Yine XVI. Yüzyılda ticareti yapılan en önemli ürünler, hiç kuşkusuz tarımsal ürünlerdir. Ve en önemli ihraç merkezi Harput Sancağı'dır. Önceki bölümlerde de değindiğimiz bu ürünlere yeniden değinmekte fayda görüyoruz. Bu ürünler, Çemişgezek'te ki konar-göçer aşiretlerin yağ, peynir gibi hayvan ürünleri ile koyun, keçi, sığır gibi küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardır.

1894-1895 (1310) tarihli salnamede Çemişgezek'in tarımsal ürünleri hakkında şu bilgi bulunmaktadır. "Mahsulat-ı mahalliye'ye 120.000 kile İstanbuli zahire kafi badem, elma,

üzüm, vişne, nar, ayva, şeftali, armut kestane, dut saire ile kestane, pekmez, pestil, sucuktan ibarettir” (Özbek, 1997- s: 60).

Dersim Sancağı üzerinde araştırması bulunan Yılmazçelik’in çalışmasında, konuyla ilgili genel bilgi bulmak mümkündür. Yılmazçelik’in aktardığına göre 1906 yılına ait bir arzda Dersim Sancağı’ndaki arazinin büyük bölümü dağlar, ormanlar ve meşeliklerden ibarettir. Bu nedenle arazinin büyük bölümü ziraate uygun değildir (Yılmazçelik – 1999,s: 129). Yine aynı kaynağa göre ; araştırma alanımızda konuyla ilgili olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla ilgili olarak şu bilgi veriliyor. “ Çemişgezek Kazası’nın toprakları oldukça verimli olmasına rağmen arazinin ancak beşte biri ekilmekteydi. Çemişgezek’te de hububat başta olmak üzere çeşitli sebze ve meyveler (badem, erik, elma, üzüm, vişne, nar, ayva, şeftali, armut, dut) ihtiyaçtan fazla yetiştirilmekte idi. Dolayısıyla pekmez, pestil ve sucuk önemli ihraç maddeleri idi. Bu kazada ayrıca topraktan testi, yünden şalvarlık, pamuktan yerli bez yapan tezgahlar bulunmaktaydı. Dersim’in diğer kazalarında olduğu gibi hayvancılık burada da oldukça ileriydi (Yılmazçelik, 1999 – s:138).

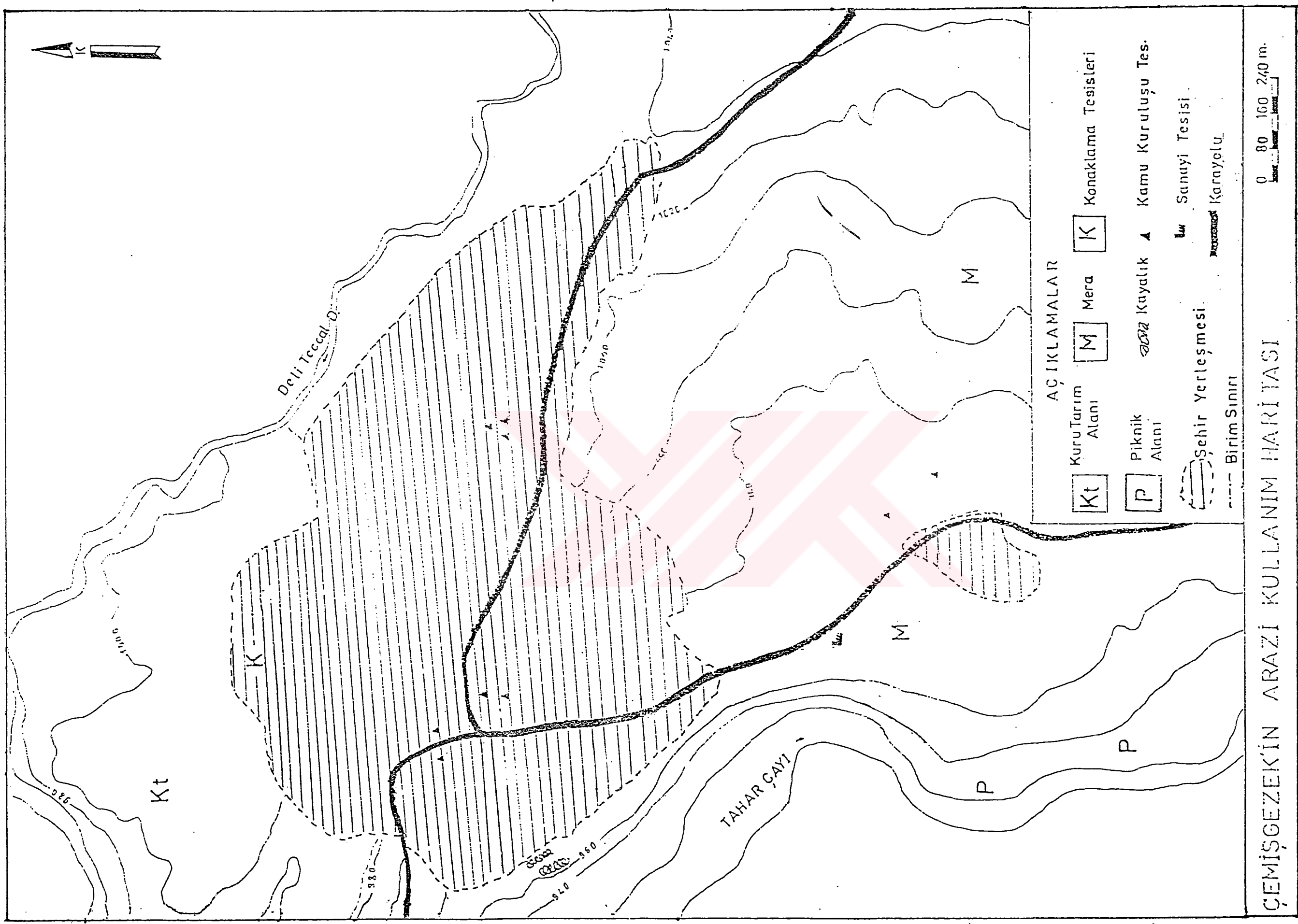
4.1.2.Tarım Üzerine Genel Bakış

Araştırma alanımızda tarımsal alanların çok büyük bir bölümünde tahıl tarımı yapılmaktadır. Tarımsal suyun yetersiz olması çiftçiyi kuru tarıma yöneltmiştir. Sarıbeyoğlu’na göre ; tarlaların çoğu susuz olduğundan sulamaya ihtiyaç gösteren pamuk, fasulye, gibi bitkiler pek az ekilir. (Sarıbeyoğlu, 1951-s: 57). Sarıbeyoğlu çalışmasında 1942 yılına ait tarımsal ürün miktarlarını da vermiştir (Tablo:16). İlçe tarım müdürlüğünün 1997 yılı verilerine göre tarla tarımı yapılabilen alan 355 hektardır. Bu alanın neredeyse yarısı (% 48), yani 170 hektarlık alan nadasa bırakılmıştır. (Harita: 8)

Ürün	Buğday	Arpa	Darı	Mısır	Çavdar	Baklagil	End.Bitkileri	Toplam
Alan(Ha.)	2752	1050	75	40	8	110	55	4090

Tablo 16: Çemişgezek İlçesinin 1942 Yılına Ait Ekiliş Alanları
(Sarıbeyoğlu, 1951-s:41, 42, 43)

Tarım İlçe Müdürü, veteriner İsmail Genç’e göre ; 6000 hektar civarında verimli ve nitelikli mera bulunan Çemişgezek’te, bakım ve koruma yapılmadığından verimli meralar

ÇE M İ Ş G E Z E K İ N A R A Z İ K U L L A N I M H A R İ T A S I

Harita 8

karaçalı veya çıplak alanlara dönüşmektedir, yine Genç'e göre karaçalı ve tarım alanlarının % 10'unda yem bitkileri üretimi yapıldığında, ilçedeki hayvan varlığının 3 katı potansiyeli olduğu hesap edilmiştir. Araştırmacı ilçede yapılan geleneksel yöntemlerle yapılan tarım faaliyetlerine değinmiştir. "İlçemizde geleneksel olarak yapılan tarımla her şey üretilmeye çalışılır fakat hiçbir şey ekonomik olarak değerlendirilmez. Çemişgezek ilçesi ve bağlı köylerinde kalkınmada öncelikli sektör hayvancılıktır. Diğer tarımsal faaliyetler hayvancılığı destekleyecek şekilde planlanması gerekir" (Çemişgezek, 2000-s:22). Araştırmacıya göre ilçede yapılan tarımın ticari yada daha geniş anlamıyla ekonomik olmamasının nedeni plansızlıktır. Yine erozyon ve aşırı otlatmadan kaynaklanan "mera yozlaşması" ilçe tarımını ve dolayısıyla hayvancılığını olumsuz yönde etkileyen bir faktördür.

4.1.3. Tarım Alanlarının Dağılışı ve Kullanılışı

Araştırma alanımızda önceki satırlarda da ifade edildiği gibi kuru tarım yaygındır. Ürün çeşidini belirleyen başlıca iki etken vardır. Bunların ilki yüzey şekilleri, ikincisi su durumudur. (Tablo: 17)

Ürün	Nadas Alanı	Buğday	Arpa	Yem Bitkileri	Sebze	Toplam	Meyve*
Alan(Ha.)	170	105	65	12	3	355	800

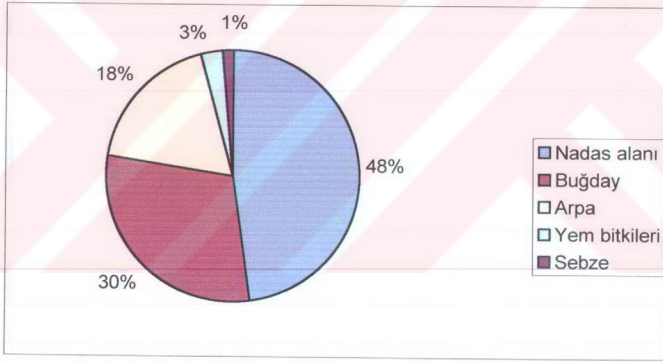
Tablo 17: Tarımsal Ürünler Ve Ekim Alanları(1997) (*Belirtilen Miktar Kök-Ağaç Sayısıdır)

4.1.3.1. Tarla Tarımı : Araştırma alanımızda tarım yapılabilecek alanların çok büyük bölümü tarla tarımına ayrılmıştır. Tarla tarımına ayrılmış alanların % 48'i nadasa bırakılmıştır. Tarım yapılan alanlarının % 92'sinde tahıl üretimi, geri kalan % 8'inde sebze ve yem bitkileri üretilmektedir.

4.1.3.1.1. Tahıllar : Araştırma alanımızdaki tarım arazisinin yaklaşık % 57'si, tahıl üretilen alanların yaklaşık % 62'si buğday üretimine ayrılmıştır. Buğday sulanmayan tarım alanlarının vazgeçilmez ürünlerinden biridir. Arpa, buğdaydan sonra en çok üretilen üründür. 65 hektarlık ekim alanıyla tahıl alanlarının % 38'i arpa üretimi için ayrılmıştır. Buğday temel besin maddesi olması nedeniyle, arpa ise ilçenin var olan hayvancılık potansiyeline uygun bir ürün olduğu için yaygın olarak ekilmektedir.

4.1.3.1.2. Sebze : Sebze üretimi toplam tarım alanı içerisinde 3 hektarlık dar sayılabilecek bir alanda yapılmaktadır. Araştırma alanımızda tarımsal suyun yetersiz ve sulanabilecek kimi alanlarında tarıma uygun olmaması nedeniyle sulu tarım ve dolayısıyla sebzeçilikte sınırlı bir alanda yapılmaktadır. Şöyle ki Tahar Çayı vadisi kenarındaki kimi bahçelerde yada küçük tarlalarda su motorlarının yardımıyla sulama yapılmaktadır. Ancak vadi kenarında tarım yapılabilecek alanlar oldukça sınırlıdır. Sebzeçiliğin yapılabildiği bir diğer alan ilçe merkezinin hemen güneyindeki nispeten alçak alanlardır. Bu alanlar üzerine kurulan seralarda üretim yapılmaktadır. Üretilen sebze, ilçe ihtiyacını karşılayamamaktadır.

4.1.3.1.3. Yem Bitkileri: Tarım alanlarının 12 hektarı yem bitkileri için ayrılmıştır. yonca ve korunga (yeşil ot) en çok üretilen yem bitkileridir. İlçenin hayvancılık potansiyelinin fazla olduğu düşünülürse, yem üretiminin gereğinden az alanda ekildiğini belirtmek mümkündür. (Şekil: 15)

Şekil 15: Tarım Alanlarının Dağılışı (1997)

4.1.3.2. Bahçe Tarımı

4.1.3.2.1. Meyvecilik: Araştırma alanımızda son yıllarda meyvecilik önem kazanmaya başlamıştır. İlçe tarım müdürlüğü verilerine (2000) göre, araştırma alanımızda 800 kök kadar meyve ağacı bulunmaktadır. Bunun 400 – 500 kadarı ceviz, 150 kadarı antepfıstığı yine 150 kadarı kayısı, 30'u şeftali, 5'i de ıhlamur ağacından oluşmaktadır. İki aile ticari olarak fıstık üretimiyle uğraşmaktadır. Ayrıca ilçe güneyinde zeytin yetiştirmek amacıyla zeytin dikimi yapılmıştır. Yine ilçe güneyindeki Ulukale köyü dut üretimiyle öne çıkmıştır.

4.2. HAYVANCILIK

Çemişgezek Sancağında 1518 tarihinde 146.000, 1523 tahririnde 210.000, 1541 tahririnde 240.000 ve 1566 tahririnde 330.000 koyun olduğu anlaşılır (Ünal, 1999- s. 112). 1894 – 1895 (1310) tarihli salnamede Çemişgezek hayvancılığıyla ilgili bilgi bulunmaktadır. “Kaza dahilinde 235 beygir kısrak, 722 katır, 5796 inek, 8232 merkep, 10896 koyun, 9856 keçi, 10.100 tavuk vardır.” Çemişgezek’in bazı köylerine yerleştirilmiş olan yörükler sayılmazsa, bu sahadaki davarı bilhassa kendi ihtiyaçları için beslerler. Yörüklerden başka yaylaya çıkanlara pek rastlanmaz (Sarıbeyoğlu, 1951 – s: 58).

Sarıbeyoğlu hayvancılık üzerine önemli bilgiler vermektedir. Murat suyu ile yol arasında kalan alanın her şeyden evvel bir ziraat alanı olması gerekirken, böyle olmadığı görülür. Buraya yerleştirilmiş bulunan ve çokluğu teşkil eden yörükler eskiden beri alışkın oldukları davarcılığı bırakmışlardır. Esasen bunlar koyuncu olduklarından böyle ormansız ve ziraate elverişli sahaları kendileri için daha uygun görmekteyler. Şu halde bu alanda iki türlü davarcılığa rastlamaktayız. Bunlardan birisi, kuzey ve doğu da yer alan, kısmen ormanlık ve engebeli yerlerdeki davarcılıktır ki burada keçi çokluğu teşkil etmektedir. Davar sayısı bilhassa ormanın var olduğu sahalarda fazla olmak üzere kilometrekareye 30 ‘ dan 70 ‘e kadar yükselir. Diğeri, güneybatıda bulunan ve şavak adı verilen yörüklerin yaptığı davarcılıktır. Burada diğerrinin tersine olarak koyun daha fazla bulunur. Kilometrekareye 90` a yakın koyun, keçi düşer ki, bölgenin hiçbir yerinde bu kadar fazla davar görülmez (Sarıbeyoğlu, 1951- s: 66). Sarıbeyoğlu çalışmasında yaylacılık üzerine de bilgi vermektedir, yaylaya 15 mayıs tan itibaren bir- iki gün ara ile bütün köylerden hareket edilir ve 15-20 gün içinde oraya varılır. Umumiyetle, Kanıkısık ve Havaçor yaylalarına çıkan savaklar, kasım başlarında oradan ayrılarak aynı yollardan 8-10 gün içinde köylerine gelirler (Sarıbeyoğlu,1951-s: 67).

Araştırma alanımızda tarihten bugüne en önemli ekonomik faaliyet hiç kuşkusuz hayvancılıktır. Öyle ki ilçe merkezindeki hanelerin 5/1’inden fazlasında büyük baş hayvan bulunmaktadır (İlçe tarım müdürlüğü verileri, 1997). Yine bazı ailelerde küçük baş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ancak ilçe bütününde son yıllarda hayvancılık faaliyetinde gerileme meydana gelmiştir. İlçe bütününde terör öncesi 110000 civarında küçükbaş hayvan yaylaya çıkarılırken bugün bu sayı 60.000 kadardır. Terör olayları nedeniyle, can güvenliğinin tehlikeye girmesiyle 1994 yılında yaylaya çıkışlar yasaklanmıştır. Bu nedenle bazı sürü

sahipleri Çemişgezek çevresindeki yaylalar yerine, Erzurum ve Erzincan yaylalarına göç ederek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu şekilde yaylalara göç pahalı bir hal almış ve neredeyse son on yılda yaylaya çıkarılan hayvan adetinde yarı yarıya azalma olmuştur. Terör öncesi dönemde 50 adetlik sürü sahipleri yaylaya çıkabilirken, bugün 250-300 adetten az sürüsü olanlar yüksek maliyetler nedeniyle yaylaya çıkamamaktadırlar (Rapor 2000) . İlçede kurulan tarımsal kooperatifler ve Çemişgezek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından hayvancılık tekrar canlandırılmaya çalışılmaktadır.

Hayvancılığı olumsuz yönde etkileyen bir diğer sorun ilçe meralarında zamansız ve aşırı otlatmadır. Meraların hayvancılık faaliyetleri için yetersiz kalması yem maliyetinin artmasına yol açmıştır. İlçede 1992 yılından itibaren kooperatifleşme gelişme göstermiştir. Bugün 4 adet tarımsal kooperatif 1 adette su ürünleri kooperatifi, ilçede faaliyet göstermektedir. Araştırma alanımızdaki hayvancılık faaliyetlerini gruplandırarak değerlendirmeye çalışalım.

4.2.1. Büyükbaş Hayvancılık : Araştırma alanımızda bu grup içerisinde en fazla sayıya sahip olunan hayvan inehtir. Öyle ki hanelerin 5/1'inden fazlasında inek yetiştiriliciliği yapılır. 138 hanede toplam 332 adet sığır bulunmaktadır. Araştırma alanımızda büyük baş hayvancılığın gelişmiş olması nedeniyle bir adet sütçülük işletmesi bulunmaktadır. Yine 1998 yılında vakıf tarafından 25 aileye hoştain ırkı süt ineği dağıtılmıştır. İlçe genelinde yılda 9450 ton süt üretilir. Büyük baş hayvan grubuna dahil olan yük ve binek hayvanları son derece azdır. Doğal şartlar nedeniyle tarımsal arazilerin bir kısmında makinalı tarım yapılamaz bu nedenle hayvan gücünden (öküz) faydalanılır. Ancak sayısı çok sınırlıdır.

4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık: Araştırma alanımızda önem taşıyan bir diğer grupta küçükbaş hayvancılıktır. Miktar olarak büyükbaş hayvandan çok olsa da, büyükbaş hayvancılıktan daha az yaygındır. İlçe tarım müdürlüğünün 2000 yılı verilerine göre 16 hanede 5000 küçük baş hayvan bulunur. Bu hanelerden 11'i büyük sürü sahipleridir. 6 aile yakın zamandan beri Erzincan-Erzurum çevresindeki yaylalara çıkarken, 5'i Çemişgezek yaylalarında bulunmaktadır. Yine aynı vakıf tarafından, 20 aileye 8'er koyun ve 1 koç dağıtılmıştır. İvesi ırkı olan koyunlar "süt koyunculugu projesi" çerçevesinde dağıtılmıştır. Küçükbaş hayvan içinde en fazla sayıya sahip olunan hayvan koyun, ikinci olarak keçidir.

4.2.3.Kümes Hayvancılığı: Araştırma alanımızda ticari anlamda bir kümes hayvancılığından bahsedilemez. Kimi haneler ancak kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tavuk yetiştirir. Yine vakıf tarafından 4700 adet hindi palazı dağıtılmıştır. Bu proje önümüzdeki yıllar için önem taşımaktadır (Rapor 2000).

4.2.4 .Balıkçılık :İlçede bir adet su ürünleri kooperatifi bulunmaktadır. Yemişdere Akçapınar, Uzungöl köyleri kooperatifin faaliyet alanını oluşturmakta olup Kıracılar ve Sakyol köyleri de dahil 33 üyesi bulunmaktadır. Genellikle teknelerle yapılan avda aynalı sazan, kara balık ve kefal gibi balıklar avlanıp kooperatif aracılığıyla tüccara satılmaktadır. İlçede bir avlanma sezonunda elde edilen balık miktarı 260 ton' dur (Rapor 2000).

4.2.5. Arıcılık: Araştırma alanımızda 500 kadar arı kovanı bulunur. Ayrıca arıcılığı desteklemek amacıyla aynı vakıfça 35 aileye 10 adet arılı kovan dağıtılmıştır. Kış aylarında kovanlarını Mersin'e götüren 2 aile, yazın Çaybağı mevkiine getirmektedir.

5.ENDÜSTRİ

1894 – 1895 (1310) tarihli salnamede Çemişgezek ve yakın çevresinde yapılan imalattan bahsedilmektedir. “Merkeze yarım saat mesafede işletilmemiş kömür madenleri ve birkaç mahalde emraz-ı cildiyeye nafi miyah-ı medeniye vardır. Topraktan testi, yünden şalvarlık, pamuktan yerli bez el tezgahları ile imal edilir” (Özbek, 1997 – s. 60).

Çemişgezek’te endüstriyel tesisler sınırlıdır. Endüstri ekonomik faaliyet alanları içerisinde düşük istihdamlı bir sektördür. Endüstriyel tesis sahipleri içinde özel girişim çok azdır. Var olan tesislerin geneli ilçe belediyesi ve kaymakamlığınca açılmıştır. İlçenin endüstriyel açıdan geri kalmasının en önemli nedeni yüzey şekilleri başta olmak üzere doğurduğu sonuçlardır.

Araştırma alanımızda bulunan endüstri kuruluşları şunlardır;

Çemişgezek Gıda Sanayi A.Ş.: 1987 yılında ilçe kaymakamlığı öncülüğünde kurulmuştur. 1991 yılından beri atıl vaziyette iken 1997 yılında faaliyete geçirilmiş, günlük 2.5 ton süt işleme kapasitesine ulaşılmıştır. Fakat şu an yeterli miktarda işleyecek süt bulunamadığından kapalıdır.

Kum Yıkama ve Eleme Tesisi: İlçe belediyesince 1995 yılında açılmıştır. 10 çalışanı bulunmaktadır.

Kilitli Parke Tesisi: İlçe belediyesince 1997 yılında açılmıştır. 6 çalışanı bulunmaktadır.

Çemişgezek Tekstil Sanayi A.Ş.: Dikim üzerine çalışan kuruluş, özel girişimce hizmete sokulmuştur. 40 çalışanı bulunmaktadır.

Ayrıca köylere hizmet götürme birliğince, süt toplama merkezi kurulmuş ve bu yıl faaliyete geçmiştir. 1961 yılında kurulan hidroelektrik santrali 1988 yılından 1999 yılına kadar çalışmamıştır. 1999 yılında tekrar çalıştırılan santral elektrik üretimine başlamıştır. Santral işletmesi özel sektördedir. Santralin yıllık elektrik üretimi 0,8 MWh kadardır.

6. ULAŞIM

Osmanlı dönemine bakıldığında bir bölge veya şehrin iktisadi bakımdan gelişmiş olmasının başlıca şartı arazinin verimli yani ziraata elverişli olmasının yanısıra, ticaret yollarının yakın olması idi. Yani ulaşım kolaylığı, yolların elverişli olması ticari açıdan büyük bir öneme sahipti. Bu açılarından bakıldığında Dersim bölgesinin arazi ve yol şartlarının uzun bir dönem elverişli olmadığı görülür (Yılmazçelik, 1999-S:129). Çemişgezek'in ulaşım tarihçesi için şunu söylemek mümkündür. Çemişgezek tarih boyunca büyük bir yerleşim olmadığı gibi, önemli ticaret yolları üzerinde de bulunmamıştır.

Araştırma alanımızda, ulaşım en önemli sorunlardan biridir. Çemişgezek-Tunceli karayolu 123 km. olup 1996-1999 yıllarında bu güzergah yolun niteliği ve yeterli güvenliğin sağlanamaması nedeniyle hemen hemen hiç kullanılmamıştır. 2000 yılından itibaren terör eylemlerinin azalmasıyla haftada bir gün Tunceli iline direkt minibüs seferi düzenlenmiştir. Diğer zamanlarda il merkeziyle ulaşım Elazığ üzerinden yapılmakta olup bu yol 190 km.'lik bir mesafeyi bulmaktadır.

Çemişgezek-Elazığ arasında ulaşım Keban Baraj Gölü üzerinden feribotla sağlanmaktadır. Feribotla geçilen mesafe 5 km. olup 45 dakikalık bir zaman almaktadır. Çemişgezek-Elazığ karayolunun tamamı asfalt olup 60 km.'dir. Çemişgezek iskelesi ile ilçe merkezi arası 18 km., Elazığ iskelesi ile Elazığ il merkezi arası 42 km.'dir. Elazığ iskelesine Çemişgezek iskelesinden yaz mevsiminde günde 7 feribot seferi yapılırken, günde 4 kez ilçe belediyesine ait minibüsler Elazığ'a sefer düzenlemektedir. Feribotlar ortalama 15 otomobil alabilecek kapasitededir. Bir günde yedişer feribotun iki yakadan tam kapasiteyle hareket edebildiğini düşünürsek 105 araçtan toplam 210 araç karşılıklı olarak ulaşım sağlayabilmektedir. 2000 yılına kadar biri Çemişgezek Belediyesi'ne diğeri, Çemişgezek'ten, bir şahısa ait olmak üzere iki feribot bulunurken, ilçe belediyesi, özellikle kış aylarında Keban Baraj Gölü üzerinden feribotla ulaşımın güçleşmesi ve çok vakit alması nedeniyle Genelkurmay Başkanlığı'na hızlı feribot talebinde bulunmuş ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından ilçeye 1 adet feribot hibe edilmiştir. Bu feribotun acil tedavi görmesi gereken hastaları taşımak ve kış aylarında yaşanan ulaşım zorlukları düşünülerek kullanılması planlanmaktadır.

7. TİCARET

Önceki sayfalarda ifade edildiği gibi, XVI. Yüzyılda Çemişgezek konar-göçer aşiretlerin hayvansal ürünleri ile hayvanlarını pazarladıkları en önemli pazar Harput'tur. Tarih boyunca süregelen karşılıklı ticari ilişkiler, bugünde Çemişgezek-Elazığ arasında önemini korumaktadır. Çemişgezek her ne kadar idari olarak Tunceli'ye bağlı bir ilçe olsa da, ticari açıdan birinci derecede Elazığ'a bağımlıdır. Tunceli iline ulaşım dahi büyük ölçüde Elazığ üzerinden yapıldığından, ticari olarak Elazığ'a bağımlı olması kaçınılmazdır.

İlçe kırsalı ticari açıdan, günlük ve periyodik ihtiyaçlar bakımından büyük ölçüde ilçe merkezine bağımlıyken ilçe merkezinde bulunmayan büyük ticaret grubundaki kimi ürünler için Elazığ'ı tercih etmektedir. Ulaşım koşullarındaki zorluk nedeniyle kırsal kesim perakende ticareti Çemişgezek ilçe merkeziyle sürdürmektedir. Ve zorunlu olmadıkça Elazığ'a yönelmemektedir. Çünkü Elazığ'a ulaşabilmek için öncelikle ilçe merkezine gitmek durumundadır.

Araştırma alanımızda günlük ticaret yapan iş yerleri, ticari ürünlerini Elazığ'dan getirmektedir. Periyodik ihtiyaçlar üzerine ticaret yapan iş yerlerinin mallarını Elazığ'dan veya Elazığ'daki toptancısı aracılığıyla İstanbul'dan, uzun vadeli ihtiyaçlar üzerine ticaret yapan iş yerleri ise mallarını Elazığ'dan az bir kısmı (5'i) yine Elazığ'daki toptancısı aracılığıyla İstanbul'dan yine çok küçük bir kısmı (2'si) direkt olarak İstanbul ve Kayseri'den getirmektedir.

Çemişgezek'te tarım ve hayvancılık sektöründe son yıllarda yaşanan sorunlar nedeniyle son yıllarda ticari canlılık azalmıştır. Gözlemlediğimiz kadarıyla kepengi indirilmiş boş dükkan sayısı 10 kadardır. 1990 yılı DİE verilerine göre iktisaden faal nüfusun % 7'si ticari faaliyetlerde çalışmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu perakende ticaretle uğraşmaktadır. 2 market hem perakende hem de toptan ticaret yapmaktadır. Çemişgezek'te bulunan 70 kadar ticarethaneden 14 tanesi bakkal, manav, kasap, fırın gibi günlük ihtiyaçlara yönelik, 20 tanesi konfeksiyon, züccaciye, kozmetik, tuhafiyeye, ayakkabıcı, manifatura, kırtasiye, fotoğraf stüdyosu gibi periyodik ihtiyaçlara yönelik, 9 tanesi, mobilya, beyaz eşya, inşaat malzemeleri, hırdavatçı gibi dayanıklı tüketim malzemelerine yönelik uzun vadeli ihtiyaçları karşılayan ticarethanelerdir. Böylece 43 ticarethane perakende ticaretle uğraşmaktadır. Bunlar dışında 11 işyeri, lokanta, kahvehane, pastane ve internet kafe gibi

konaklama ve eğlence yeri, 9 iş yeri, terzi, tamirat yedek parça ve el sanatları gibi ticari faaliyetlerle, 5 işyeri de tp gaz bayiliği, berber gibi hizmet tesislerinden oluşur.

8. TURİZM

Araştırma alanımız önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Özellikle rekreasyon alanları günöbirlikçilerin ilgisin çekmektedir. Günöbirlikçiler, genel olarak Elazığ'dan günün ilk feribotuyla ve özel otolarıyla Çemişgezek'e gelip çoğunlukla günün son feribotuyla döner. Günöbirlikçilerin en çok tercih ettiği alan, Tahar Çayı çevresidir. Burada uygun bir alanda piknik yapılır ve dinlenilir.

Költür turizmi açısından araştırma alanımız gerçekten çok önemli potansiyele sahiptir. İlçenin yerleşim tarihi çok eski olduğu için birçok tarihi eser görmek mümkündür. Koşay tarafından yürütölen Pulur Höyüğü kazısında toplam 1064 adet eser toprak altından çıkarılmıştır. Bugün bu eserler Elazığ müzesinde sergilenmektedir.

İn Delikleri denilen, eski çağlarından kalma mağara yerleşmeleri çok önemli turizm unsurlarındandır. Sarp kayalara oyulmuş 20 kadar oda bugüne kadar ilgisizliğe rağmen ulaşabilmiştir. Bu odaların rasgele değil, matematiksel ölçölere göre oyulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü odalarda 2.5 m. genişlik ve 1.7 m derinlik ölçöleri esas alınmıştır. Uzaktan bakıldığında tren kompartımanlarını andıran İn Delikleri, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısma dışarıdan merdivenle çıkılır. Odaları, havuzu ve bir de penceresi bulunmaktadır. Bu havuzun içinde su mevcut olup derinliği 1.37 cm.dir. Kayalardan sızıp burada biriken bu su eksilmeden kalmaktadır. İkinci kısım çok dar olup ilk olarak bir bekleme yerine rastlanır. Sonra bir koridor ve oda kapıları yer alır. Bu odaların üstünde daha güç çıkılabilen diğerlerine göre daha genişçe tek bir oda vardır ki bu oda "Bey Odası" olarak adlandırılır (Özbek, 1997-s: 81-82). Tarihi kaynaklarda da değinilen İn Delikleri, İbni Bibi'nin hatıratında ve 1891-1892 (1307) tarihli salnamede de yer tutmaktadır.

İlçe merkezinde yapılaş tarihi kesin olarak bilinmeyen ve bugün bir duvarı ayakta kalabilen Çemişgezek Kalesi'ne ait kalıntı bulunur. 15. Yüzyıl başlarında yapılan Yelmaniye Camii, taş kapısı, zengin taş işçiliğiyle ilgi çeker. (Çemişgezek, 2000). Yine yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte mimari yapısı Selçuklu tarzını andıran Süleymaniye Camii, 15. Yüzyılın üçüncü çeyreği civarında yapılmış olduğu tahmin edilen Eski Hamam (Hamam-ı Atik), Akkoyun'lu Uzun Hasan'a ait olduğu sanılan ve uzunluğu 2,5 metre civarında olan Uzun Hasan Türbesi, 18. Yüzyılın başlarında yapılan Yeni Hamam önemli tarihi eserlerdir. 1807 yılında Tahar Çayı üzerine yapılmış uzunluğu 29 metre, eni 4,35 metre olup kemer

formu sivri, kemer uzunluğu ise 16 metre olan Tağar (Tahar) Koprusu'nun su seviyesinden kemer taşına kadar olan yuksekligi 9,2 metredir. Kesme taşlarla yapılmıştır. Yine Karor deresi üzerinde XII. veya XIII. Yüzyılda yapılmış Sividin Koprusu, XV. Yüzyılda yapılmış Levendik Koprusu diğer tarihi eserlerdir.

Araştırma alanımızda dağıcılık sporu için uygun alanlar mevcuttur. Ve ilçe halkı zaman zaman dağcıların, İn Delikleri'nin bulunduğu kısımdan Buharlı Tepe'ye tırmandıklarını ifade etmişlerdir.

Geleneksel hale gelen "Çemişgezek Dut Festivali" 1997 yılından beri düzenlenmektedir. Temmuz ayı başlarında yapılan bu festivalle, ilçe tanıtılmakta, özellikle festival zamanında Elazığ, Malatya, Tunceli'den ziyaretçiler gelmektedir. Yine festival zamanında başka illere göç etmiş Çemişgezek'liler, ilçeyi ziyaret etmektedir.

Her ne kadar ilçe turizm potansiyellerine sahipse de tanıtım ve konaklama tesislerinin eksikliği nedeniyle fazla miktarda turist alamamaktadır. Araştırma alanımızdaki tek konaklama yeri ğretmenevidir. Ancak turizm amaçlı kullanım için yetersizdir.

T.C. YNCELER VE TURİZM BAKANLIğI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerleşim alanı coğrafi faktörler tarafından sınırlandırılmış ve eski bir heyelan alanına kurulmuş olan Çemişgezek ilçe merkezi, denizden 975 m. yüksekliğe sahiptir. Araştırma alanımız güneyden kuzeye yaklaşık olarak % 4, buna karşılık batıdan doğuya (Tahar vadisinden, Gedik Tepe'ye) doğru artan yükseltiyle yaklaşık olarak % 5 eğimlenmiştir.

Araştırma alanımızın iklimi, Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde daha az karasal özellikler taşıyan Yukarı Fırat Bölümü'nün özelliklerini taşır. Yağış rejimi, çeşidi ve gösterdiği sıcaklık değerleri göz önünde bulundurulduğunda, iklim özellikleri itibariyle Akdeniz iklimini andıran bir özellik taşır. Bu nedenle araştırma alanımızın iklimi, Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş tipine sahiptir.

Araştırma alanımızın nüfusuna ilişkin Cumhuriyet öncesine ait ayrıntılı bilgi bulunmazken bugünkü ilçe merkezi yerleşmesinin eskiye dayalı olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.

Cumhuriyet sonrasında nüfus genel olarak sürekli bir artış içerisinde olmuştur. 1935 yılından 1997 yılına kadar yapılan sayımlarda (1945-1985 sayım yılları hariç) artış söz konusudur. İlçe merkezi, 1970'lerden itibaren Keban Baraj Gölü'nün suları altında kalan yakın çevre köylerin bir kısmının nüfusunu almıştır. 1990'larda kırsal kesimde etkili olan terör nedeniyle ikinci bir göç dalgası yine ilçe merkezine yönelmiştir. 1990'larda bir diğer nüfus artış nedeni, terör olaylarındaki artışa bağlı olarak güvenlik güçlerinin sayıca fazlalaşmasıyla gerçekleşmiştir.

Cinsiyete göre nüfus özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, 1935-1970 yılları arasında ortalama olarak kadın nüfus, erkek nüfusa göre % 4'lük fazlalık gösterirken, 1970 yılından sonra erkek nüfus ortalama olarak % 4'lük bir fazlalıkla kadın nüfusun önüne geçmiştir. 1990 yılı verilerinde nüfusun % 52'sini erkek, % 48'ini kadın nüfus oluşturmaktadır.

Nüfus yaş özellikleri itibariyle, 1980'den 1997 yılına kadar önemli değişiklikler gösterir. 1980 yılında aktif nüfus % 56'lık bir pay taşırken, 1997 yılında bu oran % 67'ye kadar ulaşmıştır. Bu farkın temel nedeni 1997 yılına ait istatistiklerde yer alan, 20-24 yaş

grubundaki erkek nüfusu fazlalığıdır. Bu yaş grubunu oluşturan erkek nüfusun büyük bölümünü güvenlik güçleri oluşturur.

Nüfus kültürel özelliklerine göre 1980 yılı ile 1997 yılı arasında önemli değişiklikler göstermiştir. 1980 yılı verilerinde nüfusun % 60'ı ilkokul ve sonrası eğitim almışken, 1997 yılı verilerinde nüfusun eğitim durumu bilinmeyen % 11'lik kısmı hariç, % 71'i ilkokul ve sonrası eğitim görmüştür.

Araştırma alanımızda hakim ekonomik faaliyet toplum hizmetleridir. Tarımsal alanlar daha çok tahıl üretimine ayrılmıştır. Araştırma alanımızda hayvancılık faaliyetine uygun alanlar bulunmakla beraber son yıllarda terör nedeniyle yaylalarda can güvenliği kalmadığından yaylacılık faaliyetleri çok aile tarafından ilçe dışındaki yaylalarda sürdürülmektedir. Hiç kuşkusuz bu sorun hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Ancak yine de araştırma alanımızda bulunan hanelerin 5/1'inde büyükbaş hayvan bulunmaktadır.

İlçe merkezinin yerleşim alanı 1,25 km²'dir. Önceki sayfalarda da ifade ettiğimiz gibi yerleşim alanı yüzey şekillerince sınırlandırılmıştır. İlçe merkezinin yeni yerleşim alanı yine dar alanlı olsa da ilçe merkezinin doğusu ve güneyidir. İlçe merkezi 6 mahalleden oluşmaktadır.

Buna göre Çemişgezek'in sorunları ve alınması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir;

1- Çemişgezek merkez yerleşim alanı heyelan alanına kurulmuştur. Heyelan enkazının yayıldığı saha deprem açısından risklidir. Çemişgezek-Elazığ karayolu heyelan riski altındadır. Yerleşim merkezi içine de dağılmış durumda görülen yer yer üç-dört katlı ev büyüklüğündeki heyelan malzemesine ait kalker bloklar, kentin imarında ciddi problemler ortaya çıkarabilecektir (Tonbul-Özdemir, 1995-s: 123, 124, 125). Yine aktif güncel heyelanın ilçe merkezinin güneybatısında bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle son yıllarda güneye doğru ilerleyen merkez yerleşiminin, tehlike arz eden güneybatıya kayması önlenmelidir. Gözlemlerimiz sonucu ilçe halkının bu konuda bilinçsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda öncelikle ilçe halkı bilinçlendirilmeli ve heyelan riskini artıracak her tür imar işinden, yeni ve büyük çaplı yol yapımından kaçınılmalı ve yer altı, yer üstü sularının drenajı sağlanmalıdır.

2- İlçe ulaşım sorunuyla karşı karşıyadır. İlçenin dışarıyla bağlantısı Keban Baraj Gölü üzerinden feribotlarla sağlanmaktadır. Çemişgezek iskelesinden, Elazığ iskelesine ulaşım 45 dakika almaktadır. Kaymakamlık raporuna (Rapor 2000) göre Yemişdere köyüne feribot iskelesi yapılması düşünülmektedir. Bu feribotla mesafe şimdiki mesafenin 8/1'ne düşecektir ve baraj gölü üzerinden ulaşım 10 dakikada gerçekleştirilecektir. Bu projenin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

3- Araştırma alanımızda çalışan nüfus daha çok ticaret ve hizmet sektöründe yoğunlaşmıştır. İlçenin ekonomik potansiyelleri iyi değerlendirilmeli ve özellikle son yıllarda gerileyen hayvancılık faaliyetleri desteklenmelidir. Meraların ıslahı yapılmalı ve hayvancılığa dayalı endüstri kuruluşları geliştirilmelidir. Kurulacak bir yem fabrikası ve bir süt işleme tesisi olan ÇEGSAŞ'ın geliştirilmesiyle işsiz nüfusa önemli bir istihdam alanı oluşturacak aynı zamanda hayvancılığı da geliştirecektir. Yine yetiştirilen tarım ürünlerinin, hayvancılığı destekler yönde olması bu amaca hizmet edecektir.

4- Hayvancılığın geliştirilmesi için başlıca iki sorunun çözülmesi gerekmektedir. Bu sorunlardan ilki hayvanların aşırı otlatılmasından kaynaklanan mera yozlaşması sorunu, diğeri erozyon sorunudur. Mera yozlaşmasını önlemek için hayvan sahipleri eğitilmeli ve hayvanların aşırı otlatılmasını önleyici gerekli maddi katkı, ilgili kuruluşlarca yapılmalıdır. Erozyon sorunu ise ağaçlandırma çalışması ile önlenilecektir. İlçenin iklim özelliklerine en uyumlu ağaç türleri meşe ve bademdir. Erozyon, Tahar vadisi çevresinde aşırı eğimle şiddetlenmektedir. Bu nedenle vadi çevresinde gerekli sekileme çalışması yapılmalıdır.

5- Araştırma alanımızda ticaretin canlanması için desteklenmesi gereken sektör yine hayvancılıktır. Çemişgezek'in ticari ihraç ürünleri geçmişten beri hayvansal ürünlerdir. Bu nedenle hayvancılık geliştirildiği takdirde ticarete gelişecektir.

6- Araştırma alanımızın bilinen topografik özellikleri nedeniyle imara açılacak alanlar sınırlıdır. Gerekli altyapı hizmetleri götürülerek yeni imar alanları oluşturulmalıdır. Zira ilçede son yıllarda nüfus artışına bağlı olarak konut sorunu bulunmaktadır.

7- Turizm faaliyetinin, gerekli tanıtım, konaklama tesisleri ve altyapı hizmetlerinin yapılması halinde ilçe ekonomisine katkıda bulunacağı ortadadır. Başta ilçe özel girişimine, belediyeye ve kaymakamlığa bu konuda önemli görevler düşmektedir.

8- İlçe sınırları içerisinde geçerek Keban Baraj Gölü'ne dökülen Tahar Çayı tarımsal amaçla kullanılmamaktadır. Çayın yakınında yerleşim gösteren köylerin Tahar Çayı'ndan faydalanarak sulu tarıma geçebilmesi için gerekli çalışmalara başlanmalıdır.

9- Araştırma alanımızda tarımsal üretim daha çok tarla tarımı üzerinedir. Üretim miktarı ve geliri çok düşüktür. Araştırma alanımızın iklim özellikleri fıstık ve zeytin gibi yüksek gelirli ürün yetiştirmeye uygundur. İlçe çiftçisinin tarımsal gelirin artması bakımından bu tür ürünlerin yetiştirilmesi için teşvik edilmelidir. Ayrıca Ulukale Köyü dut yetiştiriciliği öne çıkmıştır. Buna bağlı olarak ipek böcekçiliğinin desteklenmesi gerekmektedir.

10- Araştırma alanımız balıkçılık açısından büyük potansiyel taşımaktadır. Gerek baraj gölü, gerekse Tahar Çayı balıkçılık açısından yeterince değerlendirilmelidir. Profesyonel olarak balıkçılığın yapılabilmesi için gerekli kuruluşlar oluşturulmalı ve balıkçılığa gelir getirici bir sektör olarak bakılmalı ve ilçe çiftçisi bu alana yönlendirilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKSIN, A., 19. Yüzyıl' da Harput Sancağı, Ceren Ofset, Elazığ 1999.
- AKSOY, B., Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli, Cilt: 1, Yorum Yayıncılık, Ankara, 1985.
- AKURGAL, E., Anadolu Kültür Tarihi, 9. Basım, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2000.
- AŞAN, M.B., Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskan İzleri (XI – XIII Yüzyıllar), 2. Baskı Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 125, Seri I – Sayı : A 25, Ankara 1992.
- ATALAY, İ., Türkiye Coğrafyası, 4. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1994
- CENGİZ, Y., Her Yönüyle Tunceli Ünite Bilgisi Yayıncılık, Tunceli 1985.
- ÇİTÇİ, M.D.,Elazığ Merkez Bucak Köylerinde Konut Folklorunun Kartografik Yöntemle İncelenmesi, FÜ. Sosyal Bil. Enst..., Doktora Tezi, Elazığ 1987
- DOĞANAY, H.,Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994
- ERGİN; O., Türk Şehirciliğinde İmaret Sistemi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939
- ERİNÇ,S., Doğu Anadolu Coğrafyası, İÜ. Yay. No:572, Ed. Fak. Coğ. Enst. Yay. No:15, İstanbul 1953
- GENÇ, İ., İlçemiz Mera Sorunu ve Erozyon, Çemişgezek 2000 Dergisi, M.E.B. Çemişgezek İlçe Müdürlüğü Yayını, Tunceli (Çemişgezek) 2000
- HALAÇOĞLU, Y., XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, T.T.K. Yayınları Ankara 1988
- HAYLI, S., Erzincan Ovasını Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, FÜ. Sosyal Bil. Enst, Doktora Tezi, Elazığ 1995
- İNAN, İ., Türkiye'de Göçü Engelleyen Faktörler, Antropoloji, Dergisi Sayı : 12, S: 285-298, A.Ü. Basımevi, Ankara 1985

- İZBIRAK, R., Türkiye II. MEB Basımevi, İstanbul 1996
- KARABORAN, H., Şehir Coğrafyası ve Şehircel Fonksiyonlar, Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler S: 81 – 118, Cilt: 3 Sayı : 1, Elazığ 1989
- KOŞAY, H.Z., Keban Projesi Pulur Kazısı 1968 – 1970, ODTÜ Keban Projesi Yayınları Serisi, No : 1, Ankara 1976.
- LLYOD, S., Türkiye'nin Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 14 Basım, Ankara 2000
- ÖZBEK, A., Çemişgezek, Çemişgezek Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği Yayınları, Yayın No : 1 Tunceli (Çemişgezek) 1997
- ÖZGÜÇ, N., Beşeri Coğrafya' da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, 2. Baskı, İÜ. Ed.Fak. Yay. No: 2511, İstanbul 1984
- ÖZGÜÇ, N., Turizm Coğrafyası, İÜ. Ed. Fak. Yay., İstanbul 1994
- SARIBEYOĞLU; M., Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası, Anıl Matbaası, İstanbul 1951
- SEZAL, İ., Şehirleşme, Ağaç Yay. Ltd. Şti. İstanbul 1992
- SÖZER, A.N., MUTLUER, M., IŞIK, Ş., Doğu Anadolu Bölgesi, Teksir Notu, İzmir 1991
- TANOĞLU, A., Nüfus ve Yerleşme İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No : 45, İstanbul 1969
- TONBUL, S., Elazığ ve Çevresinin İklim Özellikleri ve Keban Barajının Yöre İklimi Üzerine Olan Etkileri, Fırat Üniversitesi, Coğrafya Semp. S: 275-294, Elazığ 1990
- TONBUL, S., ÖZDEMİR, M.A., Çemişgezek (Tunceli) Heyelanı (Çemişgezek Landslide), A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı : 4 s: 107 – 126, Ankara 1995.
- TUNCEL, M., Türkiye'de Kent Yerleşmeleri Üzerine Toplu Bir Bakış Coğr. Enst. Derg. Sayı : 23, S: 123-160, İstanbul 1980

- TUNÇDİLEK, N., Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi, İ.Ü. Yay. No : 3367, Deniz Bil ve Coğr. Enst. Yay. No : 4, İstanbul, 1986
- TURAN, O., Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, 3. Baskı Boğaziçi Yay. A.Ş. İstanbul 1993
- TÜMERTEKİN, E., Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar İ.Ü. Yay. No : 1840, Coğr. Enst. Yay. No : 72, İstanbul 1973
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul 1997
- ÜNAL, M.A., XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı, XIV Dizi – Sayı : 18, TTK Basımevi, Ankara 1999
- ÜNAL, M.A., XVI Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566) T.T.K. Yay XIV Dizi Sayı : 7, T:T.K. Basımevi, Ankara 1989
- YILMAZÇELİK, İ., XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı, Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ 1999
- YİĞİT, A., Sivrice – Maden Yöresinin Mevzii Coğrafyası, FÜ. Sosyal Bil. Enst, Doktora Tezi, Elazığ 1994.

HARİTA, RAPOR VE İSTATİSTİKLER

- 1/100000 Ölçekli Topografya Haritası (K41, J 41, J 42)
- Çemişgezek Yerleşim Haritası (1/5000 ve 1/2000)
- Çemişgezek Kaymakamlığı Brifing Dosyası (Rapor 2000)
- Çemişgezek İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri (1997)
- Çemişgezek Kaymakamlığı Raporu Çemişgezek İlçesinde Boşalan Köyler ve Mezralar Hakkında Rapordur (1999)
- DİE, 1997 Genel Nüfus Sayımı Verileri, ANKARA.

DİE, 20.10.1980 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No : 954, 1981 ANKARA.

DİE, 20.10.1975 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No : 813, 1977 ANKARA.

DİE, 1965 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.

DİE, 20.10.1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No : 412, 1961 ANKARA.

23.10.1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No : 412, 1961 ANKARA

22.10.1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No : 359, 1954 ANKARA

21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, Yayın Sayısı : 286 ANKARA.

20 İlk Teşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, Neşriyat Sayısı : 158 ANKARA.

20 İlk Teşrin 1935, "Elaziz Vilayeti", ANKARA.

DİE, 1980, 1985, 1990 Çemişgezek Verileri, ANKARA.

DMİGM, 1970 – 1997 Yılları Arasında Çemişgezek Verileri.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Tunceli, T.c. Başbakanlık DİE Genel Müdürlüğü Yay.,
1999 ANKARA

Tunceli İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, T.C. Köy İşleri ve Koop. Bakanlığı
Topraksu Genel Müd., Raporlar Serisi: 84, 1978 ANKARA

**EK: Şehir Çevre İlişkisi ve Merkezi Yerin Tayini İçin Uygulanan Anket Formu
(Karaboran, 1989)**

- 1- Bu soru cetvelini dolduran şahsın adı ve soyadı, mesleği ?
- 2- Kazanınızın ismi nedir ?
- 3- Kazanınızın – kasabanızın nüfusu ne kadardır ?
- 4- A. Kazanınızda Kasabanızda ekonomik yönden değeri olan pazarlar kuruluyor mu? (Haftalık pazar, hayvan pazarı vesaire)
B. Eğer kurulmuyorsa Pazar için nereye gidiliyor ?
- 5-A. Kazanınızda – kasabanızda tarımsal üretimlerin toplandığı kooperatifler var mıdır
B. Şayet yok ise Kazanınız – Kasabanız dışındaki Kooperatiflerle işbirliği yapıyor musunuz ?
- 6- Bölgenizin en önemli üretimi nedir ve satılmak için nereye götürülür ?
A : _____ nereye ?
B : _____ nereye ?
C : _____ nereye ?
D : _____ nereye ?
- 7- Kasaba ve şehrinizde motor ve oto tamirhaneleri var mıdır ? Şayet yok ise tamir için nereye gidiyorsunuz ?
- 8- Aşağıda yazılı alış – veriş için nereye gidilir ? (Hangi şehre)
A. Mutfak eşyası ve bunun gibiler
B. Elbise, kumaş, manto, palto vesaire
C. Mobilya, halı, mutfak gazı
D. Traktörler
- 9- Kasabanızda, kazanınızda kaç tane doktor vardır ?
A. Pratisyen doktor
B. Diş tabibi
C. Mütihazsıs doktor
D. Veteriner doktor
- 10- Şayet yukarıdakiler yoksa doktor için hangi şehre gidiyorsunuz ?
- 11- Aşağıda yazılı ihtiyaçlar için nereye gidiyorsunuz ?
A. Eczane   B. Pratisyen doktor   C. Diş tabibi
D. Hastane   E. Tıbbi gözlük ihtiyacı

- 12- Kasabanızda – kazanızda muntazam kültür toplantıları yapılıyor mu ?
- A. Konferans
  - B. Konser
  - C. Tiyatro
- 13- Böyle toplantılar yapılmıyorsa ihtiyaç için nereye, hangi şehre gidiliyor ?
- 14- Kasabanızda sinema varmıdır ?
- 15- Yoksa sinema için nereye hangi şehre gidiyorsunuz ?
- 16- Kasabanızda en yakın, nerede aşağıdaki okullar vardır ?
- A. İlkokul
  - B. Ortaokul
  - C. Lise
  - D. Meslek Okulu
- 17- Kasabanızda bölgede neşredilen günlük gazetelerden hangisi en çok okunur ?
- 18- Kasabanızda haricinde kasabanızda en sık trafik akımı nerededir ?
- 19- Yakın bölgenizde kasabanızdan en sık trafik akımı nerededir ?
- 20- Kasabanızda – kazanızda hangi banka ve para biriktirme müesseseleri ve kasaları vardır ?
- 21- Kasabanızda elbise, fotoğraf makinası, elektronik aletler, kitabevi, mobilya mağazaları varmıdır ? Yoksa ihtiyaç için hangi şehre gidilir ?
- 22- Kasaba ve kazanızın öğrencileri aşağıdaki okullar için nereye gidiyorlar ?
- A. Ortaokul
  - B. Lise
  - C. Ziraat okulu
  - D. İmam - hatip okulu
  - E. Meslek okulları için
- 23- Kasaba ve kaza halkı hastalık halinde hangi şehir hastanelerine müracaat ederler ?
- A. Özel klinik için nereye gidilir ?
  - B. Kasaba haricinde hangi hastanelere gidilir ?
- 24- Kasabanızda - kazanızda, kasaba ve kaza ile ilgili neşriyat varmıdır ? Varsa isimleri ve yazarları ? Yayın tarihini belirtiniz.

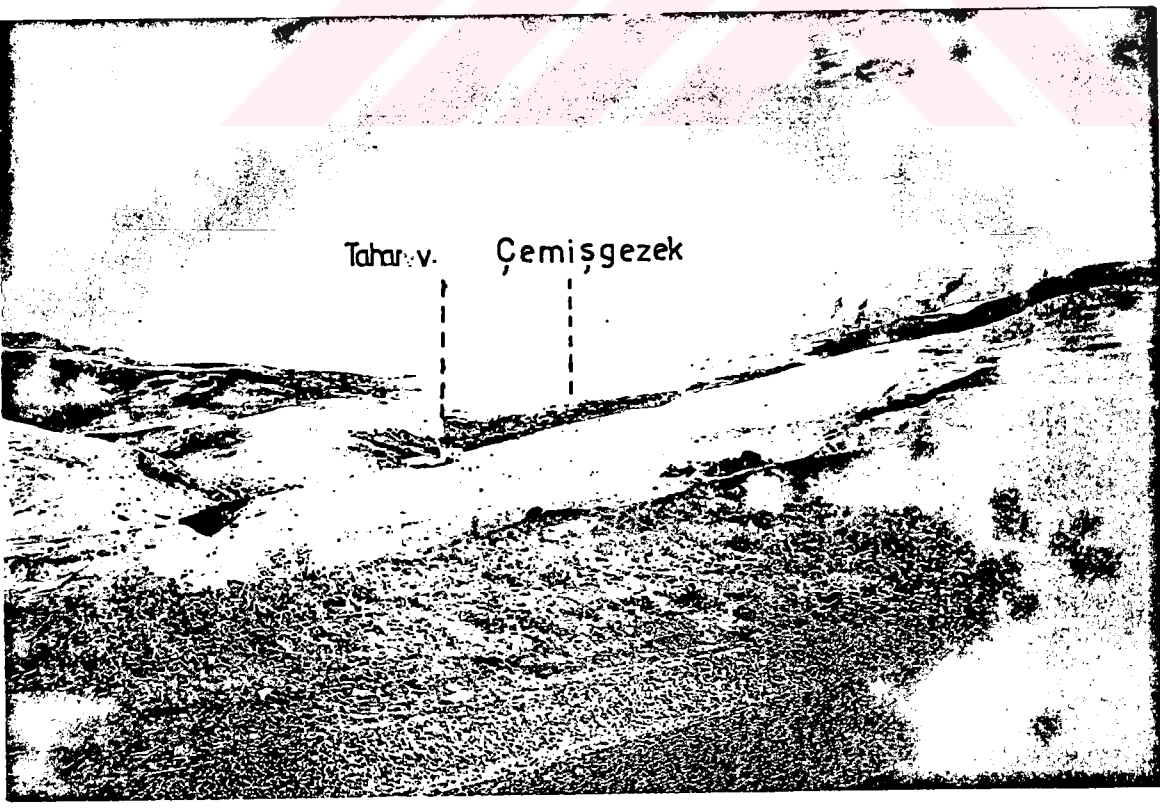
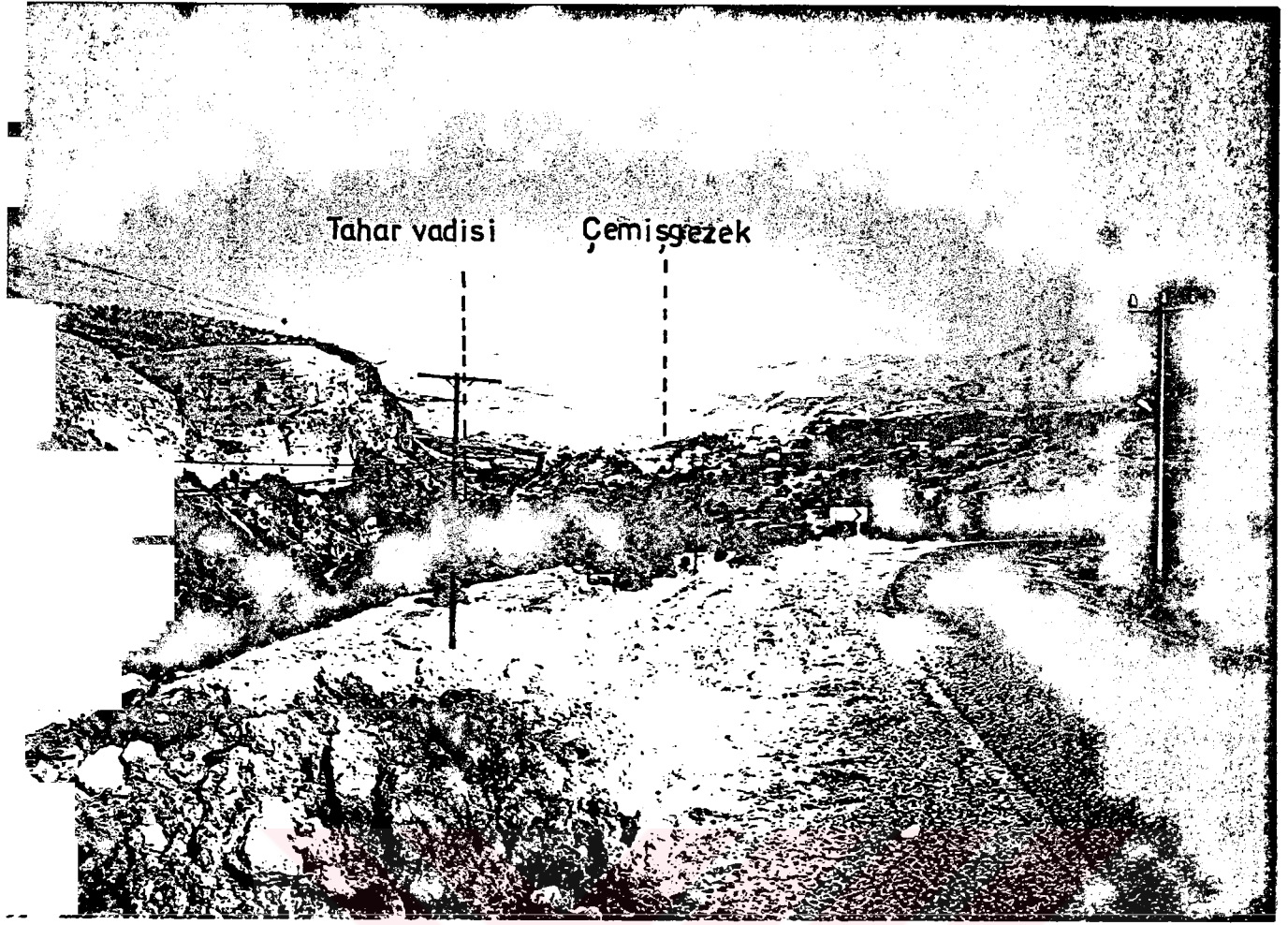

Foto 1 - 2:Çemişgezek ve Çevresinin G- K Doğrultulu Görünümü

Foto 3: Çemişgezek'in K - G Doğrultulu Panoramik Görünümü

Foto 4: Tarihi Yelmaniye Camiinden Bir Görünüm

Foto 5: Tarihi Yeni Hamamdan Bir Görünüm

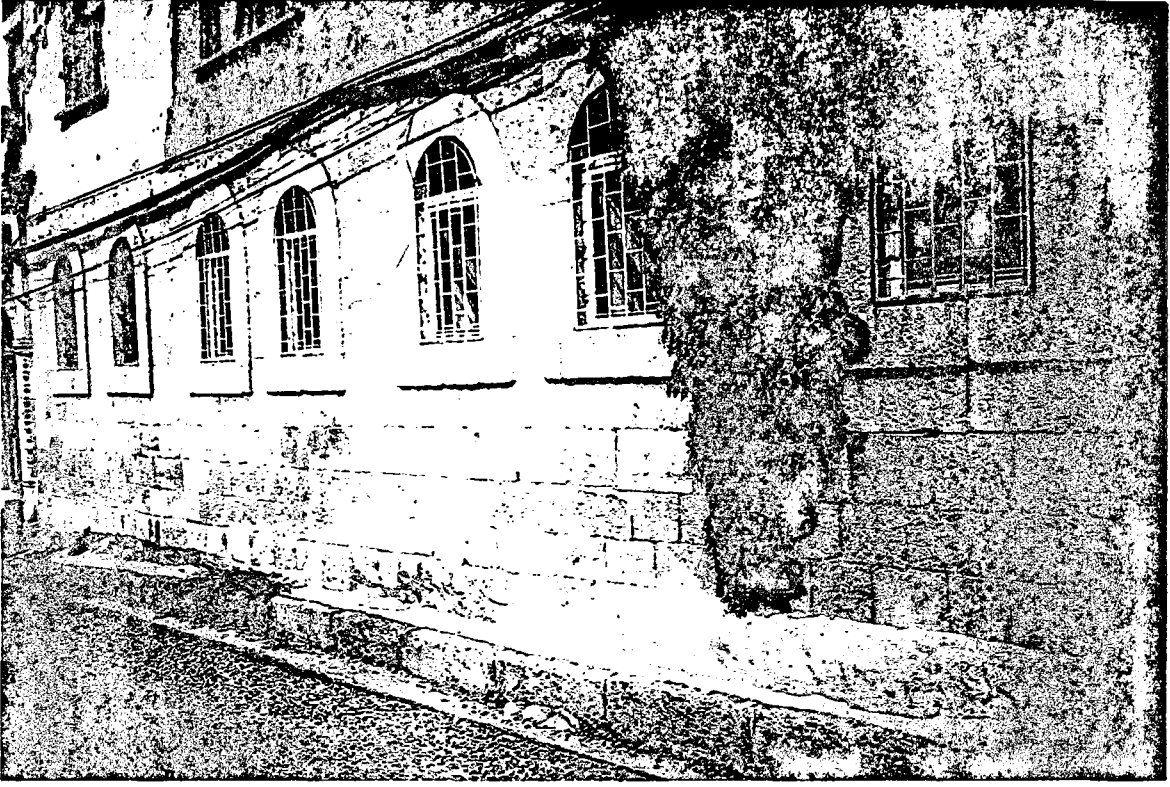

Foto 6:Hamidiye Medresesinden Bir Görünüm

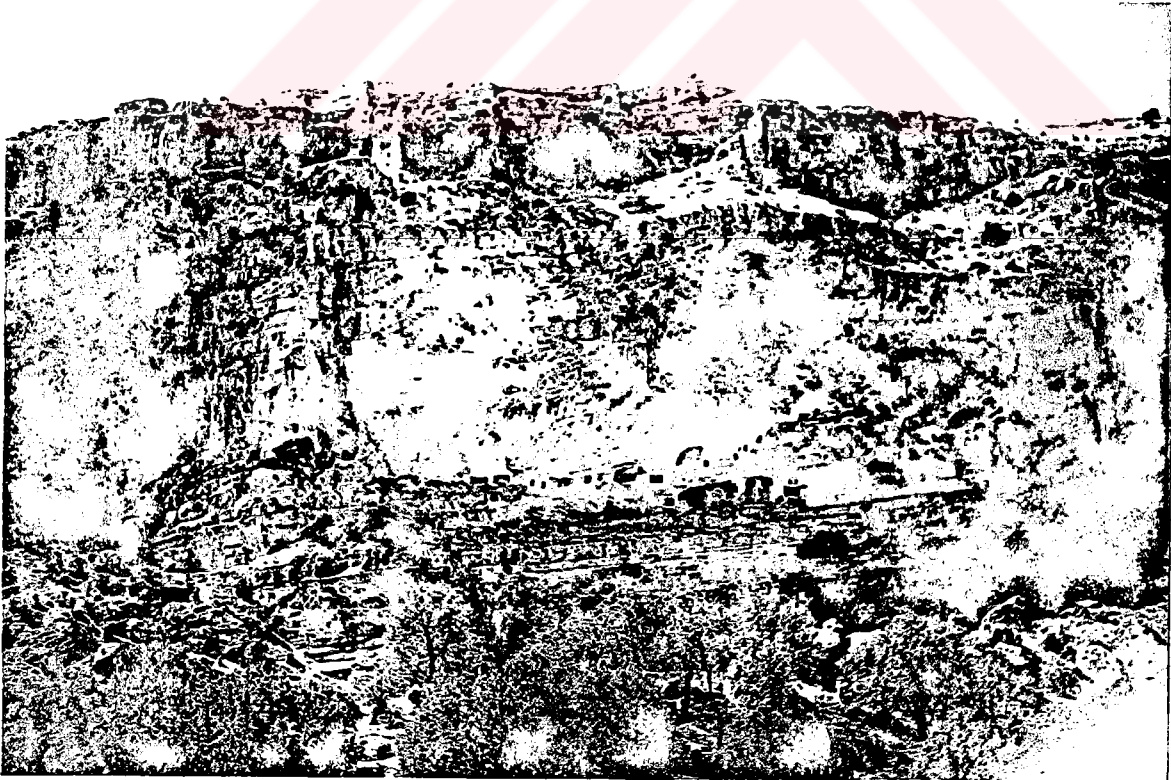

Foto 7:İN Deliklerinden Bir Görünüm

Foto 8 - 9:Eski Tip İki Kath Bir Konut

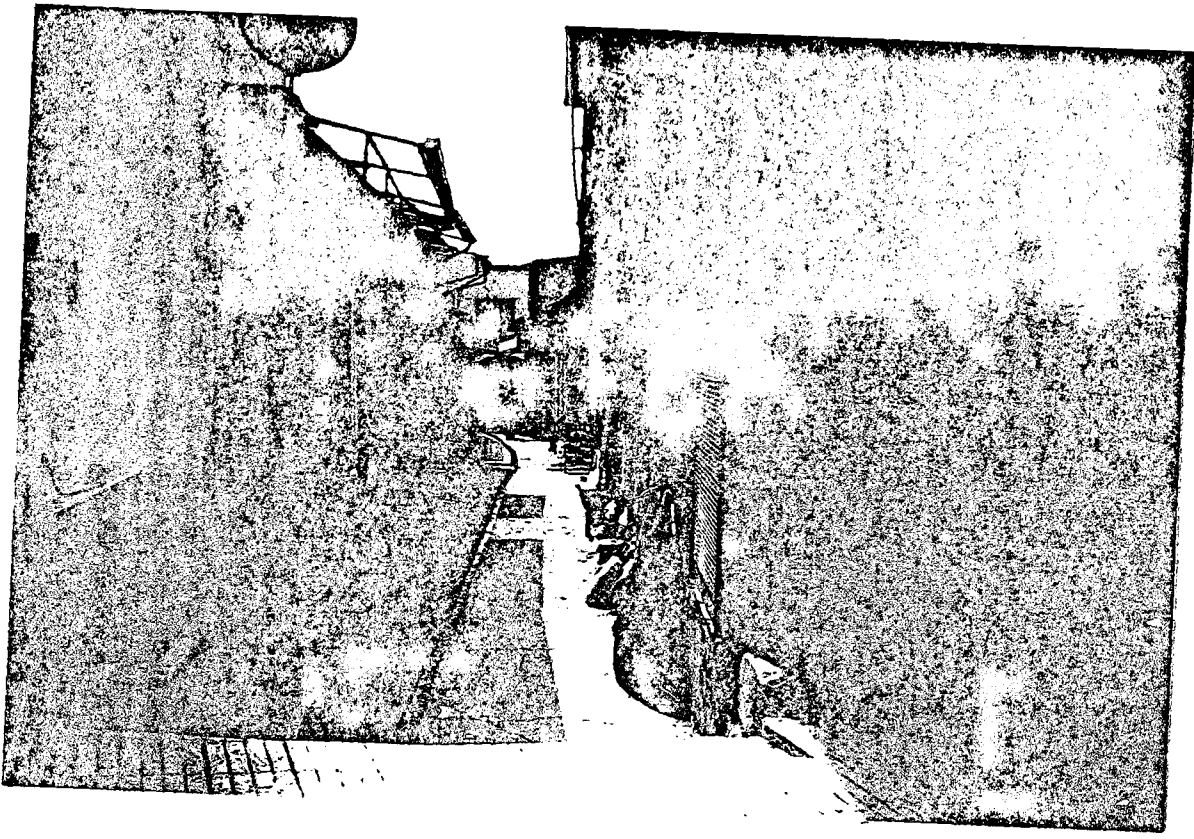

Foto 10: Ticaret Alanlarının Yoğun Olduğu 1. arşı Sokaktan Bir Görünüm

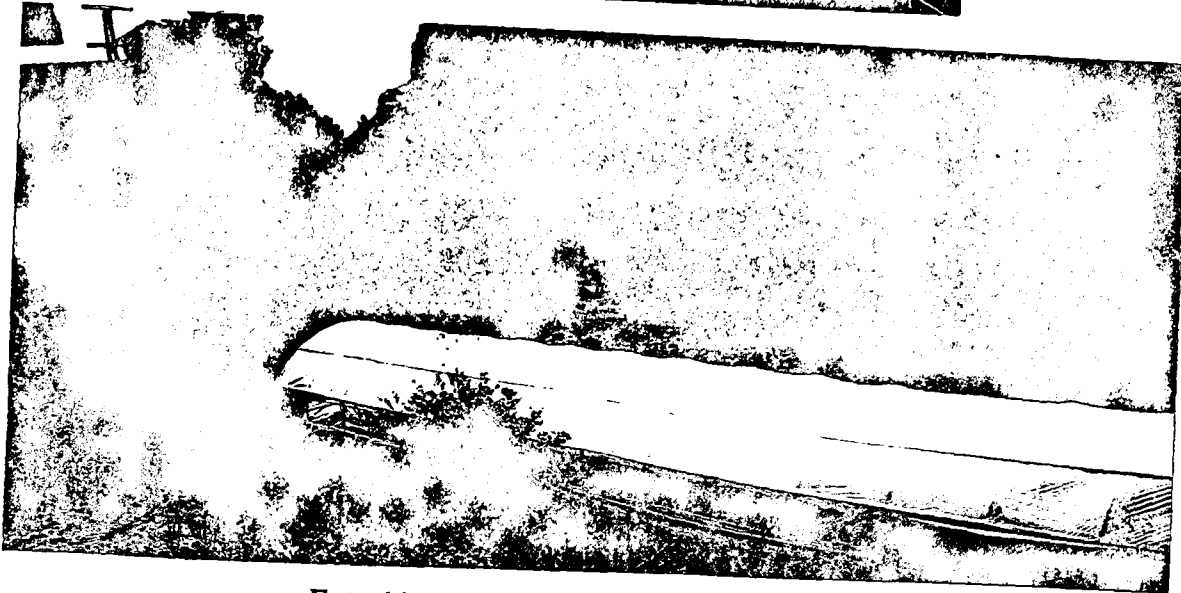
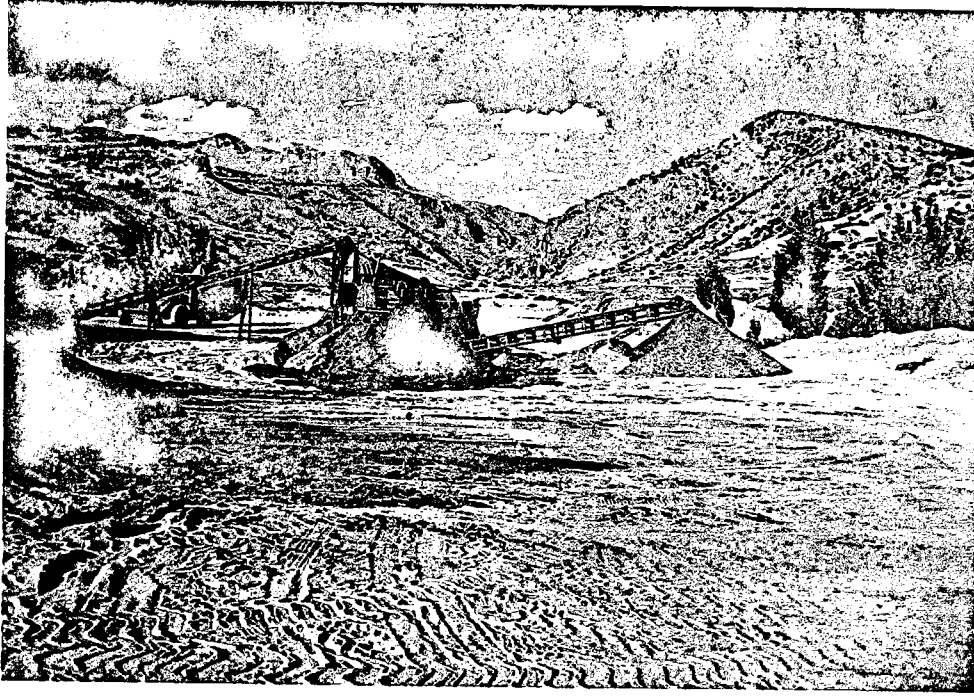
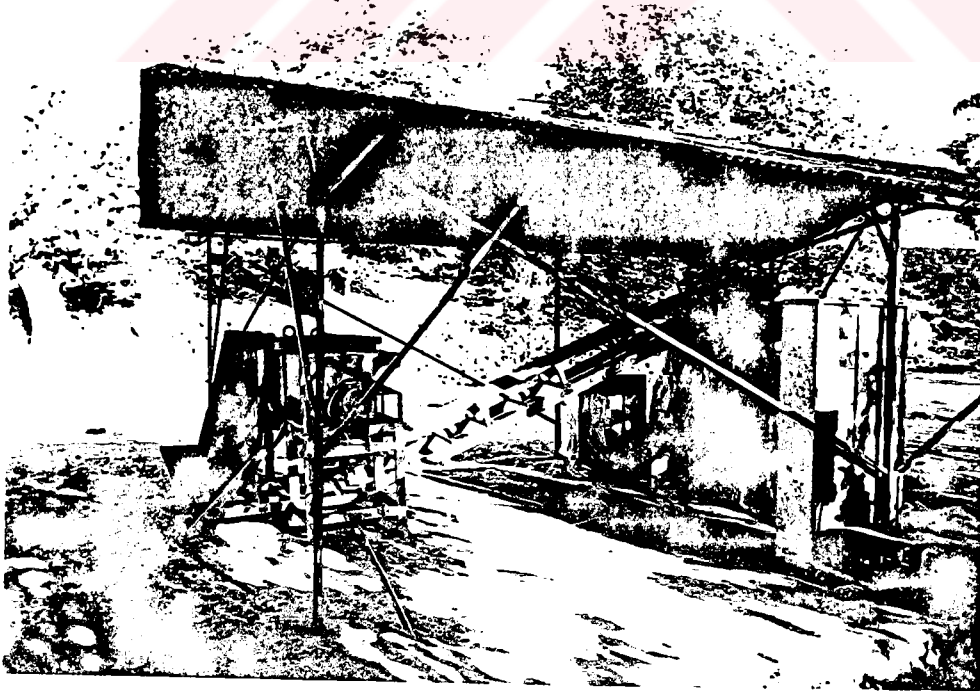

Foto 11 - 12: Seralardan Bir Görünüm

Foto 13: Kum Eleme Tesisinden Bir Görünüm

Foto 14: Kilitli Parke Tesisinden Bir Görünüm

Foto 15:Tahar Hidroelektrik Santralinden Bir Görünüm

Foto 16:Tarım İlçe Müdürlüğüne Ait Bir Fidanlık

Foto 17:Tahar ayı Kenarındaki Bir Piknik Yeri

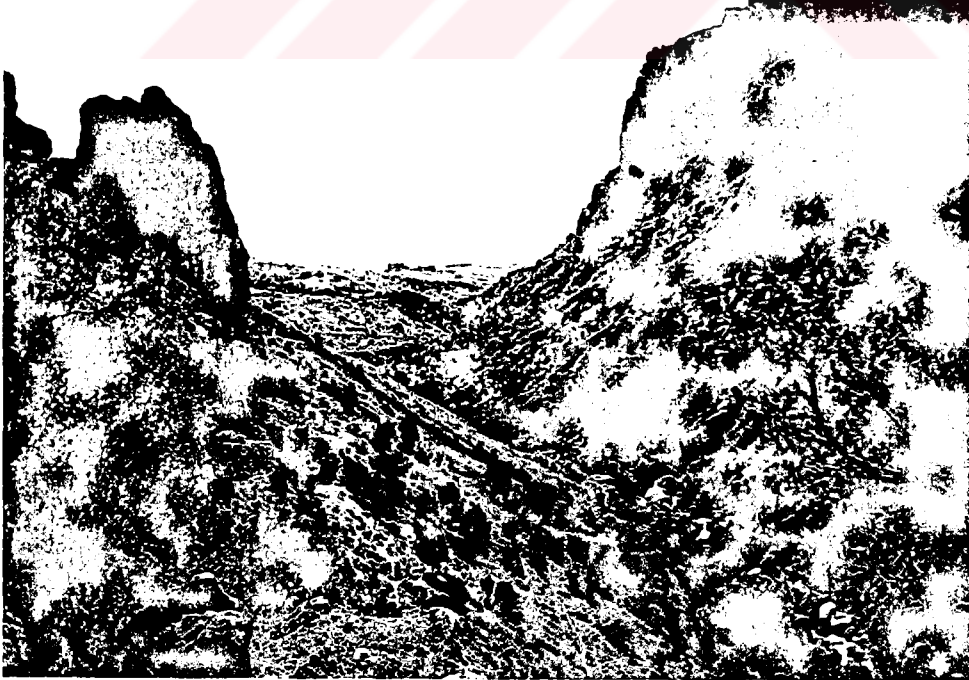
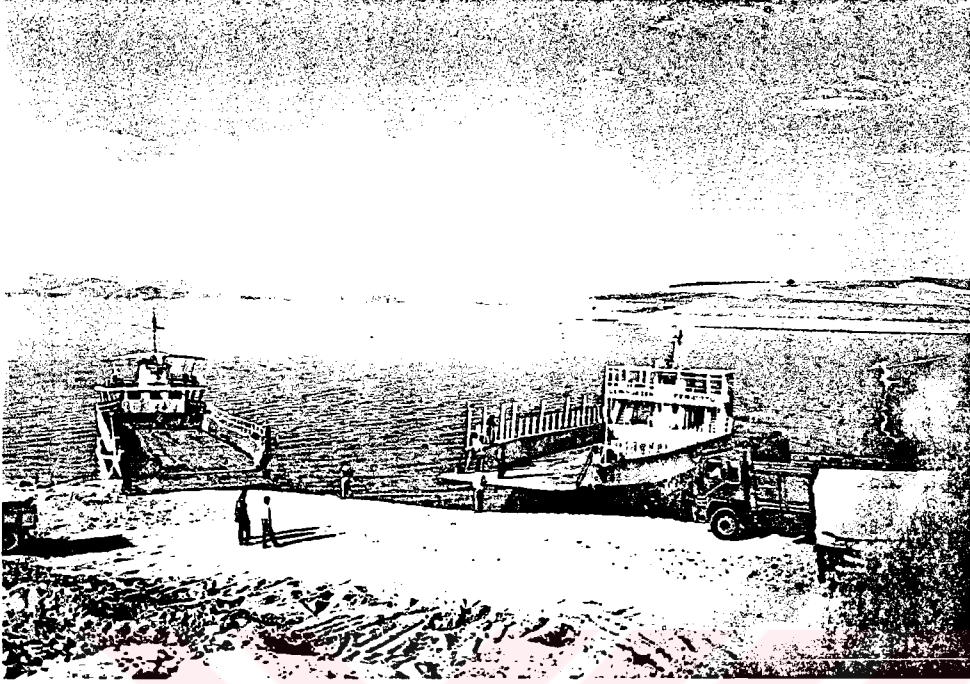
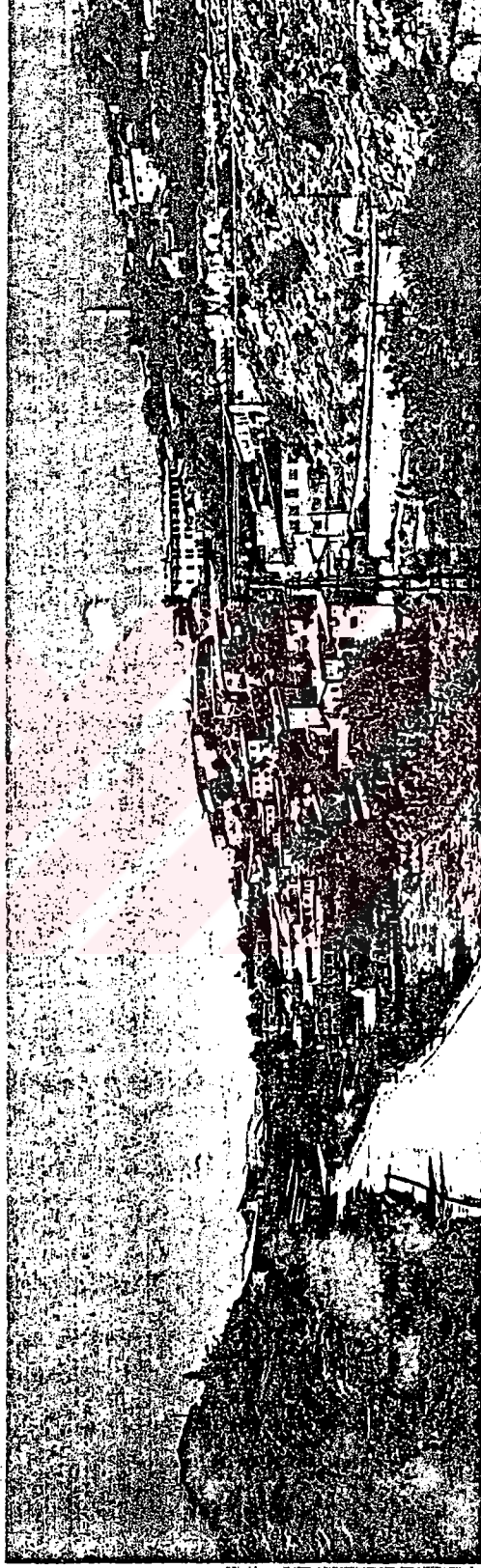

Foto 18:Tahar ayı Vadisinden Bir Görünüm

T.C. YÜKSELİŞ KURUMU
DOKÜMANTASYON MENFEZİ

Foto 19 - 20:Çemişgezek Feribot İskelesinden Bir Görünüm

Foto 21: Çemişgezek'in G – K Doğrultulu Panoramik Görünümü